

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA ORTANIN SOLU POLİTİKASI

Gülsüm TÜTÜNCÜ ESMER

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Hakkı UYAR

2006

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu Politikası*” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2006

Gülsüm TÜTÜNCÜ ESMER

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı :Gülsüm TÜTÜNCÜ ESMER
Anabilim Dalı :Tarih Anabilim Dalı
Programı :Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Tez Konusu :Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu Politikası
Sınav Tarihi ve Saati:

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI	☐	OY BİRLİĞİ ile	☐
DÜZELTME	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	☐	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. ***
Öğrenci sınava gelmemiştir. **

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.	Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir.	☐
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	☐

JÜRİ ÜYELERİ

.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red

İMZA

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No: Konu Kodu: Üniv. Kodu:

Tez Yazarının
Soyadı: **TÜTÜNCÜ ESMER** Adı: **Gülsüm**

Tezin Türkçe Adı: **Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu Politikası**

Tezin Yabancı Dildeki Adı: **The Left of Center Politics in Turkish Political Life**

Tezin Yapıldığı

Üniversitesi: **Dokuz Eylül** Enstitü: **Sosyal Bilimler** Yıl: **2006**

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü:

Yüksek Lisans:

Dili: **Türkçe**

Doktora:

Sayfa Sayısı: **193**

Tıpta Uzmanlık:

Referans Sayısı: **222**

Sanatta Yeterlilik:

Tez Danışmanlarının

Unvanı: **Yrd. Doç. Dr.** Adı: **Hakkı** Soyadı: **UYAR**

Unvanı: Adı. Soyadı

Türkçe Anahtar Kelimeler:

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1- Ortanın Solu
- 2- CHP
- 3- Sosyal Demokrasi
- 4- Siyaset
- 5- Bülent Ecevit

- 1- The Left of Center
- 2- RPP
- 3- Social Democracy
- 4- Politics
- 5- Bülent Ecevit

Tarih:

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum Evet Hayır

ÖNSÖZ

Cumhuriyet tarihimizle yaşıt CHP içinde gelişen ve zaman içinde ideolojik bir dönüşümü de ifade eden Ortanın Solu; taşıdığı özellikler itibariyle, Türkiye’de Sosyal Demokrat hareketin başlangıcı olarak kabul edilir.

Ortanın Solu ile CHP’nin toplumsal tabanını genişlettiği söylenebilir. Bu anlamda Ortanın Solu, CHP’nin bürokratik yapısından sıyrılarak halkla barışmasını sağlamıştı. Halkın günlük ihtiyaçlarına ve sorunlarına eğilen yapısı ile Ortanın Solu; CHP’yi iktidara taşıdı. Ancak farklı bir değişimi ifade eden bu yapı, siyasi ortamın izin vermemesi sonucu bir ara dönem olarak kaldı.

Çalışmamda Ortanın Solunun özellikleri ortaya konarak, Türk siyasetine getirdiği yenilikler açıklanmaya çalışıldı.

Çalışmam esnasında, İzmir ve Ankara Milli Kütüphaneleri, İzmir Kent Arşivi Koleksiyonu, Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi’nde bulunan Orhan Koloğlu Arşivi ve Hakkı Uyar’ın kişisel kütüphanesinden faydalandım. Ayrıca tezimi hazırlarken röportajlar önemli bir katkı sağladı. Görüşmek istediğim kişiler arasında Ortanın Solundan Sosyal Demokrasiye geçiş sürecinin önemli simaları olan Deniz Baykal ve Ali Topuz’da vardı. Ancak her ikisinden de randevu almam mümkün olmadı.

Tezin bütününe emeği geçen, tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hakkı Uyar’a, önerileriyle tezin oluşumuna katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Nedim Yalansız’a, desteklerinden dolayı değerli meslektaşlarım ve arkadaşlarım Araş. Gör. İlker Sever, Araş. Gör. Neslihan Ünal ve Elçin Ateşoğlu’na, ayrıca fikirlerini ve anılarını benimle paylaşarak tezin içeriğine büyük katkı sağlamış olan Ayşe Ayata, Ertuğrul Çepni, Bülent Ecevit, Tarhan Erdem, Faruk Erginsoy, Ertuğrul Günay, Altan Öymen ve Erol Tuncer’e; ayrıca, tezin aylar süren araştırma ve yazım aşamasında gösterdiği sabır ve fedakârlıktan dolayı eşim Soner Esmer’e teşekkürlerimi sunarım.

Gülsüm TÜTÜNCÜ ESMER
İzmir/2006

ÖZET

Ortanın Solu, 1965 yılında CHP'nin siyasi yelpazedeki yerini ifade eden bir kavram olarak; Genel Başkan İsmet İnönü tarafından kullanıldı. İlerleyen süreçte ise Ortanın Solu taşıdığı özellikler itibariyle Sosyal Demokrat bir hareketin başlangıcı olarak kabul edildi. Bu anlamda Ortanın Solu, CHP'nin geleneksel yapısından ayrılan ideolojik bir dönüşümü de simgeliyordu. Ortanın Solu, CHP içinde geçmişin geleceğe dönük bir yorumlamasıydı. CHP, hem kendi köklerine sahip çıkarak, hem de sürekli bir değişimi ön görerek yeniden yapılanıyordu.

Ortanın Solunun 1965 yılında tanımlanmasıyla başlayan değişim; 1966'da Bülent Ecevit'in Genel Sekreter olması ve liderliğin ile, Ortanın Solu ekibinin Merkez Yönetim Kurulu'na hâkim olması ile hız kazandı. Ancak parti içinde tartışmalar da alevlenmişti. Buna rağmen, Ortanın Solu bu tartışmalar etrafında gelişti, şekillendi ve Ortanın Solu ekibinin katkısıyla içerik olarak dolduruldu. Ortaya çıkan teori, bu ekibin ortaklaşa başarısıydı. Olgunlaşan teori, ilk olarak 1969 seçimlerinde *“İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz”* başlıklı seçim bildirgesine yansdı. Bu bildirmeden sonra Ortanın Soluna ilişkin tartışmalar daha da şiddetlendi ve parti içi iktidar mücadelesine dönüştü. 1972'de Bülent Ecevit'in Genel Başkan seçilmesiyle de hem CHP hem de Ortanın Solu yeni bir yöne giriyordu: Demokratik Sol.

CHP, Ortanın Solu ile halkın ihtiyaçlarını öncelikli konusu haline getirdi. Sosyal içerikli yapısı ile halkla barıştı ve ortaya koyduğu Düzen Değişikliği Programı ile iktidara yaklaştı. 1973 ve 1977 seçimlerinde hiç olmadığı kadar iktidara yakındı. Ancak kurulan kısa süreli hükümet uygulamalarındaki başarısızlık, siyasal istikrarsızlık, terör olayları, ekonomik krizler ve düzen değişikliği programının uygulanamaması; toplumda Sosyal Demokrat bir kültürün kökleşmesine engel oldu ve bu dönem bir ara dönem olarak kaldı.

(Anahtar Kelimeler: Ortanın Solu, CHP, Sosyal Demokrasi, Siyaset, Bülent Ecevit)

ABSTRACT

The term “*Left of Center*” was first used by Ismet Inonu, the leader of RPP, in 1965, to define the status of his party in Turkish political structure. Afterwards, this term was regarded as the beginning of social democrat movement in Turkey. At this point, the center of left symbolizes an ideological transformation from the traditional structure of RPP. By using the term “*left of center*”, RPP was rebuilding itself while protecting its traditions and envisioning a continuous progress in the future.

The process of transformation, started with the definition of the term the “*left of center*” in 1965, advanced when the left of center team set their sovereignty on the central administrative committee of RPP. At the same time, discusses broke out within the party. Despite this, these discusses gave shape to the term left of center. The first reflections of this term was seen in the declaration of the party in the election of 1969. After this declaration, discusses in the party turned into struggle to gain the power. When Bülent Ecevit came to power in 1972 the term left of center changed its direction: Democratic Left.

RPP made the needs of the people their primary subject with the term of “*left of center*”. The party came to the edge of power with its new social reform programme and showed its power in the elections of 1973 and 1977. But the failures in administrative policies, political instability, terror events, economic crises prevented both applying party’s social reform programme and settling of social democratic culture throughout the country.

(Key words: Left of Center, RPP, Social Democracy, Politics, Bülent Ecevit)

TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA ORTANIN SOLU POLİTİKASI

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
Y.Ö.K. DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GRAFİK, RESİM VE ŞEKİL LİSTELERİ	xiii
TABLO LİSTESİ	xiv
EKLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ	xvi

BİRİNCİ BÖLÜM TOPLUMSAL VE SİYASAL ORTAM

1.1. TÜRKİYE’NİN 1960–1980 ARASINDAKİ SOSYO-EKONOMİK DURUMU	1
1.2. ORTANIN SOLU FİKRİNİN DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN ETMENLER	8
1.2.1. 27 Mayıs Müdahalesi ve 1961 Anayasası	9
1.2.2. 1960’lı yıllarda Dergiler Çevresinde Toplanan Sol Gruplar	11
1.2.3. Yeni Bir Siyasal Olgu Olarak TİP ve Sosyalizm	16

İKİNCİ BÖLÜM ORTANIN SOLU HAREKETİNİN GELİŞİMİ

2.1. ORTANIN SOLU FİKRİNİN ORTAYA ÇIKIŞI	19
--	----

2.1.1. 1965 Seçimleri ve Program, Tüzük ve Bildirgelerle Şekillenen Ortanın Solu	23
2.1.2. Ortanın Solunun Ortaya Çıkışında İnönü ve Ecevit'in Görüşleri	32
2.1.3. Ortanın Solunun Ortaya Çıkışında Hürriyet Partisi Forum Etkisi	37
2.2. ORTANIN SOLUNA İLİŞKİN TARTIŞMALAR VE MUHALEFET	41
2.2.1. Parti İçi Muhalefet	44
2.2.1.1. Sekizler Hareketi	44
2.2.1.2. Üçüncü Dünyacılar	48
2.2.1.3. Kemal Satır Grubu	49
2.2.1.4. Ortanın Solundaki Alt Gruplar ve Grup İçi Mücadele	54
2.2.2. Parti Dışı Muhalefet	58
2.2.2.1. Sol Muhalefet	58
2.2.2.2. Sağ Muhalefet	61
2.3. PROPAGANDA, SÖYLEM VE SLOGANLARLA ORTANIN SOLU	63
2.4. ORTANIN SOLUNUN YÜKSELİŞİ VE YÜKSELİŞİN NEDENLERİ	76
2.4.1. 1970–1980 Arası Toplumsal ve Siyasal Ortam	76
2.4.2. Ortanın Solunun Yükselişi	79
2.4.3. Yerel Yönetimlerin Etkisi ve Uygulamalar	84
2.5. ORTANIN SOLUNDAN DEMOKRATİK SOLA	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTANIN SOLU POLİTİKASININ TEMEL ÖZELLİKLERİ

3.1. SİYASİ PARTİLER YELPAZESİNDE CHP'NİN YERİ	93
3.2. KURAM OLARAK ORTANIN SOLU	96
3.3. DÜZEN DEĞİŞİKLİĞİ VE ORTANIN SOLU	99
3.3.1. Toprak Reformu	103
3.3.2. Köykentler	107
3.3.3. Halk Sektörü	108
3. 4. KEMALİZM VE ORTANIN SOLU	114

3.5. SOSYAL DEMOKRASİ, DEMOKRATİK SOL VE ORTANIN SOLU	118
SONUÇ	123
KAYNAKÇA	129
EKLER	147

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
c.	Cilt
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Miller Partisi
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DÖB	Devrimci Öğrenci Birliği
DP	Demokrat Parti
DSP	Demokratik Sol Parti
HP	Halki Parti
HP	Hürriyet Partisi
IMF	Uluslararası Para Fonu
KPD	Alman Komünist Partisi
LO	İsveç Sendikaları Genel Federasyonu
MC	Milliyetçi Cephe
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MP	Millet Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
MTTB	Milli Türk Talebe Birliği

MYK	Merkez Yönetim Kurulu
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı
OLEYİS	Türkiye Otel, Lokanta, Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası
PM	Parti Meclisi
s	Sayfa
SAP	İsveç Sosyal Demokrat İşçi Partisi
SDDF	Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SODEP	Sosyal Demokrat Parti
SPD	Alman Sosyal Demokrat Partisi
SSU	İsveç Sosyal Demokrat Gençlik Örgütü
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBP	Türkiye Birlik Partisi
TDGF	Türkiye Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TMGT	Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı
TMTF	Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
USPD	Bağımsız Sosyal Demokrat Parti
YTP	Yeni Türkiye Partisi
YY	Yüzyıl

GRAFİK, RESİM VE ŞEKİL LİSTELERİ

GRAFİK LİSTESİ

<u>Grafik 1:</u> Sayım yıllarına göre nüfus ve nüfus artış hızı	2
<u>Grafik 2:</u> Türkiye İş Bulma Kurumunca Yurt Dışında işe yerleştirilenler	3
<u>Grafik 3:</u> Şehir ve köy nüfuslarının toplam içindeki oranı	4
<u>Grafik 4:</u> Nüfusun okur-yazarlık oranı	5

RESİM LİSTESİ

<u>Resim 1:</u> 1965 Seçimlerinde kullanılan afiş örnekleri	68
<u>Resim 2:</u> Yurt Gezileri	70
<u>Resim 3:</u> Ak Günlerin Karaoğlan' ı plağının kapağı	72
<u>Resim 4:</u> Ak Günlere plağının kapağı	73
<u>Resim 5:</u> 1977 Seçimlerinde kullanılan afiş örnekleri	75

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Şekil 1:</u> Siyasi Partiler Yelpazesi	95
--	----

TABLO LİSTESİ

<u>Tablo 1:</u> 1789–1945 Kurucu Dönem	xx
<u>Tablo 2:</u> 1945–1989 Sosyal Refah Devleti Dönemi	xxix
<u>Tablo 3:</u> Türkiye’de Sosyal Demokrasinin Gelişimi	xxxvii
<u>Tablo 4:</u> Yüksek Öğretimde Öğrenci Sayıları	6
<u>Tablo 5:</u> Yayınlanan Gazete ve Dergi Sayılarındaki Artışlar	12
<u>Tablo 6:</u> Radyoda konuşan parti sözcülerinin işledikleri konular	65
<u>Tablo 7:</u> Parti Örgütü	86
<u>Tablo 8:</u> 1973 Seçimleri Sonuçları	87
<u>Tablo 9:</u> 1977 Seçimleri Sonuçları	88
<u>Tablo 10:</u> Halk Sektörü Örgütü	111

EKLER LİSTESİ

<u>Ek 1:</u> 1965 Seçimlerine ilişkin karikatür	147
<u>Ek 2:</u> Özgür İnsan Dergisinin kapak örneği	148
<u>Ek 3:</u> Ecevit'in Genel Sekreterliği döneminden resimler	149
<u>Ek 4:</u> 1974 yılından resim örnekleri	150
<u>Ek 5:</u> 1977 yılına ait yurt gezilerinden fotoğraflar	151
<u>Ek 6:</u> Basınla ilişkiler	153

GİRİŞ

Türkiye’de Sosyal Demokrasinin başlangıcı olarak kabul edilen Ortanın Solu, Sosyal Demokrasinin Türkiye’de benimsenmesini sağladı. Bugün Türkiye’de çoğulcu demokrasi bağlamında, Sosyal Demokrat bir partinin gerekliliği tartışmasız kabul edilebilir bir durumdur. Bu durumda CHP’nin tarihsel kökleri ile sahip olduğu prestijin katkısı büyüktür.

1950 seçimlerinden sonra Türkiye’de çok partili hayata geçilmesi ekonomik ve sosyal pek çok değişime neden oldu. Türkiye’nin kendi öznel koşulları ile yaşamakta olduğu bu değişime, bir de Dünya’da büyük savaşlar sonrasında yaşanan demokratik değişimler etki etti. 1960’lı yıllar boyunca sol ideoloji Dünya’da yükselişe geçmekteydi. Şili’de Frei, Peru’da Belaunde, Venezuela’da Leoni Demokratik Sol iktidar örnekleri olarak iktidara geldiler.¹ Türkiye’de de buna paralel olarak 1961 Anayasası ile sol ideolojilere açık yeni bir yapılanma başladı.

Türkiye’ye içerden ve dışardan etki eden bu faktörler, tarihsel misyonu sonucunda CHP içinde yansımaları buldu. Ortanın Solu çıkış noktası itibariyle Sosyal Demokrasiyi temel alması bile daha sonra bu zemin üzerine oturdu. Bu nedenle çalışmamızın Giriş kısmında Sosyal Demokrasi kavramının Dünya’daki ve Türkiye’deki tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilecektir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Ortanın Solunun nasıl bir toplumsal ve siyasal ortam içinden çıktığı açıklanacaktır. İkinci bölümde Ortanın Solu hareketinin şekillenmesi, gelişimi açıklanarak; bir değişim politikası olarak amaçladığı hedefler ortaya konacaktır. Üçüncü bölümde ise Ortanın Solu ile ortaya konan teori açıklanacaktır.

¹ “Ortanın Solu”, **Forum**, Sayı 294, Temmuz 1966.

Bu çalışmayla amacımız, Türk siyasetinde önemli bir değişimi ifade eden Ortanın Solunu tüm yönleriyle ortaya koyabilmek ve CHP'nin geçirdiği dönüşümü açıklayabilmektir. Bu anlamda Ortanın Solu, Sosyal Demokrasiye varan bir aşama olarak CHP'de dönüşümü başlatan proje olmuştur.

Çalışmamızda, Ortanın Soluna ilişkin geniş bir literatür taraması yapıldı. Dönemin gazete ve dergilerinin kullanımına ağırlık verildi. Ortanın Solu hareketini yakından bilen önemli isimlerle görüşmeler yapıldı. Sonuçta Ortanın Solu hareketi tüm yönleri ile ortaya konmaya çalışıldı.

I. SOSYAL DEMOKRASİNİN DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ

Türkiye'de Sosyal Demokrasinin başlangıç noktası olan Ortanın Solu hareketini anlayabilmek için öncelikle Sosyal Demokrasiyi ve içinden çıktığı şartları anlamak gerekir. Bu nedenle bu bölümde öncelikle Sosyal Demokrasi, tarihsel gelişim süreci içinde açıklanmaya çalışılacaktır.

Sosyal Demokrasi; 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da ortaya çıkmış bir kavramdı. Sosyal Demokrasinin ortaya çıkışında pek çok siyasal, toplumsal ve ekonomik neden etkili oldu. Sosyal Demokrasi, Ulus Devlet ile başlayan modern çağlar gelişiminin yeni bir halkası olarak ortaya çıktı. Ulus Devlet ve kapitalizm, başlangıçta vaat ettiği birçok şeyi gerçekleştiremeyip tıkanma noktasına gelirken; Sosyal Demokrasi bu noktada yeni bir çözüm arayışı oldu. Sosyal Demokrasi ile kendi demokrasilerini siyasal boyutlarda tamamlayan ülkeler; toplumsal gelişmeler ve halk kitlelerinin yönetime katılmaları ile beraber sosyal amaçlı ve içerikli uygulamalara yöneldiler. Ancak bu durum 1914–1945 arasındaki “*Topyekûn Savaş*”² döneminden sonra

² Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl (1914–1991) Aşırılikler Çağı**, (Çev: Yavuz Alagon), Sarmal Yayınevi, İstanbul,1996.

gerçekleşti. Sosyal Demokrasinin bugün ele aldığımız tanımı da ancak bu tarihten sonra netlik kazandı.

*“Sosyal Demokrasi en somut tanımıyla; emekçilerde öteki sınıfların çıkarları arasında, demokratik özgürlükler ortamında, siyasal ve ekonomik yapıyı değiştirecek hakkaniyet dengesi kurmayı amaçlayan, siyasal ve ideolojik bir kitle hareketidir. Sosyal Demokrasi bu yönüyle yalnızca bir uygulama veya demokrasi türü değil; aynı zamanda demokrasinin giderek sosyalleşmesi sonucunu da doğuran bir dünya görüşüdür.”*³ Böyle geniş etkileri olan bir kavramın, her ne kadar ülkelere bağlı özgünlükler taşısa da belirlediği evrensel hedefler vardır ve bu hedeflere ulaşabilmek için Sosyal Demokrasi belli özelliklere sahiptir. Bu özelliklerin tanımlanması Sosyal Demokrasi tanımını çok daha fazla genişletecektir.

Sosyal Demokrasinin Özellikleri:

- *“Sosyal Demokrasi, Sosyalizm ve Demokrasinin uyumlu birleşimini kuran bir siyasal düşünce biçimidir. Devrimci otoriter sosyalizmin aksine, özgürlükçüdür, sosyal adalet ve fırsat eşitliğini savunur, barışçıdır, toplumsal gelişmenin evrimci yöntemlerle sağlanmasını amaçlar.”*⁴
- *“Çoğulcu ve çok partili demokrasiyi savunur. İktidara yalnızca demokratik yollardan gelinebileceğini kabul eder. Proletarya diktatörlüğüne de başka her türlü diktatörlüğe de karşıdır.”*⁵
- *“Sosyal Demokrasi özgürlükçü ve eşitlikçi bir dünya görüşünü savunur. İnsanların temel hak ve özgürlüklere sahip olduklarına inanır. Bu nedenle bazı evrensel ilkeleri kabul etmiştir.”*⁶

³ Batu Ünal, “Sosyal Demokrasinin Gelişimi”, www.sosyaldemokrasi.com/sosyaldemokrasi (son erişim: 19.06.2006)

⁴ Yurdakul Fincancı, **Günümüzde Sosyal Demokrasi**, TÜSES yayınları, İstanbul, 1993.

⁵ Haluk Özdalga, “Çağdaş Sosyal Demokrasinin Oluşumu”, www.sdd.org.tr (son erişim: 19.06.2006)

⁶ Ünal, a.g.m

- Özgürlük
 - Emeğin Üstünlüğü
 - Dayanışma
 - Barış
 - Hukukun Üstünlüğü
 - Dengeli Kalkınma ve Gönenc
 - Çoğulcu ve Katılımcı Demokrasi
 - Doğanın ve Çevrenin korunması
- “Sosyal Demokrasi halk kitlelerinin yönetimde etkin olduğu ve kitleler yararına yönelik girişimlerin devlet tarafından gerçekleştirildiği demokratik rejimlerdir.”⁷
 - “Sosyal Demokrat partiler sınıf değil kitle partisi anlayışını benimserler. Yalnızca işçi sınıfının değil, tüm çalışanların ve emeği ile geçinenlerin kitle partisidir. Sosyal Demokrat partilere üye olmak herkese açıktır ve basittir. Örgütlenmeleri genellikle çok sayıda üyeyi kapsar. Üyelerin aidatları ve maddi katkıları, parti gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturur. İyi işleyen bir parti içi demokrasi vardır.”⁸

Sosyal Demokrasi, Marksizm kökeninden gelen buna rağmen Marksizm’i eleştiren ve Marksizm’den farklılaşan, özgürlükçü, eşitlikçi, toplumcu, çoğulcu ve demokratik bir siyasal ideolojidir. Sosyal Demokrasi revizyonist bir yaklaşımda sosyo-ekonomik eşitliği amaçlar. Bunu gerçekleştirmek yolunda parlamenter sisteme inanır ve halkın yönetime tümüyle katılmasını amaçlar.

⁷ Özdalga, a.g.m.

⁸ Haluk Özdalga, **Sosyal Demokrasinin Kuruluşu**, İmge Yayınevi, Ankara, 2001, s.55.

A. Sosyal Demokrasinin Dünya'daki Gelişimi

Sosyal Demokrasinin gelişim süreci Jan Otto Andersan tarafından üç bölümde incelenmiştir.⁹ Buna göre:

1789–1945 arası Kurucu Dönem

1945–1989 arası Sosyal Refah Devletinin Oluşumu Dönemi

1989'dan Günümüze olan süreci de Üçüncü Yol Politikasının Ön Planda Olduğu/Tartışıldığı Dönem.

1. 1789–1945 Arası Kurucu Dönem

1789–1945 KURUCU DÖNEM	1789	Ulus Devletin Ortaya Çıkışı
	1848	Kamu Hukukunun Pozitif Hukuk Kuralları Üzerine İnşası
	1880	Sosyal Demokrasinin Yerleştiği yıllar
	1917	Ekim Devrimi
	1930	Faşizmin Yükselişi ve Totaliter Rejimler

Tablo 1: 1789–1945 Kurucu Dönem

1789 Fransız İhtilalinden sonra ortaya çıkan Ulus Devletler ezilen sınıflar için yeni bir umut kaynağıydı. Ulus Devlet özgürlük, eşitlik gibi kavramlar için savaştan bu sınıflara istediklerini vaat eden bir yapıydı. Ancak Sanayi Devrimi Ulus Devletin

⁹ Hasan Bülent Kahraman, “*CHP, Türk Sosyal Demokrasisi; Kavramlar, Kökenler ve Gelecek*”, **Sosyal Demokrasi Platformu 1. Kitap**, Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları (Yay. Haz: Erol Tuncer, Doç. Dr. Cavit Sidal, Hanife Yurtseven), Ankara, 2005, s.70.

gelişiminden çok daha büyük bir hızla ekonomik ilişkileri değiştirdi. Değişen bu ekonomik ilişkiler, köyden kente göç, işsizlik, kötü çalışma koşulları ve düşük ücret gibi sorunları da beraberinde getirdi. Bu sorunlarla beraber Avrupa’da 1830, 1848 ve 1871 ayaklanmaları ortaya çıktı.

Avrupa’da bu yeni buhranın yarattığı krize sürekli olacak bir ekonomik ve siyasal çözüm arayışı başladı. Yeni çözüm yolu olarak da iki akım belirdi: Sosyal Demokrasi ve Faşizm. 1914–1945 “*Topyekûn Savaş*” dönemi ise Faşizmin yükseldiği yıllar oldu. Ancak 1945’te Faşizm ardında büyük bir yıkımla iflas ettiğinde yeni bir Avrupa ürünü olarak Sosyal Demokrasi ön plana çıktı.

Sosyal Demokrasinin ortaya çıkışını sağlayan üç önemli unsur vardı:¹⁰

1. Hızlı ekonomik büyüme ve istihdam modeli
2. Herkese gelecek güvencesi
3. İstikrarlı bir dayanak (Rejim)

Sosyal Demokrasinin gelişimini sağlayan bu üç önemli unsur 1945 sonrası dönemde Sendika-İşveren-Devlet mutabakatı ile sağlandı. Bu mutabakatı sağlamak için taraflar karşılıklı bazı ödümler verdiler ve ekonomik olarak sağladıkları büyümeyle Sosyal Refah Devletine ulaştılar.¹¹

Sosyal Demokrasinin yükseldiği bu refah dönemine kadar çok önemli iki öncü örnek Sosyal Demokrasinin oluşumunu şekillendirdi. Alman ve İsveç Sosyal Demokrat Partiler; bu oluşum sürecinde birbirlerinden de etkilendiler. Özellikle Sosyal Demokrat oluşumun önce başladığı Almanya örneği İsveç üzerinde çok etkili oldu. Buna rağmen İsveç Sosyal Demokrasisi’nin de kendine özgün bir yapısı vardır. Çünkü tarihsel süreç içinde İsveç Sosyal Demokrasisi üzerindeki baskılar diğer örneklerine göre azdır ve

¹⁰ Birsay Kuruç, “*Batı Avrupa’daki Refah Devleti ve Sosyal Demokrasi Deneyimi*”, **Sosyal Demokrasi Platformu 1. Kitap**, Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları (Yay. Haz: Erol Tuncer, Doç. Dr. Cavit Sidal, Hanife Yurtseven), Ankara, 2005, s.46.

¹¹ Kuruç, a.g.m., s.47.

İsveç Sosyal Demokrasisi nüfus itibariyle de daha sınırlı bir kitleyi etkilemek yönünde çaba göstermek durumundadır.

Alman Sosyal Demokratları:

Alman Sosyal Demokratları 19. yüzyıl sonralarıyla 20. yüzyıl başlarında Avrupa işçi sınıfı hareketinin oldukça önemli bir ağırlık merkezini oluşturur. Güçlü ve geniş örgütlenmesi, pek çok ünlü ve özgün düşünürüyle Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD), kuramsal alanda adeta yol göstericilik işlevini üstlenir. Sosyal Demokrat partilerin kuruluş çağında ortaya çıkan ihtilalci-merkezci-reformcu kanatlar ayrışması da en açık, en keskin ifadesini bu renkli parti içinde bulmuştur.¹²

Alman Sosyal Demokrat partisinin çekirdeğini oluşturan iki kuruluş vardır:

1. Ferdinand Lassalle' in Leipzig de kurduğu Alman İşçileri Genel Birliği, parti programı, sosyalizm ve demokrasinin ayrılmazlığını vurguluyor; demokratik kurumların güçlenerek sosyalizmin gerçekleşmesini öngörüyordu. Marks'ın öğretisinin etkisi oldukça azdı. Sosyalizm, devlet denetimindeki üretici kooperatifleri öncülüğünde kurulacaktı.
2. 1869 Eisenach da Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kuruluşu ile Marksist Sosyalistler'i örgütlenmiştir. Daha sonra SPD Genel Başkanlığı yapacak ve Merkezci görüşlere sahip August Bebel bu fraksiyonun önde gelen isimlerindedir. Lassallecilerden en önemli farkları, Marksist söylem ile sosyalizm, demokrasi ve ihtilal kavramlarını bir potada eritme çabalarıdır.¹³

Bu iki farklı fraksiyon 1875'te Gotha kentinde Alman Sosyalist İşçi Partisi adı altında birleşti. İlk program da Lassallecilerin görüşleri ağırlıklıydı. Programda sosyalizmin, yasal yollardan kurulacağı ilan edilirken; demokratik hak ve özgürlüklerin

¹² Özdalga, a.g.m.

¹³ Özdalga, a.g.e., s.48.

genişletilmesi, genel ve gizli oy, sendikal örgütlenmelerde sınırlandırmaların kaldırılması, adil vergilendirme gibi somut program talepleri dile getiriliyordu.

Bismarck yönetiminin 1878 yılında ünlü anti-sosyalist yasayı kabul etmesiyle Sosyal Demokratlar, faaliyetlerini yeraltında sürdürmek zorunda kalmışlardır. 1890 yılında yasa yürürlükten kalkınca ertesi yıl Erfurt'da Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) kurulmuştur. Bugünkü partinin kuruluşu olarak bu tarihi kabul etmek mümkündür. Erfurt kongresinde benimsenen yeni parti programı ise, Alman İmparatorluğu çökene kadar geçerli kalmıştır. Burada dikkatimizi çeken önemli bir nokta İsveç örneğinin tersine Alman Sosyal Demokrasinin kurulduğu yıllarda sendikaların etkin olmamasıdır.

Erfurt programı SPD'nin o yıllarda içinde bulunduğu ideolojik çıkmazları berrak bir şekilde temsil eden bir belgedir. Nitekim programın birbiriyle nasıl bağdaşabileceği henüz bilinmeyen iki eğilimi arasındaki çatışma; ilerleyen yıllarda giderek su yüzüne çıktı. O yıllarda SPD içinde Radikal, Merkez ve Reformcu Kanatların oluşturduğu üç hizip vardır.¹⁴ Radikallerin sözcüleri arasında Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Clara Zetkin ön plandadır. Edward David, Georg von Volmar ve özellikle Edward Bernstein ise Reformcuların sivrilmiş isimleridir. Parti başkanı August Bebel ve entelektüel otorite Karl Kautsky ise Merkez Kanadı temsil ettiler. Sosyal Demokrasinin geleceğine yön vermiş olduğu için özellikle Reformcuların düşüncelerine burada yer vermek gerekir.

Reformcuların atağı 1903 seçimleri ile başladı. 1903 seçimlerinde partinin büyük bir başarı göstermesi üzerine (%30 oy oranı) Reformcular bu başarının “*sadece sınıf savaşını öngören ihtilalci bir topluluk olarak kazanılamayacağını*” söyleyerek partinin tutumunun buna göre değiştirilmesini istemişlerdir. 1903'de yapılan Dresten Kongresinde ise Merkez Kanadı ve parti örgütünü yanlarına alan Reformcular, Radikallerin yüklenmelerine rağmen başarılı oldular.¹⁵

¹⁴ Özdalga, a.g.e., s.50.

¹⁵ Özdalga, a.g.e., s.77.

1903 kongresinden sonra Radikaller ve Reformcular arasındaki mücadeleye son nokta 1906 Mannheim Kongresinde kondu. Parti-sendika ilişkilerinin karara bağlandığı kongrede, Radikal Kanadın çabalarına rağmen parti-sendika ilişkilerinde eşit ağırlık ilkesi kabul edildi. Bu ilke, parti içinde Reformcuların daha da güçlenmesini ve kontrolü ele geçirmelerini sağladı.¹⁶

Reformcuların kazandığı bu başarılar ile partide Bernstein'in öncülüğünü yaptığı ve *"Revizyonist Sosyal Demokrasi"* görüşü yerleşmeye başlamıştır. Bernstein'a göre Sosyal Demokrasi; *"Artık eskimiş olan söylemden kendisini kurtaracak cesarete sahip olabilmeli ve gerçekte neyse öyle görünmeyi kabul etmelidir. Demokratik, sosyalist bir reform partisi."*¹⁷

SPD'de yaşanan bu olumlu gelişmeler Birinci Dünya Savaşı ile kesintiye uğradı. Kapitalizmin çöküşünü bekleyen parti, kendi içinde çöküşü yaşadı. Savaşla birlikte partide başlayan ilk bunalım, partinin kanatları arasındaki görüş ayrılığı oldu. Bu kanatlar arasındaki görüş ayrılığı kısa sürede bölünmeye dönüştü. Ana partiden kopan Radikaller önce Bağımsız Sosyal Demokrat Partiyi (USPD) kurdular. Daha sonra bu parti de bölünmelere uğradı ve bir kanadı Alman Komünist Partisi (KPD) ile birleşti. KPD, Bolşevik partinin bir şubesi ve Sovyet Devletinin çıkarlarına hizmet eden bir kuruluştan başka bir şey olamadı. Bu gelişmeler 1933'te Nazilerin iktidara gelmesinden sonra SPD ve KPD'nin kapatılmasıyla noktalandı.¹⁸

Birinci Dünya Savaşı döneminde USPD'yi bir arada tutan etken savaş aleyhtarlığıydı. Bernstein ve Kautsky'nin temsil ettiği çoğunluk; tarafların karşılıklı anlayışına dayalı bir barış ile savaşa son verilmesini, hükümetin de bu doğrultuda bir

¹⁶ Özdalga, a.g.e., s.84.

¹⁷ Özdalga a.g.m.

¹⁸ Özdalga a.g.e., s.88.

politika izlemesini istiyordu. Spartakistler¹⁹ için ise birinci planda olan barış değil kuramın vaat ettiği nihai hesaplaşmaydı.²⁰

İki fraksiyon arasındaki asıl çatışma ise 1917 Sovyet Devriminden sonra yaşandı. Spartakistler, Sovyet Devrimi'ni bir laboratuvar olarak algıladılar ve Almanya'da da gerçekleştirmek üzere harekete geçtiler. “*Almanya ihtilali*” için ayaklandılar. Ancak hükümet kuvvetleri, 1919'da ayaklanmayı kararlı bir şekilde bastırınca Radikaller tamamen dağıldılar.²¹

Bu bölünmelerden sonra Alman Sosyal Demokratları ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında tekrar güçlenebildiler. 1959 parti programı ile yeniden yapılandılar.

İsveç Sosyal Demokratları:

İsveç Sosyal Demokrat İşçi Partisi (SAP) 1889 yılında kuruldu. SAP'ın kuruluşunda itibaren sendikalar ve işçi sınıfı çok etkiliydi. Parti, 1889 yılında kurulmuş olmasına rağmen İsveç'teki Sosyal Demokratik hareket 1881 yılında August Palm ile başlar. Palm'ın önderliğinde partinin çekirdeğini oluşturan İsveç Sosyal Demokrat İşçi Birliği 1881'de kuruldu ve ilk programını 1882 de yayınladı.²² Burada özellikle üstünde durulması gereken nokta, İsveç Sosyal Demokrat hareketinin Alman Sosyal Demokrat hareketi kadar Avrupa'yı etkileyememiş olmasıdır. Bunun nedeni İsveç'in nispeten Avrupa'nın küçük ülkelerinden olmasının yanı sıra Sosyal Demokrasi'nin kuruluş döneminde Avrupa'da sosyalizm kökenli ideolojilere gösterilen tepkidir.

¹⁹ **Spartakist:** Radikallerin önde gelen isimlerinden Liebknecht'in yazılarında kullandığı takam isimdir. Daha sonra İhtilali savunan radikaller bu isim altında bir Spartakist birliği kurmuşlardır.

²⁰ Özdalga, a.g.e.,s.92.

²¹ Özdalga, a.g.e.,s.93.

²² Özdalga, a.g.e.,s.13.

İsveç'te Sosyal Demokrasi tartışmaları 19.yy.'ın son 20 yılı ve 20. yy.'da Birinci Dünya Savaşına kadar olan dönemde gerçekleşmiş ve örgütlenip yayılmıştır. Başlangıçta tartışmalar belli konular etrafındadır.²³

- *“Muhalefette sınıf çatışmasının bayraktarlığı yapılacak iktidara geldiğinde proletaryanın diktatörlüğü kurulacak mıdır? Yoksa tüm ezilen halk kitlelerinin partisi olarak iktidara geldiğinde sömürülenlerin lehine düzen değişikliği demokratik yöntemlerden vazgeçilmeksizin mi yapılacaktır?”*
- *İktidara proletarya ihtilaliyle mi gelinecektir, serbest seçimlerde halkoyu desteği kazanılarak mı?*
- *Parti üyeliği için nitelik mi önde tutulacaktır, nicelik mi?*
- *Sağcı burjuva partiler hep beraber bir "gericiler topluluğu" olduğuna göre, onlarla yapılacak her türlü işbirliği reddedilmeli midir? Yoksa parlamenter düzende burjuva partileriyle yan yana var olma zorunluluğu göz önüne alınarak, amaca ulaşmada daha esnek taktik yaklaşımlar izlenip onlarla zaman zaman işbirliği yapılacak mıdır?”*

Bu tartışmalar sonrasında Genel Başkan Branting, “Proletarya İhtilali” fikrini savunmasına rağmen Demokratik Sosyalist görüş ağırlık kazandı ve gerçekleşen bu ideolojik tartışmalar ileride Sosyal Demokrasinin kökenine yön verecek sonuçlar doğurdu.²⁴

- *“Kapitalist düzende toplumun, kapitalist ve işçi sınıfı arasında iki uçta kutuplaşacağı ve diğer "ara sınıfların" giderek yok olacağını öngören Marksist varsayım, terk edildi.*
- *Diğer sınıfların daha geniş bir tarihi perspektif içinde var olmaya devam edeceğinin kabulü, böylece, parti gözünde bu sınıflara*

²³ Özdalga, a.g.e.,s.15.

²⁴ Özdalga, a.g.m.

meşruiyet kazandırmış, sınıf partisinden kitle partisine dönüşümü kolaylaştırdı.”

SAP, dördüncü kongresin de ilk parti programını kabul etti. Programda Erfurt programından büyük bir etkilenme vardı. Programda öne çıkan özellikler şöyledir:²⁵

- *“SAP’ın programına göre; kapitalist toplum düzeni emekçileri, kendi emeklerinin ürününden mümkün olan en çok payı alabilmeleri için zorlamaktadır. Böylece sendikalar kurulmuştur. Ve emekçilerle kapitalistler arasında her alanda keskinleşen bir mücadele doğmaktadır. Bu mücadele emekçilerin ücretle çalışan bir sınıf olmaktan kurtulmasına dek sürecektir.*
- *Toplumsal zenginliğin giderek az sayıdaki kapitalistin elinde toplanıp küçük köylüler, zanaatkârlar, esnaflar gibi ara tabakaların doğduğunun vurgulanmıştır. Burada Marksizm’in toplumsal gelişmenin kapitalistler ve proletaryadan oluşan bir yapıya doğru yöneldiği yolundaki katı yorumunun dışına çıkıldığı görülmektedir.*
- *İşçi sınıfının kurtuluşu ancak kapitalistlerin üretim araçları üzerinde sürdüğü tekelin son bulması, üretim araçlarının tüm toplumun ortak mülkiyeti haline dönüştürülmesiyle mümkündür.”*

Programda somut taleplerde vardır:²⁶

1. *“Evrensel, eşit, tek dereceli oy hakkı.*
2. *Dinin kişilerin özel yaşamını ilgilendiren bir konu olduğunun ilanı.*
3. *Laik okul*
4. *İleri-ilerlemiş gelir, servet ve veraset vergisi*
5. *Kredilerin devlet tarafından denetimi*

²⁵ Özdalga, a.g.e.,s.28–29

²⁶ Özdalga, a.g.e.,s.29.

6. *Sekiz saatlik iş günü*

7. *Gerekli olduğu durumlar dışında, gece çalışmalarının ve 14 yaşından küçük çocukların sanayide çalışmasının yasaklanması.”*

Programın en önemli eksikliği düzen değişikliğinin nasıl sağlanacağı açıklığa kavuşturulmamasıdır.

İsveç Sosyal Demokrasisi’nde öncelikle sendikalar kuruldu, örgütlendi ve sendikaların güçlenmesinden sonra parti kuruldu. Bu süreçte en önemli pay İşçi Sendikaları Genel Konfederasyonunun (LO). Bunun yanı sıra Sosyal Demokrat Gençlik Örgütü (SSU) de bu güç birliğine katıldı. *“Bu kurumların işbirliği; genel ve eşit oy hakkının kazanılmasıyla, demokratik yasal hakların, özellikle işçi sendikalarının Sosyal Demokrat mücadeleye olanca ağırlıkları ile katılabilmelerini sağlamak ve yasal hakları elde etmek üzerine gelişti.”*²⁷

İsveç Sosyal Demokratlarının yanında olan bir başka olumlu özellikte SAP’ın hiçbir zaman yeraltında faaliyet göstermek zorunda kalmamasıdır. Her zaman yasal olmuş ve şiddetli baskılarla karşılaşmamıştır. Böyle bir ortamda da parti gelişmesi için uygun ortamı bulmuştur. SAP, 1914 seçimlerinden beri İsveç’in en büyük siyasi partisi olma özelliğini göstermektedir.

2. 1945–1989 Sosyal Refah Devletinin Oluşumu

1945–1989 arasındaki yıllar, ABD ve SSCB arasında Soğuk Savaş yılları olmasına rağmen; Avrupa Sosyal Demokrasileri’nin “Altın Çağı”²⁸ oldu. Sosyal Demokrasi düşüncesi Avrupa’daki bütün ülkeleri etkiledi. Bu etkilenmedeki en büyük pay, Avrupa’nın tarihinde ilk kez bu kadar uzun ve savaşızsız bir dönem yaşıyor olmasıdır. Savaş ve yıkım kaygısından uzakta olan toplum ve devletler sosyal ve

²⁷ Özdalga, a.g.e.,s.39.

²⁸ Hobsbawm, a.g.e.

bireysel yaşamın gerekleriyle ilgilenecek fırsatı buldular ve Sosyal Demokrasinin yükselişine zemin hazırladılar.

1950’li yıllarda insanların yaşam koşulları çarpıcı bir şekilde iyileşmeye başladı. Bu iyileşmeyi sağlayan özellik ise istikrardı. Ekonomideki bu iyileşme 1970’li yıllara gelene kadar devam etti. 1950’li yıllardaki Sosyalist rejimlerin avantajlı görüntüsü ilerleyen dönemlerde tersine döndü ve asıl ilerlemenin gelişmiş kapitalist toplumlarda olduğu anlaşıldı.²⁹ İşte bu noktada zaten reformcuların görüşleriyle katı Marksizm’den kopmaya başlayan Sosyal Demokrat Hareket bir kırılma noktası yaşadı. Özellikle Alman Sosyal Demokrasisi Gotha programı ile Marksizm’le olan bağlarını kopardı.

1945–1989 Sosyal Refah Devletinin Oluşumu	1959	Bad Godesberg Programı³⁰
	1968	1968 Olayları ve Sol Radikalizm
	1970	İşçi sınıfı Radikalizmi ve "Akdeniz Sosyalizmi"³¹
	1989	Sol İktidarların Tekrar Gelişi, Berlin Duvarının Yıkılışı

Tablo 2: 1945–1989 Sosyal Refah Devleti Dönemi

²⁹ Hobsbawm,a.g.e.,s.302.

³⁰ **Godesberg Programı:**SPD’nin yeniden yapılandığı program.

³¹ **Akdeniz Sosyalizmi:** Portekiz, Yunanistan, İspanya, İtalya, Fransız Komünist-Sosyalist partilerin İşçi sınıfı-Proletarya Diktasından vazgeçtiklerini ilan ettikleri özyönetim kavramını benimsedikleri dönem.

1959 Bad-Godesberg Programı ile SPD reformist bir çizgiye kaydı. SPD'nin bu kayışı bütün Avrupa Sosyal Demokratları üzerinde etkili oldu. Artık ihtilal, Sosyal Demokratların ana hedefi olmaktan çıktı. Godesberg Programı, Avrupa Sosyal Demokratlarını tam anlamıyla demokratikleştirdi ve Sosyal Demokrasinin bugünkü tanımının oluşmasının başlangıcı oldu. Bu durumun somut tanımı; Sosyalist ideallerin ekonomik gerçekler ışığında değişmesidir. Godesberg Programından sonra Sosyal Demokrasi ve Marksizm arasında kalan tek bağ Sosyal Demokrasinin sınıfsal niteliği oldu.³²

1959'dan sonra 1968'e kadar Sol Radikalizmin etkinliği kalmadı. 1970'li yıllar ise büyüyen işçi sınıfının, orta sınıflaşmadan önce son radikal direnişine sahne oldu. Ancak bu Sol Radikalizm "Akdeniz Sosyalizmi" adı verilen Portekiz, Yunanistan, İspanya, İtalya ve Fransa'daki Komünist-Sosyalist Partilerin proletarya diktotaryasından vazgeçtiklerini ilan edip özyönetim kavramını benimsedikleri dönemle sona erdi.

1970'li yıllarda Sosyal Demokrasi ekonomik liberalizmle sıkı bir ilişki içine girdi. Bu süreç bir uyum süreci değil, değişim sürecidir. Değişim şu alanlarda gerçekleşir: Sınıf Anlayışı, Refah Devleti, Milliyetçilik ve Ekonomik planlama.³³

1970'li yıllarda belirginleşen Liberalizm-Sosyal Demokrasi ilişkisi, 1980'lerin sonunda Berlin Duvarının yıkılması; 1990'ların başında da Sovyetlerin dağılması ile zorunlu bir hale geldi. Çünkü artık Marksist ekonomi politikalarının iflası açıkça görülüyordu. Bu noktada Sosyal Demokrasi krizden, Liberalizmle uyuşarak çıktı.

Sendika-İşveren ve Devlet mutabakatı ile sağlanmış olan Sosyal Refah Devletinde istikrarın sürekliliğini sağlayacak sistemin Sosyal Demokrasi olduğu anlaşıldı. Bu sürekliliğin istikrarını sağlayacak çözüm yolu da ekonomik kur ile mümkün oldu. Bu nedenle Avrupa önce dolar üzerinden sonrada Euro üzerinden

³² İbrahim Sarıtaş, "Alman Sosyal Demokrasisi ve Yeni Merkez" , **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 36, Güz 2004,s.228.

³³ Sarıtaş, a.g.m.,s.231.

istikrarlı bir kur sistemi kurma çabası içine girdi.³⁴ Ancak bu kadar geniş çaplı bir istikrarın Ulus Devlet bazında sağlanamayacağı açıktır. Çünkü Ulus Devlet'in sınırlı kaynakları, Sosyal Refah Devletini sağlayacak denli geniş bir yapılanmaya izin vermemektedir. Bu nedenle Avrupa, Ortak Pazarla başlayan; AET ve son olarak AB'ne uzanan, farklı ve geniş çaplı organizasyonlara yönelmiştir. Bu organizasyonla Ulus Devlet; büyüyen Avrupa piyasası üzerine entegre olarak, bir ekonomi içinde var olma ve bu sayede yeniden siyasal meşruiyet kazanma, toplumlarına da yeni yaşam taslakları sunma olanağına kavuştu.³⁵

Ekonomik alandaki iyileşme kısa bir zaman içinde toplumsal hayata yansdı. Gelecek güvencesi bir ütopya olmaktan çıktı, yurttaş kavramı gerçek anlamına ulaştı. Oluşmuş olan Refah Devleti içindeki başrol ise giderek işçi sınıfının da orta sınıflaşmasıyla büyüyen orta sınıfın oldu.

Orta sınıf bu süreç içerisinde iki önemli toplumsal görev üstlendi:³⁶

- *“Siyasal olarak uyanık olma ve reformu gündemde tutma*
- *Tüketimi kiteselleştirme”*

Böylece ekonomik çözümü oluşturan mutabakatın birleştirici unsuru orta sınıflar oldu.

Sosyal Refah Devleti Dönemi, Sosyal Demokrasi ideolojisinin olduğu bir dönem oldu. İdeoloji pragmatik ve esnek bir yapıda oluştu ve mutabakatı koruyarak, istikrarı geleceğe taşıma konusunda önemli bir adım oldu.

³⁴ Kuruç, a.g.m.,s.53.

³⁵ Kuruç, a.g.m.,s.54.

³⁶ Kuruç, a.g.m.,s.54.

3. Üçüncü Yol Politikası

1990'lı yıllarda tüm Dünya'da başlayan ekonomik gerileme, bir durgunluk devresi yarattı. Ekonomik durgunluk, Refah Devletini benzeri görülmemiş bir mali krize sürükledi. Refah Devletinin kurumsal yapısı korunsa da; nüfusun büyük bir çoğunluğu için sosyal güvenliği güvence altına alan bir devletten, orta sınıfların ve işçi sınıfının üst tabakasının ayrıcalıklarını diğer grupların aleyhine koruyan bir sisteme doğru dönüşmeye başladı.³⁷ Dolayısıyla Refah Devletindeki bu değişim diğer gruplar için yeni bir arayışa neden oldu. Yeni arayış 1990'ların sonundaki Üçüncü Yol politikaları ile de somutlaştı. Elbette Üçüncü Teorisi, bu arayışa tüm Dünya'da verilen ortak bir cevabı kastetmekten uzaktır ve pek çok açıdan da eleştirilmiştir. Ancak Özellikle Avrupa'da verilen cevap olmasından hareketle burada kavram olarak ele alınmıştır.

Üçüncü Yol teorisinin tanımı 1998 yılındaki İngiliz İşçi Partisinin “*The Third Way*” adındaki broşürü ile netleşmiştir. Ancak düşüncenin entelektüel lideri ve teorisyenisi Anthony Giddens³⁸ tır.

İşçi Partisinin 1998 tarihli “*Üçüncü Yol*” broşüründe Üçüncü Yolun tanımı şöyle yapılmıştır:³⁹

“Üçüncü yol, sosyal adalet ilkesine ve merkez solun geleneksel hedeflerine sonuna kadar bağlı, ancak bunları gerçekleştirebilmek için daha esnek, ilerici ve geleceği düşünen yenilenmiş bir sosyal demokrasi talebidir.(...) Üçüncü yol asıl olarak iki büyük akım olan demokratik sosyalizm ile liberalizmi birleştirmeyi hedefler. (...)

Bu anlamda, üçüncü yol, solunda içinde bir üçüncü yola işaret eder. Solun bünyesindeki tartışma, kamuoyunu tatmin edemeyen iki egemen grup oluşturmuştur. Geleneksel sol, ulusallaştırma ve devlet kontrolünü ideolojinin

³⁷ Ingo Schmidt, “*Almanya'nın Korporatist Emek Hareketi Hayatta Kalabilir mi?*” , *Monthly Review*, Eylül 2005, www.sendika.org (son erişim: 19.06.2006)

³⁸ Sosyoloji profesörü olan Giddens, London School of Economics'in rektörlüğünü de yapmıştır. Konuyla ilgili görüşleri için Bakınız: Giddens, **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi** (Çev: Mehmet Özbay), Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000; Giddens, **Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği** (Çev: Müge Sözen-Sabir Yücesoy), Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

³⁹ Ahmet Beşkaya-Salih Alp, “*Sağ ve Solun Ötesinde: Yeni Üçüncü Yol Arayışları*”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 36, Güz 2004, s. 217.

içerisine sıkı siyasi reçeteler haline sokarak temel ilkeler haline getirmiştir. İlmli sol ise genellikle bu temel yönelişi kabullense de, düşünce dünyasını görmezden gelerek daha yavaş bir değişimi hedeflemiştir. Revizyonistler, dönem dönem gündemi değiştirmeye kalkışmış ancak sınırlı oranda başarılı olabilmişlerdir. Bu anlamda üçüncü yol, solun değerlerine derinden bağlı yeni radikal yaklaşımlar geliştirmek için sosyal demokrasinin ciddi bir şekilde yeniden değerlendirilmesi olarak kabul edilir."

Giddens ise Üçüncü Yol için şöyle demektedir.⁴⁰

"Üçüncü yol, Merkez sol değerlerin bu (ekonomik) değişime uygulanmasıdır. Bu akımı üçüncü yol olarak adlandırmanın nedeni, geçmişteki iki alternatifin neredeyse yok olmaya yüz tutmasıdır. Bunlardan biri Keynes'çi talep yönetimli, yukarıdan aşağıya bürokrasi gerektiren geleneksel sosyalizm; diğeri ise dünyayı bir çeşit Pazaryeri olarak görüp yönetmeyi düşleyen neoliberalizmdir. İnsanlığın Büyük çoğunluğu günümüzde iki alternatifte de inanmamaktadır."

Bu açıklamayı yapan Giddens, Üçüncü Yol kavramını dört eksene oturtur: Yeni Demokratik Devlet, Sivil Toplumun Yenilenmesi, Yeni Karma Ekonomi, Kozmopolit Ulus.⁴¹ Bu kavramlar üzerinden de yeni politikanın yapması gerekenleri açıklamıştır. Giddens'in özellikle üzerinde durduğu nokta küreselleşen Dünya'da yeni ekonomik ilişkilere ayak uydurma zorunluluğudur. Zaten yeni duruma uygun karma bir sistemin belirlenmesi eşitlik ve refah politikalarını da açıklığa kavuşturacaktır.

Giddens'a göre; eski Sosyal Demokrat yöntem artık kullanılamaz hale gelmiştir. Bunda 1970'li yılların sonlarına kadar, endüstrileşmiş ülkelerde hâkim olan refah devleti mutabakatının sona erışı, Marksizm'in itibarını yitirmesi ve önemli toplumsal, ekonomik ve teknolojik yenilikler etkili olmuştur. Artık sağ ve sol arasında politik bir ayrım kalmamıştır. Sağ ve sol arasında bir ayrım kalmadığına göre daha geniş kitlelere ulaşmak hem kolaylaşmış hem de bir zaruret haline gelmiştir. Artık; Sosyal adalet, özgürlük, fırsat eşitliği gibi sosyal demokrasinin evrensel kavramları günün koşullarına uyarlanmalıdır. Korumacı politikalar terk edilmeli, toplumdaki bireysel potansiyeller,

⁴⁰ Beşkaya-Alp, a.g.m., s.221.

⁴¹ Beşkaya-Alp, a.g.m.,s.225.

yaratıcı enerji ve yenileştirici güçler serbest bırakılmalıdır. Devlet her türlü işin içine girmemeli, sadece yönlendirmekle yetinmelidir.⁴²

Üçüncü Yol düşüncesi özellikle İngiliz İşçi partisinde hayat bulurken, Alman Sosyal Demokratları üzerinde de büyük bir değişime neden olmuştur. Sendikalar SPD'de her zaman merkez bir güç konumundaydılar, ancak Üçüncü Yol'la birlikte Sendikalar merkezi konumlarını yeni orta sınıflara bıraktılar. Böylece SPD'de Sendikal Temsilin eski kurumsal biçimleri zayıfladı ve sınıf birleşeni değiştirdi.⁴³ Sendikaların siyasal güç kaybıyla birlikte kitlesel işsizlik ve yeniden yapılanma Alman ekonomisine zarar verdi ve Son seçimlerle (2005) Sosyal Demokrat iktidar yerini (CDU) Hıristiyan Demokratik Birliğine bıraktı. Bu deneyim bütün Üçüncü Yol teorisi için yeni bir aşama oldu.

SPD içinde Üçüncü Yol kavramı yerini Yeni Merkez anlayışında buldu. Gerhard Schröder, Tony Blair ile birlikte 8 Haziran 1999'da kamuya "*Avrupa Sosyal Demokratları için İleriye Giden Yol*" adlı bir deklarasyon sundu. Bu metin Giddens'ın Üçüncü Yol olarak adlandırılan ve Tony Blair tarafından uygulanmaya başlayan politikanın, Schröder tarafından, resmi olarak "*Yeni Merkez*" şeklinde formüle edilmesi anlamına geliyordu. Böylece SPD içinde 1990'lı yıllarda gerçekleşen Schröder-Lafontaine çekişmesi reformcuların gelenekselcilere sağladığı üstünlükle sona eriyordu. Ancak 2005 seçimlerinin sonucu Alman Sosyal Demokrasisinde yeni bir değişimde işaretlerini verdi.⁴⁴

Üçüncü Yol tartışmaları daha uzun bir süre daha devam edecek gibi görünmektedir. Ancak, şu an itibariyle siyasal felsefe olma yolunda ilerleyen Üçüncü Yol teorisinin İngiliz İşçi Partisinin iktidarı ile uygulanabilirliğinin test edildiği, SPD iktidarı ile ekonomik eksikliklerinin görüldüğü söylenebilir. Kısacası Üçüncü Yol,

⁴² Sarıtaş, a.g.m.,s.233.

⁴³ Schmidt a.g.m.

⁴⁴ Sarıtaş, a.g.m.,s.235.

Sosyal Demokrasi ve yeni sağ politikaları uzlaştırma iddiasına rağmen şu ana kadar ancak Sosyal Demokrasiyi revize etmeye çalışmıştır.⁴⁵

B. Sosyal Demokrasi'nin Türkiye'deki Gelişimi

Türkiye'de Sosyal Demokrasinin gelişimi 1965 yılından sonra Ortanın Solu hareketi ile yeni bir yöne girmiş, modern anlamdaki Sosyal Demokrasi çizgisine doğru yönelmiştir. Bu noktaya gelene kadar Sosyal Demokrasinin altyapısını oluşturan birikimin temelleri Osmanlı dönemine kadar gitmektedir. Özellikle II. Meşrutiyet sonrasında kurulan partilerden bazıları sosyalist görüştedir. Hatta isimlerinde Sosyal Demokrat ya da Demokrat adını kullananlar da olmuştur. Bu bölümünde kısaca Sosyal Demokrat adını taşıyan partiler açıklanacaktır.

Sosyal Demokrat Fırkası⁴⁶

Kuruluş Yılı ve Yeri: Aralık 1918, İstanbul

Kurucu ve Yöneticiler: Dr. Hasan Rıza Bey (Başkan), Kazım Bey, Halit Paşa, Yorgaki Efendi, Dr. Lebip Bey, cemal Efendi ve Salim Bey, Mehmet Esat Bey, Muallim Osman Nuri Bey, Muallim Abdullah Bey, cemil Elsebuki Bey, Hamdi Bey, İbrahim Bey, Kaptan seyit Ali Efendi

Fırkanın Yapısı ve İdeolojisi: Parti Kendini II. Enternasyonale bağlı saymış ve kuruluş aşamasında Enternasyonalle ilişki kurulmuş ve programlar getirtilmiştir. Bu açıdan kendini farklı grmştir. Buna rağmen parti rgtlenememiştir. Mütareke döneminin küçük partilerinden olmasına rağmen adından söz ettirmiştir. Parti Wilson Prensipleri doğrultusunda çalışacak bir temsilcisini Avrupa'ya göndereceğini belirtmiştir. Parti yurt içinde de sosyalizm polemiği yaratmıştır. 1919 seçimlerinden sonra da adı duyulmaz olmuştur.

⁴⁵ Beşkaya-Alp, a.g.m.,s.225.

⁴⁶ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler Mütareke Dönemi, c.2**, İletifim Yayınları, İstanbul, 1999, ss.237–241.

Türk Sosyal Demokrat Partisi⁴⁷

Kuruluş Yılı ve Yeri: Nisan 1946, İstanbul

Kurucu ve Yöneticiler: Cemil Arif Alpay, Mustafa Yıldız, Sadık Acarlı

Partinin yapısı ve ideolojisi: Parti Mütareke döneminde Hasan Rıza Bey tarafından kurulan Sosyal Demokrat Fırka'nın devamıdır. Aynı Sosyalizm çizgisini korumaya çalışmıştır. Sosyal Demokrat prensipler çerçevesinde (Sosyal yardım, sendikalaşma...) çaba göstermeyi hedeflemiştir. Belli bir yayın organı yoktur. Teşkilatlanarak gelişmemiştir. Parti içinde kongre de yapmayan Türk Sosyal Demokrat Partisi Cemil Arif Alpay'ın ölümü ile kurucu üye sayısı üç'ten aşağı düşmüş ve parti dağılmıştır.

Türkiye'de sol görüşlü partiler, doğrudan ideoloji ithal etmiş oldukları için ideolojiyi toplumun mevcut yapısına uyarlayamamışlardır. Mütareke döneminde, toplumda sol görüşlerin ilgi görmesinin nedeni, sol düşüncenin emperyalizme karşı olan tavrıdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da durum pek değişmemekle birlikte daha teorik bir çerçevede oluşmaya başlamıştır. Çok partili hayatla birlikte kurulan Türk Sosyal Demokrat Fırkası, Sosyal Demokrasinin Türkiye'deki gelişmesine katkı yapamamıştır. Bu nedenle sol düşüncenin gerçek anlamda filizlenmesi için 1960'lı yılları beklemek gerekecektir.

Cumhuriyet yıllarında sosyal demokrasinin gelişimini etkileyen önemli dönüm noktaları da şu şekilde tablolaştırılabilir.

⁴⁷ Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., ss.695–696; Ayrıca bkz. Hasan İleri, **Türkiye'de Sosyal Demokrasi (1908–1998)**, Yorum Basın&Yayın, Ankara 1998, s.70.

TÜRKİYE'DE SOSYAL DEMOKRASİNİN GELİŞİMİ	1908–1923	II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e
	Önemli Olaylar	II. Meşrutiyet Mütareke Dönemi
	1923–1960	Cumhuriyet'in İlanından 27 Mayıs'a
	Önemli Olaylar	Tek Parti Dönemi Çok Partili Hayata geçiş Demokrat Parti İktidarı
	1960–1980	27 Mayıs'tan 12 Eylül'e
	Önemli Olaylar	1961 Anayasası TİP'in Kuruluşu Ortanın Solu Hareketi 1971 Muhtırası 1973 ve 1977 Seçimleri 1980 İhtilali
1980- ...	1980'den Günümüze	
Önemli Olaylar	ANAP İktidarı SODEP ve SHP'nin Doğuşu DSP'nin Kuruluşu CHP'nin Yeniden Kuruluşu CHP-SHP Birleşmesi	

Tablo 3: Türkiye’de Sosyal Demokrasinin Gelişimi

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte siyasal bakımdan, Osmanlı Devletinin kendine özgü, yarı-feodal ve dinsel bağlılık ilişkileri yerine vatandaşlık ilkesine dayalı bir ulus-devlet kurulmuştur.⁴⁸ Bu dönüşüm her açıdan sancılı bir süreçtir. Bu nedenle Cumhuriyet’in ilk yıllarında çağdaşlaşma, devrimlerin yerleşmesi gibi amaçlar “*Sosyal Devlet*” ilkesinin önüne geçmiştir. Ulusal Egemenlik ve Genel İrade genel parametrelerdir. Kaldı ki bu yıllarda Sosyal Devlet tanımının Avrupa’da belli belirsiz olduğu dönemlerdir.

İki savaş arasındaki dönem tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye içinde zor yıllar oldu. Üstelik Türkiye’de bu dönem; önemli bir toplumsal, siyasal ve kültürel dönüşümü de kapsadığı için toplumda travmatik bir etki yaptı. Savaş koşulları ile artan sıkıntılar, Cumhuriyet’in baş aktörü CHP’de sivil-asker bürokratlar ile büyük toplum kesimleri

⁴⁸ Necat Erder, “Türkiye’de Sosyal Demokrasi’nin İdeoloji Sorunsalı”, www.sdd.org.tr (son erişim:19.06.2006)

arasında zıtlasmaya ve CHP'nin sivil ve asker bürokrasisi ile özdeşleştirilmesine de neden oldu.⁴⁹ CHP'nin içine düştüğü bu durum Sosyal Demokrasi açısından önemlidir. Çünkü Türkiye'de Sosyal Demokrasinin gelişimi doğrudan CHP ile bağlantılıdır. Kendini böyle bir durumda bulan CHP, muhalefete düştüğünde kitleleri tekrar kazanmak için değişim arayacak ve aradığı değişimi “*Ortanın Solu*”nda bulacaktır.

1923–1960 yılları arasında Türkiye'de Sosyal Demokrasinin önünde daha farklı parametreler etkili oldu: CHP'nin toplumu dönüştürücü misyonu, “*Halka rağmen, halk için*” devrimleri gerçekleştirmesi, Batı toplum modeli ile başlayan çağdaşlaşmanın siyasal ve kültürel yapısı, genel irade ve ulusal egemenlik kavramlarına paralel bir biçimde ortaya çıkan laiklik olgusu, ekonomik kalkınmada devletçilik.⁵⁰ Bu parametreler dönemin toplumsal, siyasal ve ekonomik hayatına yön vermiştir.

1923–1960 yılları arasında dönemin siyasal yapısının dönüşümünde, çok partili dönemin başlaması ve 1950'de DP iktidarı ile CHP'nin muhalefet yıllarının başlaması önemlidir. 1946 yılında kurulan Türk Sosyal Demokrat Fırkası etkili olmasa da çok partili dönemde Sosyal Demokrat adını taşıyan ilk parti olmasından dolayı önemlidir. 1950 yılında başlayan DP iktidarı bir süre sonra tıkanma noktasına gelir. DP, kendisini iktidara getiren kuralları uygulamak yerine, keyfi ve otoriter müdahaleler yolunu seçmiş, sonuçta Türkiye, ekonomik sıkıntılarla birlikte demokratik rejim bunalımının da yaşandığı bir ülke konumuna geldi. Bu durumda toplumsal muhalefetin yeni odağı CHP oldu. Kitlelerle yeniden uzlaşma çabasına giren CHP; demokrasinin kuralları ve kurumları, Planlı ekonomi, sosyal adalet ve sosyal devlet konuları üzerine tartışmaya başladı.⁵¹ Bunlar Sosyal Demokrasinin Türkiye'deki ilk geçek adımları oldu ve 1959 İlk Hedefler Beyannamesi ile somutlaştı. Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen Türk Siyaseti, DP'nin tutumundaki ısrarıyla 27 Mayıs sürecine ulaştı. 27 Mayıs'ın siyasi tarihimize iki önemli izi kalmıştır. Askerler, siyasete birincil aktörler olarak dâhil olmuşlardır ve CHP'nin halkın gözünde sivil- asker bürokrat ile olan özdeşleşmesi

⁴⁹ Erder, a.g.m.

⁵⁰ Kahraman, a.g.m., s.73.

⁵¹ Erder, a.g.m.

pekişmiştir. CHP bu özdeşleşimi yıkmak için ilerleyen yıllarda büyük bir mücadele vermiştir.

27 Mayıs'tan sonra 1961 Anayasası niteliği itibariyle demokratik bir rejimi amaçladı. Anayasanın bu niteliği ile de 1960'lı yıllar boyunca sol akımlar güçlendi. 1961 Anayasasının oluşumunda 1959 İlk Hedefler Beyannamesinin etkisi büyüktü. Bu etki, Anayasa üzerinde olumlu sonuçlar doğurmuş olmasına rağmen, CHP bundan olumsuz etkilendi. Çünkü muhalefet programının askeri yönetim tarafından uygulanıyor olması, CHP'nin kitlelerden kopuk bir aydınlar partisi olarak görülmesi eğilimlerini güçlendirdi; devlet-parti özdeşliğini arttırıcı bir etki yaptı.⁵² Bu durumu tersine çevirme isteği, CHP içindeki değişim isteğinin nedenlerinden biri oldu. Diğer bir neden de, 1961 Anayasasına dayanarak kurulan sol hareketlerin toplum üzerindeki etkileri oldu.

1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin kazandığı başarı; entelektüel ve genç kuşaklar üzerinde yaptığı etki, CHP'yi telaşlandırmış; bu telaşla 1965 seçimleri öncesi daha "*Ortanın Solu*" partinin hiçbir organında tartışılmadan İnönü tarafından bir slogan olarak söylendi. Bundan sonra da hem parti içinde hem parti dışında tartışıldı, partinin bölünmesine neden oldu ancak, CHP ve halk kitleleri arasındaki iletişimi sağlamayı da başardı.

Ortanın Solu Hareketi, CHP'nin çeşitli belgelerinde, "*Sosyal Demokrat*" ya da "*Demokratik Sol*" gibi deyimlerle, partinin ideolojik çizgisine damgasını vuran bir akım olarak 1980'lere kadar devam etti. CHP'de Ortanın Solu, 1960'lı yıllarda; ekonomik kalkınmanın sosyal adalet içinde gerçekleşmesini, kitlelerin sömürülmesine son verecek gelir dağılımı politikalarının izlenmesini ve toprak reformunu savunan bir hareketti. Bu hareket ideolojik temelini Marksist sınıf analizinde değil, Türkiye'ye özgü toplumsal yapı kurgusuna dayandırılıyordu.⁵³ Böylece Ortanın Solu, CHP'nin "*Yeni İktidar Modeli*" oldu.

⁵² Erder, a.g.m.

⁵³ Erder, a.g.m.

1970’li yıllar Refah Devletiyle Dünya’da, Ortanın Soluyla Türkiye’de Sosyal Demokrasinin yükseldiği yıllar oldu. 1973 ve 1977 seçimleri ile Ortanın Solu geniş bir halk desteği kazandı. Ancak pratikte ekonomik koşulların sınırlılığı ile CHP’nin halk kitlelerine verdiği sözler çelişince, Ortanın Solu vaat ettiklerini halka veremedi. Bu başarısızlıkta ülkenin içinde bulunduğu karmaşık ortamın da etkisi büyüktü. Nitekim ülke bu karmaşa ortamıyla ihtilale doğru giderken; Ortanın Solu teorisyenleri de Sosyal Demokrasinin Marksist kökenlerini reddederek Demokratik Sol söyleme yöneliyorlardı.

12 Eylül’den sonra Türk Solu’nun aşırı şekilde parçalandığı söylenebilir. Özellikle merkez solda bu parçalanma Sosyal Demokrasiyi iktidardan uzaklaştıran en önemli nedenlerden biri olarak görünmektedir. Ve günümüze kadar süren sorunlar doğurmuştur. 80’li yılların ilk yarısında merkez solda iki parti vardır. 25 Mayıs 1983’te kurulan Halkçı Parti (HP) ve 6 Haziran 1983’te kurulan Sosyal Demokrat Parti (SODEP). Bu partilere 14 Kasım 1985’te Demokratik Sol Parti (DSP)’de eklenince 80’lerin ikinci yarısına merkez sol üçe bölünmüş olarak başladı. Bu partilerin hepsi CHP mirasına sahip çıkıyordu. Buna rağmen eski CHP kadrolarının çoğunlukla SODEP’te yer alması, parçalanmış yapının en büyük partisi olarak SODEP’i öne çıkardı. SODEP, sürekli olarak bütünlüğü sağlama çabasındaydı ve bu çabalar sonucu 3 Kasım 1985’te HP ile birleşerek Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) adını aldı. Ancak tüm çabalara rağmen DSP ile düşünülen birleşme gerçekleşmedi. Bu durumda, Ecevit’in artık CHP’nin misyonunu tamamladığı; CHP köklerinden bağımsız Demokratik Sol bir partinin gerekliliği konusundaki ısrarı etkili oldu. Parçalanmış olan bu yapı bir kez daha 1992’de CHP’nin yeniden kurulmasıyla parçalandı. Ortaya çıkan sorunlara 1995’teki CHP-SHP birleşmesi de çözüm olamadı. Sorunlar günümüze kadar devam etti.

Türkiye’de Sosyal Demokrasi önemli sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların kaynağı da yukarıda belirttiğimiz gelişim sürecindedir. Türkiye’de Sosyal Demokrasi toplum kesimleri içerisinde kendisine sağlam bir dayanak bulamamış, toplumsal kurumlar ile sağlam ilişkiler geliştirememiştir. Batı Sosyal Demokrasilerinin aksine

Türkiye’de Sosyal Demokrat bir kültürün eksikliği Sosyal Demokrasinin Türkiye’nin sorunlarına çözüm üreten bir ideoloji olmasını engellemiştir.⁵⁴

Siyasal yaşamda yaşanan bütün bu sorunlar özellikle ekonomik alandaki sorunlarla daha da ağırlaşmıştır. Siyaset, sosyal ve ekonomik hayat birlerini etkileyen unsurlardır. Bu nedenle siyasal tıkanmanın en önemli nedenlerini sosyal ve ekonomik hayattaki sorunlar oluşturur. Bu nedenle siyasal durumun netleşmesi sosyo-ekonomik durumun anlaşılmasına bağlıdır.

⁵⁴ Erol Tuncer ile 20 Şubat 2006 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.

BÖLÜM 1: TOPLUMSAL VE SİYASAL ORTAM

Siyaset ve siyasi partiler, mensup oldukları toplumların toplumsal ve siyasi ortamından etkilenecek dönüşüm geçirirler. Öncelikle toplumun sorunlarını çözümü için ürettikleri strateji, dönüşümün olumlu ya da olumsuz olmasını belirleyen başat faktördür. Bu nedenle bir dönüşüme en fazla etki eden faktör, toplumsal ve siyasi ortamdır.

1.1. TÜRKİYE’NİN 1960–1980 ARASINDAKİ SOSYO-EKONOMİK DURUMU

1960’lı yıllarda Türkiye önemli bir dönüşüm içindedir ve dönüşüm 27 Mayıs 1960 darbesi ile keskin bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu keskinlik durumun ağır fakat sağlam giden dengesini bozmuştur. Olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz özellikleri uzun vadede çok daha fazla etkili olmuştur.

27 Mayıs Darbesi, siyasi yaşamda olduğu kadar köklü bir değişimi ekonomi alanında da gerçekleştirdi. 27 Mayıs’tan sonra kurulan Devlet Planlama Teşkilatı, devletçi-reformcu aydınların etkisiyle büyümenin aracı olarak kamu yatırımlarını ve devlet işletmeciliğini benimsedi ve 1963 yılında uygulamaya konan Birinci Beş Yıllık plan bu doğrultuda hazırlandı.¹ Böylece planlı kalkınma dönemine geçildi. Birinci kalkınma planını izleyen İkinci ve Üçüncü kalkınma planları da kamu desteği ile özel teşebbüsü yaygınlaştırma amacını benimsedi. Özel teşebbüsü desteklemek için ayrılan kaynaklar sosyal hedefleri arka plana kaydırıldı.²

1960 sonrasında izlenen bu planlı kalkınma politikalarına rağmen; ekonomi politikasının popülist siyaset aracı olması; 1970’li yılların sonunda ciddi krizlere neden oldu. Bu dönemler Korkut Boratav tarafından “*İçer Dönük, Dışa Bağımlı*

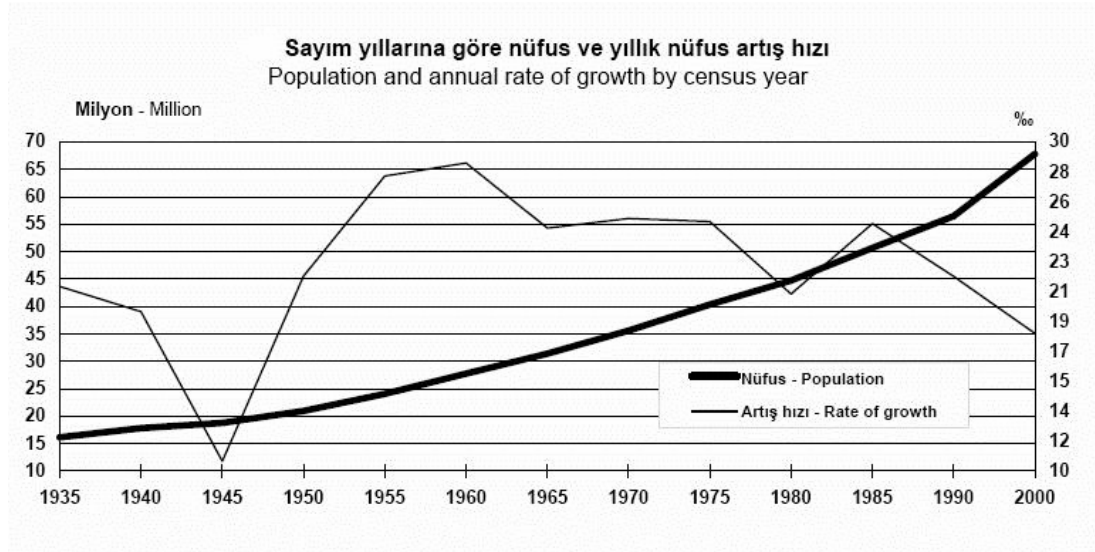
¹ Korkut Boratav, “*İktisat Tarihi (1908–1980)*”, **Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye Tarihi c.4 (1908–1980)** (Yay. Haz.: Sina Akşin), Cem Yayınları, İstanbul, 2000,s.359.

² Boratav, a.g.m.,s.359.

Genişleme (1962–1976)” ve “Yeni Bunalım (1977–1979)” dönemleri olarak adlandırılmıştır.³

Ülkenin sosyo-ekonomik durumunu belirleyen en önemli faktör, ekonominin işgücünü oluşturan nüfustur. Ekonomideki bütün hesaplamalar; ülkede var olan bütün koşullar, nüfusa göre yapılır ve belirlenir. Bu nedenledir ki nüfus artış hızı, ülkenin durumunu belirleyen önemli etkenlerden biridir. Aşağıdaki Grafik 1 Türkiye nüfusunun 1935–2000 yılları arasındaki durumunu göstermektedir.

Bu grafiğe göre Türkiye nüfusu sürekli yükselen bir çizgidedir. Buna rağmen nüfusun artış hızında önemli değişiklikler vardır. Özellikle 1960–1970 yılları arasında artış hızında bir düşüş görülmektedir. Bu düşüşte, bu dönemde yurt dışın giden işçi sayısının artmasının da etkisi vardır.⁴ Bu düşüş eğilimi 1980'lere kadar devam etmiştir. 1970–1980 arasındaki düşüşte yurt dışına çıkan insan sayısının etkisi kadar kısmen başarılı olan nüfus planlamasının da rolü büyüktür.

Grafik 1: Sayım yıllarına göre nüfus ve nüfus artış hızı⁵

Bu dönemde Türkiye nüfusu, köyden kente ve kentten, yurt dışına doğru akan bir göç dalgasının içindedir. Köyden kente gerçekleşen göç hareketi, şehirlerin bir

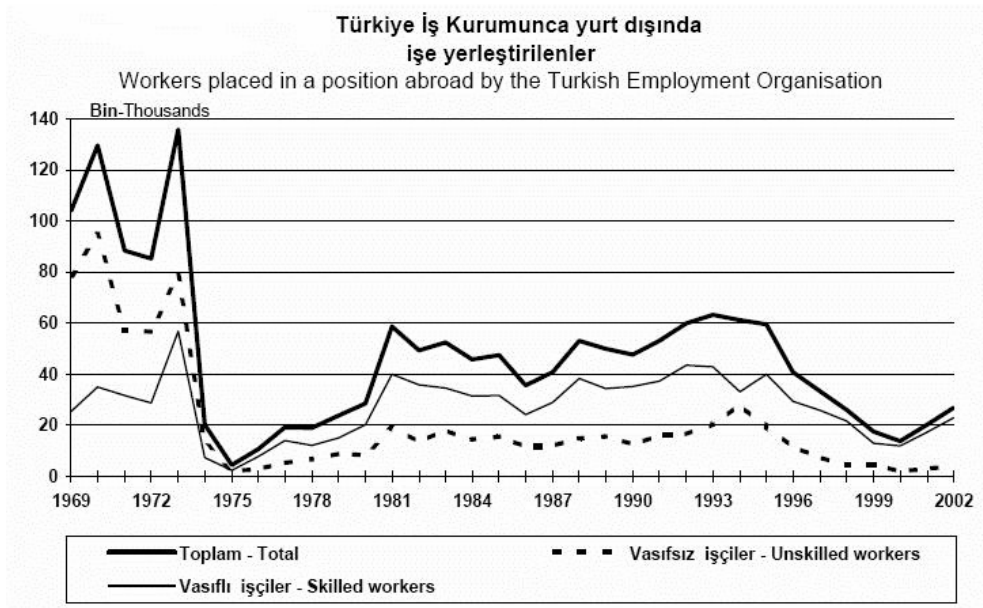
³ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi (1908–2002)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

⁴ Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye (1. Dünya Savaşından 1971'e)* c.3, (Çev: Babür Kuzucuoğlu), Belge Yayınları, İstanbul, 2005, s.327.

⁵ *İstatistik Göstergeler (1923–2005)*, CD, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, ISSN 1300, 2005, Nüfus Bölümü.

çekim merkezi olmasından çok köylerdeki ekonomik durumun kötüleşmesinden kaynaklandı. Tarımda makineleşme toprağı olmayan köylüyü işsiz bıraktı. Şehirlerde küçük imalat sanayine dayalı olsa da yeni iş olanaklarının artmış olması sonucunda işsiz kalan köylüler şehirlere, şehirlerdeki nispeten vasıflı işçilerde, daha iyi şartlar için yurt dışına göç ettiler.⁶ (Bakınız Grafik 2–3)

Köyden kente göç dört ana merkez etrafında toplandı. Marmara Bölgesi (İstanbul, Bursa ve Kocaeli), Ankara, İzmir, Adana.⁷ Özellikle İstanbul önemli bir çekim merkezi oldu. Büyük kentlerdeki işçi sınıfının bu şekilde göreceli olarak büyümesi Türkiye’deki sosyal haklar mücadelesine yeni bir boyut kattı. Sendikal hareketlerin gelişmesine katkıda bulundu ve ana konumuz olan Ortanın Solu akımının da destekçi sınıflarından birini oluşturdu.

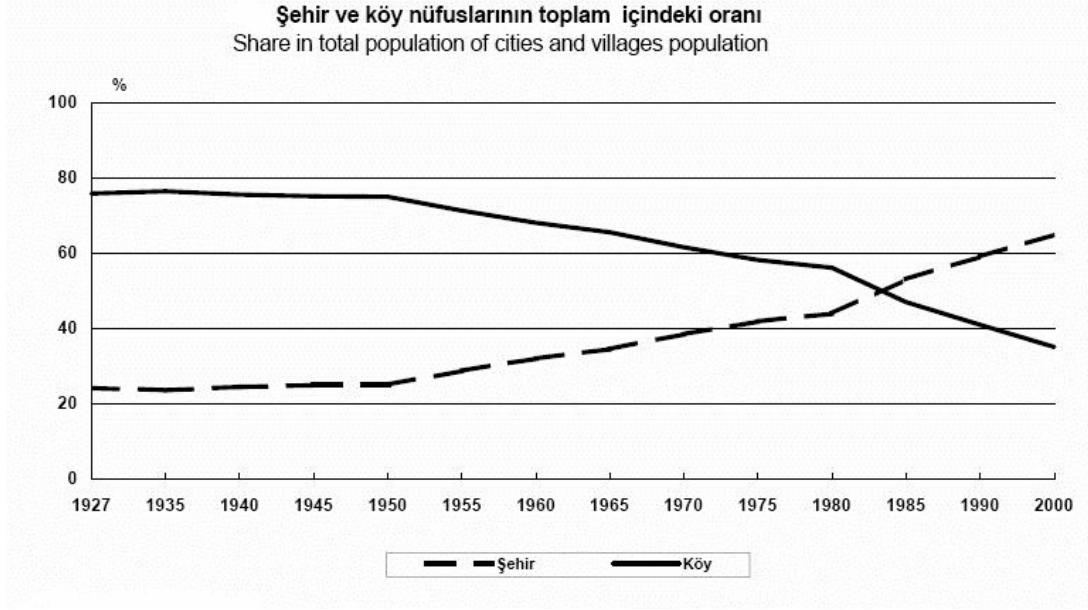

Grafik 2: Türkiye İş Bulma Kurumunca Yurt Dışında işe yerleştirilenler⁸

⁶ Yerasimos, a.g.e.,ss. 323–336.

⁷ Yerasimos, a.g.e.,s.328.

⁸ İstatistik Göstergeler (1923–2005), a.g.e, Sosyal Bölümü.

Grafik 3: Şehir ve köy nüfuslarının toplam içindeki oranı ⁹

Köyden kente yapılan göçlerin diğer önemli bir sonucu da gecekondulaşmadır. Gecekondularda yaşayan nüfusun yaşam şartları ise çok ağırdır. 1963–1964 yıllarında dördü Türkiye'nin en büyük şehir merkezleri, dokuzu ise gelişme sürecindeki bölge merkezleri olmak üzere, 13 büyük şehirde yapılan sayımlara göre 1 milyon 800 bin kişinin çok büyük bir çoğunluğu en basit sağlık şartlarından yoksun, mülkiyeti başkasına ait arazide kaçak olarak inşa edilmiş gecekondularda; bu 1 milyon 800 bin kişinin 1 milyon 590 bin kişisi ise dört büyük şehirde yaşamaktadır. 1963–1964 yıllarındaki nüfus sayısını düşündüğümüzde, bu rakamlar oldukça yüksek rakamlardı ve sonraki yıllarda artarak devam etti.¹⁰

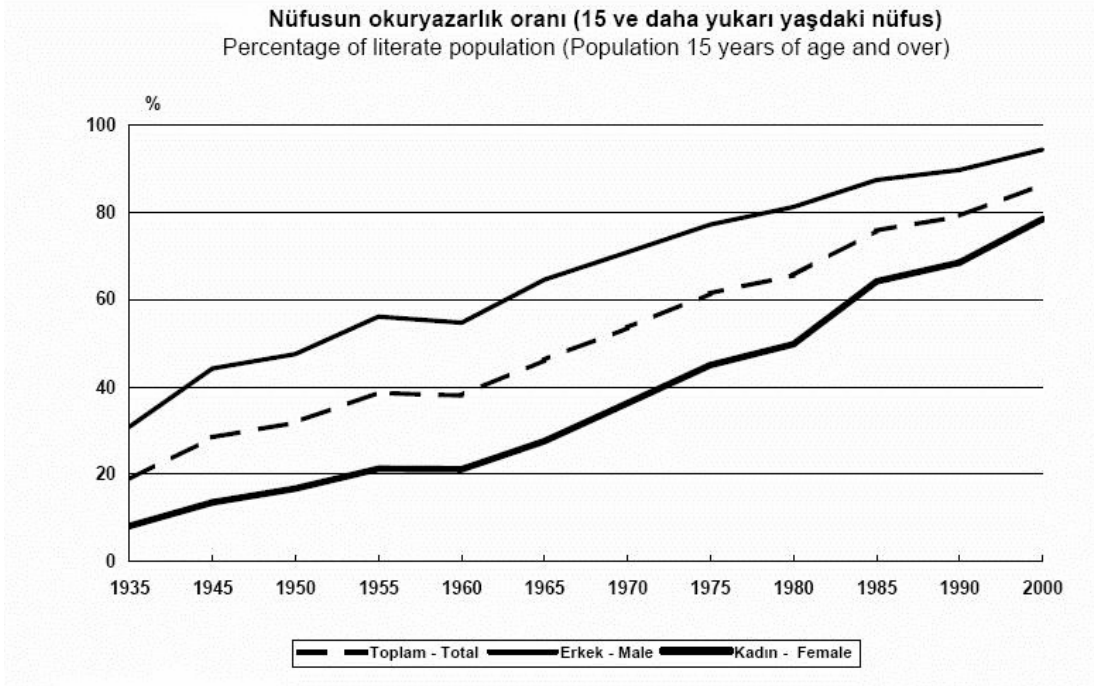
Gecekondularda yaşayan nüfusun fazlalığı doğrudan siyaset politikalarını da etkiledi. Daha iyi yaşam şartlarını arzulayan bu insanlar; kendilerine bunu vadeden politikacıları desteklediler. Bu nedenle 1980 öncesinde gerçekleşen iç göç dalgasının daha bilinçli bir hareket olduğu gözlemlenebilir bir sonuçtur. 1980 sonrasında ise bu göç çok daha bilinçsiz ve ekonomik zorlamalar altında gerçekleşmiştir. 1970'ler de, halk kendisine daha iyi yaşam koşulları vaat eden politikacıları desteklerken; bilinçlenmeye paralel olarak, bu politikacı Ecevit oldu. Bu durum CHP'nin kitlelere

⁹ İstatistik Göstergeler (1923–2005), a.g.e., **Nüfus Bölümü.**

¹⁰ Yerasimos, a.g.e., s. 394.

ulaşmak için 1965'te başlattığı Ortanın Solunun bir sonucuydu. (Bu konuyla ilgili ayrıntılı açıklama ilerleyen bölümlerde yapılacaktır.)

1960–1980 yılları arasında nüfusun eğitim durumuna ve gelirlerine baktığımızda ise dengesiz bir dağılım olduğu görülür. Daha iyi şartlar için köyden kente gelen nüfusun büyük çoğunluğunun kaderi şehirlerde de değişmedi ve pek azı eğitim olanağı ve iş buldu.

Grafik 4: Nüfusun okur-yazarlık oranı ¹¹

Sadece okur-yazarlık olarak baktığımızda bile, grafikte görüldüğü gibi, okur-yazarlık oranı sürekli yükselmektedir. Ancak bu oran 1960'lı yıllarda %20'dir. 1975'te ise %40'a ulaşabilmiş ve bu tarihten sonra ülke ortalaması %50'ye ulaşmakla beraber, bölgeler arasında ciddi farklar gözlenmiştir. Eğitim durumuna sadece okur-yazarlık açısından değil, nitelikli eğitim açısından baktığımız da ise daha düşük sonuçlarla karşılaşılır. Ülkede ihtiyacı karşılayacak yeterli okul ve öğretmen sayısının olmadığı görülür.

¹¹ İstatistik Göstergeler (1923–2005), a.g.e., **Nüfus Bölümü**.

Aşağıda, 1959–1970 yılları arasında yüksek öğrenimdeki öğrenci sayıları verildi. Bu tabloya göre yüksek öğrenimde öğrenim gören öğrenci sayılarında 1965'ten sonra ciddi bir yükselme vardır. Bu yükselmenin en büyük nedeni de toplumda başlayan bilinçlenme ve daha iyi mesleklerle daha iyi yaşam şartlarının bir aracı olarak okumanın öneminin artmasıdır. Elbette ki; yüksek öğrenimdeki bu sayılar arttıkça siyasal bilinçlenme de artmış ve siyasal tercihler de farklılaşmıştır.

Kamu Yüksek Öğretiminde Öğrenci Sayıları			
Kurumlar	1959–1960	1964–1965	1969–1970
Üniversite	10 793	13 422	14 942
Akademi	2460	2968	5425
Yüksek Okul	1351	3817	2895
Toplam	14 174	20 207	23 262

Tablo 4: Yüksek Öğretimde Öğrenci Sayıları¹²

Yüksek öğrenimdeki öğrenci sayısının artışıdaki bir diğer faktörde iyi bir meslek sahibi olmanın iş bulmak anlamına gelmesinden kaynaklanmıştır. Türkiye’de her zaman işsizlik olmuştur. Üstelik 1960’lı yıllar temkinli kalkınma planlarının uygulandığı dönemler olarak yeni istihdam alanlarının hızla açılmadığı dönemlerdir. Bu yıllarda devlet, en büyük işverendir. Özel sektör açısından ise, sanayinin, genelde 10 işçinin altında işçi çalıştıran imalat sanayine dayanıyor olması, istihdam fırsatlarını sınırlandırmıştır.¹³

Türkiye nüfusunun bu dönemdeki gelir durumuna baktığımızda ise dengesizliğin devam etmekte olduğunu görürüz. 1960’lı yıllarda Türkiye’de kişi başına düşen gelir, ortalama 1000 Lira civarındadır. Rakam gecekondü bölgelerinde ortalama 860 Liraya kadar düşer. Toplumsal sınıflara göre baktığımızda ise rakamlar çok daha fazla dengesizdir. Kişi başına düşen Milli Gelir; Topraksız köylülerde 320 Lira, İşçilerde ve memurlarda ortalama 1400 Lira, Esnaf ve zanaatkarlarda 1500 Lira olarak değişmektedir. Toplumun en üst kesimini oluşturan, orta ve üst düzey devlet memurları, rütbeli ordu mensupları ve büyük toprak sahiplerinde ise kişi başına

¹² Orhan Sunar, **Türkiye’de Sosyal Politika (1923–1973)**, İstiklal Matbaası, İzmir, 1973, s.39.

¹³ Boratav, a.g.e., ss.117–144.

düşen ortalama gelir ise 25 000 liradır.¹⁴ Bu durum ülkede sosyal adalet ve eşit paylaşım ilkelerinin tartışılmasına ve sol hareketlerin bu fikirler çerçevesinde yapılanmasına ortam hazırlamıştır.

Bütün bu veriler ışığında ülkedeki üretimin ve ticari ilişkilerinde sağlıklı işlemediği açıkça görülebilir. Üstelik bu dönemler demokrasi açısından da siyasal krizlerin yaşandığı, 1961 anayasası ile siyasi erklerin aşırı parçalandığı bir dönemdir. Bütün bu faktörler elbette ki, ekonomik ilişkileri etkilemiştir.

1960'lı yıllarda planlama politikasına uygun olarak uzun dönemli kaynak tahsisleri plan hedeflerince belirlendi. Planlamaya rağmen; makro-ekonomik yönetim ile uyum sağlanamıyor, bunun sonucu olarak ta para-kambiyo ve maliye politikaları planla eklenmeden dışlanıyordu.¹⁵

Ekonomi, sistemin finansman kaynağını iç sermayeden sağlama amacına göre planlanmıştı. Ancak içeride gerekli finansmanın sağlanamaması; 1930'lardaki gibi "*devlet eliyle gelişim*" modelini zorunlu kılıyordu. Ancak buradaki temel fark özel teşebbüsün çok daha fazla ön plana çıkarılmasıydı. Devlet politikasıyla desteklenen özel teşebbüs bu dönemde, dayanıklı tüketim mallarının montaj sanayine dayalı bir gelişim izledi. Ancak dışarıya bağımlı olan bu sanayi türünün zaman içinde bağımlılığının azalacağı düşüncesi, gerçekleşmedi ve bağımlılık arttı.¹⁶ Dışarıya çoğunlukla tarım ürünleri ihraç eden ülkede bu durum dış ticaret açığının giderek büyümesine neden oldu. Ağır sanayine dayalı büyük sanayi işletmeleri kurulamadığı gibi yine imalat sanayi ve ticaret temel ekonomik ilişkiler olarak kaldı. Her şeye rağmen 1962–1976 döneminde milli hâsıla bir önceki döneme göre yüksek bir büyüme gerçekleştirdi. Yıllık büyüme hızı %6,6 oldu. Sanayinin ekonomi içindeki payı arttı. Sanayi ile birlikte hizmet sektöründe de ciddi bir artış gözlemlendi. Hatta ekonominin üretken olmayan bu kesimi sanayiden de yüksek bir hızla gelişerek ekonomiye zarar verdi.¹⁷

¹⁴ Yerasimos, a.g.e.,ss. 299–307.

¹⁵ Boratav, a.g.e.,s.118.

¹⁶ Boratav, a.g.m.,s.354.

¹⁷ Boratav, a.g.m.,s.361.

Ekonomide mevcut olan aksaklıklar; 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasındaki ambargolar ve 1974 petrol kriziyle başlayan Dünya ekonomik krizinin etkisi ile daha da arttı. Ancak Türkiye siyasetçilerinin bu duruma tepkisi; siyasi rekabetin yarattığı, sürekli bir seçim ekonomisi içinde krizi ertelemek oldu. Sonuçta ertelenmiş kriz daha da ağırlaşmış bir şekilde 1977 yılında patladı.¹⁸ Ekonomi, 1980'den sonra yeni bir döneme girdi.

Görüldüğü gibi, Türkiye'de Batı demokrasilerinden farklı olarak var olan zenginliklerin paylaşımına dayalı bir Sosyal Demokrasi anlayışı yerine, sosyal adalet ve eşitlik ilkesinin ön planda olduğu bir anlayış gelişmiştir denebilir.

1.2. ORTANIN SOLU FİKRİNİN DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN ETMENLER

1960'ların karmaşık düzeninde ortaya çıkan bunalımlar elbette Ortanın Solunun ortaya çıkışında etkili oldu. En başta dönemin sosyo-ekonomik olarak yeni bir dönemin başlangıcı olması, işçi sınıfının büyümesi ve bilinçlenmesi doğrudan etki yaptı. Ancak burada vurgulanması gereken nokta 1960'dan önce de CHP içinde sol eğilimli bir anlayışın belirmesi olmalıdır. *“CHP, aslında 1920'li yıllardan itibaren kendini Ortanın Solundaki partilere yakın hissetmekteydi. Avrupa ülkelerindeki, Ortanın Solu olarak tanımlanabilecek partilerin oluşturduğu uluslararası birlik olan 'Radikal ve Mümasili Fırkaların Beynelmilel İtilaflı'na (belirleyebildiğimiz kadarıyla) 1927 ve 1933 yıllarında gözlemci olarak katılmıştı.”*¹⁹ CHP'nin bu toplantılara gözlemci olarak katılması, birlik üyesi partiler ile arasında bir fikir paralelliği olduğunu göstermektedir.

1950'den sonra muhalefette kalan CHP ise, bu yönde gerçekleşen daha açık bir eğilimi içinde bulunduğu şartlar nedeniyle gösterdi. Bu açıdan öncelikle sola

¹⁸ Boratav, a.g.m.,s.360.

¹⁹ Hakkı Uyar, *“CHP'nin 18 Nisan Seçim Yenilgisinin Nedenleri Üzerine”*, **CHP Açısından 18 Nisan 1999 Dâhil Son Dönemde Yapılan Seçimlerin Değerlendirilmesi**, (Haz. Haluk Özdalga-Memet Yula), CHP Genel Merkezi, Ekim 1999, s.34.

eğilimin 1950'ler de merkez sağ partilere alternatif bir yapıda ortaya çıktığı, ancak 1959 İlk Hedefler Beyannamesinden sonra giderek daha demokratik bir nitelik kazanarak, Ortanın Solunu doğurduğu söylenebilir.

1.2.1. 27 Mayıs Müdahalesi ve 1961 Anayasası

27 Mayıs darbesi için farklı yönlerden pek çok değerlendirme yapılabilir. 27 Mayıs'ın en önemli nedeni siyasaldır: DP'nin baskıcı bir rejim kurma girişimleri ve buna karşılık giderek güçlenen muhalefet ve gençlik hareketleridir.

DP iktidarında, orta sınıfların etkili tabakası olan asker-sivil aydın ve memurların ekonomik, sosyal ve politik güç kaybına uğradıkları açıktır. Bu sınıflar aynı zamanda CHP'nin de dayandığı temel sınıflardır. Bu orta sınıflar ile DP iktidarını destekleyen büyük burjuvazi ve toprak sahipliği arasındaki çelişki 27 Mayıs sonrasında da yansıdı ve bu durum anayasanın sosyal karakterini açıklayan nedenlerin başında gelir.²⁰

27 Mayısçılar, takındıkları tavır ile Türkiye'de rejimin demokratikleşmesi yönünde 1946'da açılan yolu genişlettiler. 1961 Anayasası ile köktenci politikaları benimseyen aydınlar ve öğrencilerin, bütün engellemelere rağmen siyaset yapabilmelerini sağladılar.²¹ Yeni anayasadaki düzenlemeler rejimin sol düşünceye açılmasını kolaylaştırmıştır.

27 Mayısçıların, bu şekilde demokratik bir program izlemeleri ve Kurucu Meclis'teki CHP çoğunluğunun, Anayasa'ya İlk Hedefler Beyannamesi doğrultusunda şekil vermeleri; müdahale-CHP birlikteliği gibi algılandı. Yapılmaya çalışılan iyi niyetli reformlara rağmen CHP bu durumdan zarar gördü.

27 Mayıs'ın ürünü olan 1961 Anayasası'nın siyasal açıdan sola açılma, bu anlamda sol örgütlere izin verme etkisi ise tartışılmazdır. 1961 Anayasası,

²⁰ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, YKY, İstanbul, 2001,s.365.

²¹ Hikmet Özdemir, "*Siyasi Tarih (1960-1980)*", **Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye Tarihi c. 4**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000,s.228.

Türkiye’de rejim krizine yol açan sorunların tümüne; düşünülebilen hemen bütün çözüm önerilerini bir araya toplamaya çalıştı.²² Bu nedenle 1961 Anayasası’nda egemenlik hakkının kullanımı; 1924 anayasasına göre büyük bir farklılık göstermekteydi.

1961 Anayasası’nın demokratik karakteri; üç kuşak hakları da geniş bir şekilde kabul etmesi ile olumlu bir özelliktedir. 1961 Anayasası: Eşitlik, kişi dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme, seyahat ve yerleşme, din ve vicdan, düşünme ve açıklama, bilim ve sanat, basın ve yayın, toplantı ve gösteri, dernek kurma, kişi güvenliği, hak arama... gibi Birinci Kuşak Hakları; Sendika, grev, toplu sözleşme hak ve özgürlüklerinin yanı sıra, iş hakkı, uygun ve sağlıklı koşullarda çalışma, dinlenme, adil ücret, sosyal güvenlik, sağlık, öğrenim hakları... gibi İkinci Kuşak Hakları ve seçme ve seçilme, siyasal parti kurma ve bunlarda çalışma, kamu hizmetlerine girme, yurt savunmasına katılma, dilekçe hakları... gibi Üçüncü Kuşak Hakları kabul eder. Bunun yanı sıra Kişi Hak ve Özgürlüklerinin hangi gerekçelerle sınırlandırılabilceğini hükümlere bağlayarak bu konuda ciddi bir tavır sergiler. 1961 Anayasasında birey de en az devlet kadar ön planda ve önemlidir.²³

1961 Anayasa’sının Sosyal Demokrat özü Bülent Ecevit tarafından şöyle özetlenmiştir: *"Mülkiyet ve miras hakkını tanıyan, ama bu hakların toplum yararına aykırı olamayacağını da belirten; toprakta da özel mülkiyeti esas tutan, ancak bu mülkiyet hakkından, geçimi toprağa bağlı herkesin yararlanabilmesi için, bireylerin toprak genişliğinin sınırlanabileceğini söyleyen; özel girişime serbestlik tanıyan, hatta güvenlik sağlayan, ancak özel girişimi, ‘milli iktisadın gereklerine ve sosyal amaçlarına uygun yürümeye mecbur tutan; yatırımlarda toplum yararını öncelikle gözetmeyi emreden; ücret adaletini ve bütün halk için sosyal güvenliği gerekli kılan;*

²² Özdemir, a.g.m.,s.239.

²³ Suna Kili, **27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1998; Ersin Kalaycıoğlu, “ 27 Mayıs 1960 İhtilali’ne Giden Yol”, **27 Mayıs 1960 Devrimi: Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası**, Editör: Suna Kili, Boyut Kitapları, İstanbul, 1998; Bülent Tanör, a.g.e.

*öğrenimde fırsat ve olanak eşitliğini şart koşan; kooperatifçiliğin geliştirilmesiyle devleti görevli kılan; tarımda emeğin değerlendirilmesini isteyen (...)*²⁴ bir anayasa.

Özellikle burada vurgulamamız gereken bir diğer nokta da; 1961 anayasasının siyasal partilere karşı olan tavrıdır. 1961 anayasası Partileri, “*İster iktidarda ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak benimsenmesi ve partilerin ancak Anayasa mahkemesi kararıyla, Anayasa’da öngörülen belli sebeplerle kapatılabilmesi*”ni öngörmektedir. Seçimler yargı güvencesi ve denetimi altındadır.²⁵ 1961 Anayasası’nın bu tutumuydur ki her türlü baskı ve tacize rağmen TİP ayakta kalabildi. Seçimler sağlıklı olarak gerçekleştirilebildi ve siyasal hayatın sivilleşmesi kolaylaştı.

1961 Anayasası’nın toplum üzerindeki etkileri ise çok çeşitlidir. Öncelikle bu anayasa ile toplumda bir Anayasa Kültü doğdu. Toplum özlemini duyduğu pek çok unsuru Anayasa’da buldu, bu nedenle Anayasa toplum üzerinde harekette geçirici bir etki yaptı. Aynı düşüncedeki ya da benzer konumdaki bireyleri birbirine yaklaştırarak bütünleştirici ve sosyalleştirici bir rol oynadı. 1961 Anayasası içerdiği siyasal güvenceler ile demokrasiyi, sırf oy verme işi ya da sadece devlet katında cereyan eden bir iş olmaktan çıkardı. Artık kamuoyu siyasal partiler aracılığıyla siyasal katılımı rahatça gerçekleştirebilmekteydi. Anayasanın hukukileştirici bir etkisi de oldu. Anayasa hak arama yollarını güvenceye bağladığı içindir ki; çalışan kesimlerin sesleri daha gür çıktı. Ortaya çıkan bu dönüşümdür ki; Ortanın Solu’nu geliştiren ortamı da oluşturdu.²⁶

1.2.2. 1960’lı yıllarda Dergiler Çevresinde Toplanan Sol Gruplar

1961 Anayasası’nın sağladığı bu ortam, siyasal ortam da daha önce gelişme fırsatı bulamamış sol ideolojilerin gelişip, yasal bir çerçeveye taşınması için elverişli bir ortam oluşturdu. Bu ortamda sol ideolojiler, öncelikle dergiler çevresinde

²⁴ Ahmet Taner Kışlalı, **Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge Kitapevi, Ankara, 2000,s.267.

²⁵ “1961 Anayasası”, www.anayasa.gen.tr (son erişim: 19 Haziran 2006).

²⁶ Tanör, a.g.e.,s.425.

örgütlendiler ve kamuoyu desteğini yayın organları aracılığı ile sağlamaya çalıştılar. Yayınlanan gazete ve dergi sayısında önemli bir artış sağlandı.

Yayınlanan Gazete- Dergi ve Kitap Sayısındaki Artışlar		
Yıllar	Gazete ve Dergi Sayısı	Yayınlanan Kitap Sayısı
1963	1922	5426
1965	1890	5442
1967	2222	5688
1969	2453	5699
1970	2470	5864
1971	2376	6541
Toplam	13333	34660

Tablo 5: Yayınlanan Gazete ve Dergi Sayılarındaki Artışlar²⁷

Sol içerikli yayınlarda sağdaki ortak ideolojik kökenlerin aksine farklı esin kaynakları vardı: Marks, Lenin, Che Guevara, Roger Garaudy, Herbert Marcuse... Bu çeşitlilik içerisinde elbette ki, ciddi ideolojik çeşitlilikte vardı ve sonraki yıllarda bu çeşitlilik özellikle radikal solun aşırı parçalanmasına neden oldu. Farklı sol ideolojiler farklı dergiler etrafında toplandı. Bunlardan en önemlileri; Yön, Ant, Aydınlık, Türk Solu ve Devrim dergileriydi. Sol ideoloji de başlayan bu dergicilik geleneği daha sonra Ortanın Solunda da etkili oldu. Ortanın Solu paralelinde (daha sonra değineceğimiz) Özgür İnsan, Çalışan Adam gibi dergiler yayınlandı.

Yön, 20 Aralık 1961 tarihinde Doğan Avcıoğlu önderliğinde yayınlanmaya başladı ve 30 Haziran 1967 yılına kadar yayınlanmaya devam etti. (Bundan sonra Avcıoğlu Devrim dergisini çıkarmaya başladı.)

Yön çıktığı dönemde ciddi bir entellektüel boşluğu doldurdu. İlk sayısındaki Yön bildirisine aydın kesimlerden inanılmaz bir katılım gerçekleşti. Yön'ün gücü; Türkiye'deki aydınların en azından bir kesiminin ekonomik, sosyal ve siyasal konular üzerine ilgi duymalarını sağlayan, büyük ölçüde, düşüncelerin özgürce akışı ve değişime olanak vermesinden ileri geliyordu.²⁸

²⁷ Sunar, a.g.e.,s.40.

²⁸ J.M. Landau, **Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1979,s.94.

Yön'de devletçilik anlayışı olarak Kadro dergisinin izleri vardı ancak Yön'ün devletçiliği daha yaygın bir devletçiliktir ve Yön; Kemalizm'i, yorumlamak istedikleri Marksizm için kullanmıştır.²⁹

Yön hızlı bir ekonomik kalkınmayı Türkiye'nin yakın geleceği bakımından, öteki sorunları çözecek bir anahtar olarak görüyordu. Bu nedenle yeni bir devletçilik düşüncesini savundu. Buna göre; Devletçilik, gelir dağılımındaki adaletsizliği giderecek, işçi ücretlerini, haksız kazananlar aleyhine yükseltecek en iyi yol olacaktı. Devletçilik; demokrasinin kitlelerce denetimini sağlamlaştıracak, eğitimde fırsat eşitliğini sağlayacak, sendikaları güçlendirecek ve toprak mülkiyetinde temelden bir reform için hazırlık yapılmasına yardımcı olacaktı.³⁰

Yön; sosyo-ekonomik bakımdan ilerici, siyasal açıdan ise tam bağımsızlıktan yanaydı. Genel amaç olarak Türk Sosyalizmi yoluyla sosyal adaleti kurmayı amaçlıyordu.³¹ Bu yönüyle Sosyal Adalet = Sosyalizm denkleminin kabul edilmesi Yöncülerin sosyalizminin pragmatik yanını oluşturdu.³² Yön'e göre; Türk Sosyalizmi, Komünizmden çok farklıydı. Az gelişmiş ülkelere uygun düşen bir sosyalizm türüydü. Kemalizm'e ve işçi yandaşlığına dayanmaktaydı. Buna göre; üretimde kârdan çok toplumsal yarar gözetilmeliydi. Sanayi devletleştirilmeli ve işçilerin güçlü bir şekilde temsil edildikleri bir parlamenter demokrasi kurulmalıydı.³³

Bütün bu genellemelere rağmen Yön'deki yazı ve fikirler, tek bir görüş etrafında toplanmıyordu. Bu çeşitlilik içinde; zaman zaman eleştirse de Yön'ün, TİP görüşlerine paralel bir yayın yaptığı söylenebilir.

²⁹ Hikmet Özdemir, **Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986, s. 274-275.

³⁰ Landau, a.g.e.,s.76.

³¹ Landau, a.g.e.,s.81.

³² Yerasimos, a.g.e.,s.468.

³³ Landau, a.g.e.,s.82.

Yön ve CHP ilişkisi ise daha ilk sayı ile başlar. İlk sayıda yayınlanan Yön bildirisine CHP'nin önemli isimleri Turan Güneş ve Şükrü Koç'un imzaları vardır. Bülent Ecevit bildiriye destekleyen bir mektup³⁴ göndermiştir. Yön'ün sahibi Cemal Reşit Eyüboğlu, CHP'nin sol kanadına mensuptur. Bu anlamda CHP'nin sol kanadı ve Yön arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Yerasimos, bu konuda ilginç bir yorumda bulunmaktadır. *“Yön, CHP'nin ilerici kanadını Truva atı gibi kullanarak, ele geçirdiği CHP aracılığıyla ilkelerini uygulama alanına sokabileceğini umar. CHP'ye gelince, siyasal durum gerektirdiğinde sosyal demokrat bir parti kimliği ile ortaya çıkabilmek amacıyla sola açılışına kök tutmak ister.”*³⁵ Bu yorum üzerinden gidersek CHP'nin ilerici kanadının başarıya ulaştığı söylenebilir.

Yön dışında burada ismini zikrettiğimiz diğer sol dergilere baktığımızda ise Yön kadar etkili olmadıklarını görmekteyiz.

Ant, daha önce Yön'ü desteklemiş, katkıda bulunmuş ancak, Yön'ün ılımlı tavrını tasvip etmeyerek ayrılan isimlerce kurulmuştur. Slogan olarak *'Bağımsızlık ve Sosyal Adaleti'* kullanmıştır. Ant kendini, *'halkın demokratik mücadelesiyle erişilecek olan sosyalizmin yanında yer alanların ve antiemperyalist mücadeleye katılanların dergisi'* olarak görmektedir.³⁶ Başlangıçtan beri TİP'i destekleyen Ant, TİP parçalandıktan sonra radikal kanadı desteklemiştir. Derginin önemli isimleri Behice Boran, Niyazi Berkes, Hüsametdin Bozok ve Enver Gökçe'dir.³⁷

Ant'ın önemli bir diğer özelliği de uluslar arası sol hareketin haberlerini ve kavramlarını Türkiye'ye taşımasıydı. Ant, sahip olduğu enternasyonal perspektifle özellikle gençler için önemli bir işlevi yürütüyordu.³⁸

Ant, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasından ziyade sosyal ve siyasal durumuna daha fazla ağırlık verdi. Sosyalistleri birleştirmeye çalışan dergi, daha sonra Milli Demokratik Devrimi destekledi.

³⁴ *“Bildiri”*, Yön, Sayı 2, 27 Aralık 1961, s.8.

³⁵ Yerasimos, a.g.e.,s.465.

³⁶ Landau, a.g.e.,s.96.

³⁷ <http://www.geocities.com/kitapgazetedergi/eskidergia.html> (son erişim:19.06.2006)

³⁸ M. Yaşar Durukan, *“1960'lara Dergiler Yön verdi”*, Aksiyon, Sayı 500, 05.07.2004.

Milli Demokratik Devrimi destekleyen bir diğer dergi de, Türk Solu'dur. 1967'de yayınlanmaya başladı, 1970'te yayını kesildi. Dergide Mihri Belli'nin tartışılmaz bir etkinliği vardır. Sloganı; *'Tam bağımsız, gerçekten demokratik Türkiye için, emperyalizme, işbirlikçilerine karşı; devrimci dayanışma ve ulusal güç birliği'*dir. Bu açıdan dergi, Demokratik Devrimi amaçladı.³⁹

Yön'ün kapanışından sonra Avcıoğlu tarafından çıkarılan Devrim dergisi ise daha çok Avcıoğlu'nun Türkiye'nin Düzeni adlı kitabındaki düşünceleri anlatıldığı bir dergidir. Devrim'de yazan önemli isimler; Uğur Mumcu, Muammer Aksoy, İlhami Soysal, İlhan Selçuk, Hasan Cemal ve Uluç Gürkan yazılarıyla ses getirdiler. *"Devrim, parlamento dışı muhalefete önem veren, 'devrim çağrısını askerleri müdahaleye itecek ölçüde yoğunlaştıran', böylece, 'onların otoriter yöntemleriyle, Türkiye'de bir halk devrimi için daha elverişli koşulların oluşmasına yol açacak muhalefeti artırma' hedefi güden bir yayın organıydı. Daha açık bir dille ifade etmek gerekirse, Devrim ve Doğan Avcıoğlu; merkezîyetçi, tepeden inmece, 'sol'cu bir idarenin en önde gelen sivil unsuru olma iddiasındaydı."*⁴⁰ Dergi 1971 muhtırasından sonra kapanmıştır.

Sosyal Adalet dergisi ise, 1962–1963 yılları arasında TİP'in resmi yayın organı olarak yayınlanmıştır.⁴¹ Sosyal Adalet'in özellikle Yön'den ayrılan en önemli özelliği askeri bir ihtilalle başlayacak devrim sürecine karşı çıkmasıdır. Bu nedenle *"Halkın dışında kurtarıcılar beklemenin yanlış ve zararlı bir tutum olduğuna inanıyoruz"* diyordu.⁴² Bu görüşler üzerinde TİP'te "Güler Yüzlü Sosyalizmi" savunan Aybar grubunun etkisi vardı.

³⁹ Landau, a.g.e.,s.110.

⁴⁰ Durukan, a.g.m.

⁴¹ TİP'in yayınladığı Sosyal Adalet'in yanında, TKP, Atılım Dergisini, TİP ve TKP ortak Yeni Yol dergisini yayımlamıştır.

http://tustav.org/_php/index.php?YonetimX=GenelListe&TabloX=aa_Liste&KategoriX=DOK_UMAN_BELGE (son erişim: 20.05.2006)

⁴² Durukan, a.g.m.

1.2.3. Yeni Bir Siyasal Olgu Olarak TİP ve Sosyalizm

TİP kuruluşunda, içinde bulunduğu ortamdan cesaret alarak doğdu. TİP, Türk-İş'in tutumunu onaylamayan bir grup sendikacı tarafından kuruldu. Yükselişi ise; M. Ali Aybar'ın TİP'in genel başkanlığını kabul etmesi ile birlikte sosyalist aydınların TİP'e yönelmesiyle başladı. Böylece TİP, silik bir sendikacılar partisi olmaktan çıktı. TİP daha kuruluş aşamasından başlayarak Türkiye'de bir değişimin başlangıcı oldu. Bu durum TİP'in sahip olduğu farklı özelliklerden kaynaklanıyordu.

TİP'in Özellikleri: ⁴³

1. Ortaya çıkışı bakımından TİP, çok partili döneme geçilen 1945'ten 1960'lara kadar DP ve CHP'nin dışında kendi başına ortaya çıkmış bir partiydi.
2. TİP, kendinden önceki solun mirasçısı sayılsa bile, organik ve ideolojik bağlar ve kurucular bakımından yepyeni bir partiydi.
3. İdeolojisi, programı ve etkinlikleri açısından, TİP emekçi yığınların savunucusu olduğunu ileri süren tek partiydi.
4. TİP iktidara demokratik yollarla ulaşmayı amaçlayan sol bir örgüttü.

TİP'in sahip olduğu bu farklılıklar TİP'e aldığı oy oranına nispeten daha büyük bir güç kazandırdı. Zaten, Landau'ya göre; *“Küçük ve bölünmüş olsa da, Türk solunun önemi, sayısal olmaktan çok, kamuoyu üzerindeki etkisine dayanmaktaydı.”*⁴⁴

TİP, programı aydınların katılımından sonra yeniden yazıldı. Yeni program, oldukça başarılı ve özgündü. 1965 seçimlerinde nispeten başarılı olarak (Milli Bakiye Sistemi nedeniyle) Meclis'e milletvekili gönderen TİP'in, en önemli güçlerinden biri programı oldu. TİP'in kimliği 1965 seçimlerinde netleşti. Program, Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve siyasal yapısı üzerine bir dizi saptamaları dile

⁴³ Artun Ünsal, **Umuttan Yalnızlığa TİP (1961–1971)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002,ss.1–4.

⁴⁴ Landau, a.g.e.,s.72.

getiriyor ve ülkenin geri kalmışlıktan kurtuluş yolunun “*gerekli köklü dönüşümlerle*” toplumun yapısını değiştirmekten geçtiğini vurguluyordu.⁴⁵ Bu yönüyle TİP programı Tarık Zafer Tunaya tarafından “*Emekten Yana Planlı Devletçilik*” olarak tanımlanıyordu.⁴⁶ TİP programı öncelikle soldadır ve bir sınıf partisi olduğunu açıkça belirtir. TİP, Türk işçi sınıfı ve emekçi halk kitlelerinin partisidir. TİP, bu sınıfların hak ve hürriyetleri için mücadele eder. Bu nedenle asıl mesele kapitalist sınıfın tahakkümünü önlemektir. Program, Türkiye’nin şartları bakımından planlı devletçiliği tek ve etkili kalkınma yolu olarak görür.⁴⁷ Programa göre; Türkiye ancak kendi öz kaynaklarını seferber ederek kalkınabilir. Ancak bu, yabancı sermayeyi ve milletlerarası iş bölümünü reddetmek anlamına gelmez. Hatta bu programda özel sektöre bile yer vardır. Çünkü Türkiye’nin ekonomik hayatı uzunca bir süre karma ekonomi çerçevesinde sürdürülecektir. Yalnız karma ekonominin yönetim ve denetiminde emekçilerin katılacağı sosyalist bir sistem (emekten yana planlı devletçilik) hâkim kılınacaktır. Özel sektör yardımcı bir sınıf olacaktır.⁴⁸

TİP’teki bu yoğun planlı devletçilik vurgusu; CHP’yi, kendini siyasi yelpazede sola konumlandırırken etkilemiştir. İnönü; devletçilik ilkesine vurgu yaparak bu nedenle; “*CHP’nin Ortanın Solunda bir parti olarak tanımlanabileceğini*” söylemiştir.⁴⁹

Peki, TİP, ne istemektedir? TİP, Ortanın hemen Solunda mıdır? Bu sorulara Tunaya şöyle cevap vermiştir: “*TİP’in istediği sosyalleşmiş bir demokrasi yani sosyal demokrasi değildir. Daha da sol bir rejimdir... Programında sosyalizm tanımı kullanmamasına rağmen toplumculuk, emekten yanalık ve planlı devletçilik sosyalizm demektir... Bu nedenle TİP’in istediği Ortanın Solundan daha sol rejimdir.*”⁵⁰ TİP’in bu isteği, CHP’nin solda kendini tanımlamasına neden olmuş ve CHP kendinden soldaki bu partiye bakarak yerini belirlemiştir.⁵¹

⁴⁵ Ünsal, a.g.e.,s.3.

⁴⁶ Tarık Zafer Tunaya, “*Tip Uzun Süre Karma Ekonomiye Taraftar*”, **Milliyet**, 16 Eylül 1965.

⁴⁷ Tunaya, a.g.m.

⁴⁸ Tunaya, a.g.m.

⁴⁹ “*İnönü, Kim’e anlatıyor: Ortanın Solu nedir?*”, **Kim**, 12 Ağustos 1965.

⁵⁰ Tarık Zafer Tunaya, “*Tip’in İsteddiği Ortanın Solundan Daha Sol Rejimdir.*”, **Milliyet**, 17 Eylül 1965.

⁵¹ Faruk Erginsoy ile 28 Aralık 2005 tarihinde İstanbul’da yapılan görüşme.

TİP ve Sosyalizm arasındaki ilişki ilk başlarda belli belirsizdir. Sosyalizm tanımı yerine; toplumcu, emekten yana devletçilik gibi tanımlar kullanılmıştır. Sosyalizm tanımı ise ancak 1965 seçimleri sonrası TİP parlamentoda temsil olanağı bulup güçlendikten sonra gerçekleşmiştir.

TİP özellikle Aybar'lı dönemlerinde “Güler Yüzlü Sosyalizm” sloganını benimsedi; Türkiye'ye özgü, bağımsız bir sosyalizmi amaçladı. TİP sosyalizme ihtilal yoluyla değil, demokratik yollarla ulaşmayı hedefledi ve bu yüzden parti içindeki radikal kanat partiden koptu. Sosyalizm tanımının zikredildiği dönemlerde dahi TİP, geçmişle bir takım bağlar kurarak Sosyalizme karşı oluşan tepkiyi yumuşatmaya çalıştı. TİP'in önde gelen isimlerinden Sadun Aren, 19 Kasım 1968'de Milliyet'teki bir yazısında: “*TİP'in ortaya atmış olduğu, Toprak Reformu, dış ticaretin devletleştirilmesi, madenlerin, petrolün ve büyük işlerin devlet eliyle işletilmesi gibi ilk hedefler, bütün sosyalistleri emekçi halkı etrafında birleştirecek niteliktedir.*”⁵² Burada kullanılan ilk hedefler tanımının CHP'nin 1959 İlk Hedefler Beyannamesi ile özdeş olması, TİP'in bir dayanak ve meşruiyet arama çabalarının bir ürünüdür. TİP programında da CHP'nin Altı Ok ilkeleri ile bir bağ kurarak, bu ilkelerin geçmişte halka dayandırılmadığı gibi halkın lehine uygulanmaması nedeniyle amaçlarından saptığını söylemektedir.⁵³ TİP bu tavırları ve antiemperyalizm bağlamında Kurtuluş Savaşına yaptığı atıflar; CHP'nin, TİP'i bir rakip olarak görmesine neden oldu ve sola açılımına etki etti.

⁵² Sadun Aren, “*TİP ve Sosyalizm*”, **Milliyet**, 19 Kasım 1965.

⁵³ Ünsal, a.g.e.,s.121.

BÖLÜM 2: ORTANIN SOLU HAREKETİNİN GELİŞİMİ

Ortanın Solu, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal durumunun CHP içindeki yansımalarıdır. CHP'nin siyasi platformdaki belirleyici unsurlardan biri olması, 1965–1980 arası dönemde Ortanın Solunu ve devamındaki Demokratik Solu Türk Siyasi hayatının en önemli olaylarından biri haline getirdi. Hareketin getirdiği dinamizm bugün hâlâ tartışılan bir durumdur.¹

Hareketin gelişimi Türkiye'deki Sosyal Demokrasi hareketinin de başlangıç noktasını oluşturur ve yakın dönem tarihinin önemli faktörlerini içerir. Ortanın Solu hareketinin gelişim süreci Türkiye'nin geçirdiği önemli bir siyasal ve sosyal dönüşümdür.

2.1. ORTANIN SOLU FİKRİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Ortanın Solu, 1965 seçimlerinin hemen öncesinde 25 Temmuz 1965 tarihinde, Genel Başkan İsmet İnönü tarafından Beşiktaş İlçe Merkezindeki bir parti meclisi toplantısında dile getirilir. Bu Ortanın Solunun bir parti organında ilk kez dile getirilişidir. İnönü bu toplantıda “*CHP'nin partiler yelpazesindeki yerinin Ortanın solunda olduğunu*” söyler.² Bu durum CHP'nin artık tıkanan geleneksel yapısından kurtularak yeni bir kimlikle halkın karşısına çıkma çabasının bir ürünüdür. Çok partili sistemin yerleşiyor olmasının doğal bir sonucu olarak, CHP'nin o an için ideolojik belirleme yapmadan siyasi yelpazedeki yerini belirlemesidir.

Faruk Erginsoy, Ortanın Solunun bu ilk çıkışı için “*Ortanın Solu geliştirmekte olan merkez sağ harekete karşı toplumda güçlü bir yer edinmek gibi siyasal bir kaygıdan doğdu. Oturduğu zeminde sol bir hareket olarak benimsendi.*” demektedir

¹ Son önemde Ortanın Soluna değinen makale örnekleri şunlardır: Taha Akyol, “*Asker-Yargı-Siyaset*”, **Milliyet**, 08.03.2006; Akyol, “*CHP ve Sivil Cumhuriyet*”, **Milliyet**, 31.05.2006; Yalçın Bayer, “*Hedef Cumhuriyet*”, **Hürriyet**, 12.05.2006; Meral Tamer, “*Ecevit'in Doğum Günü 28 Mayıs'ta*”, **Milliyet**, 25.05.2006; Derya Sazak, “*Mevlana Gibi*”, **Milliyet**, 1.06.2006.

² Ali Turgan, “*CHP tarihine bir bakış: 1961 Anayasası döneminde CHP (1960–1980)*”, **Sosyal Demokrat Değişim Dergisi**, Sayı 15, 2000, s.86. İlk kez bu toplantıda açıklandığını Bülent Ecevit de doğrulamaktadır. Bülent-Rahşan Ecevit ile 26 Ocak 2006 tarihinde Hakkı Uyar-Nedim Yalansız tarafından Ankara'da yapılan görüşme.

ve kendisine sol zeminde yer edinirken, Kuva-yi Milliye'den gelen bir takım özellikler (antiemperyalizm, meclis sistemi, halkçılık, halk iradesini sermayeye karşı koruma, mümkün olduğu kadar kolektif yapıda bir özel sektör...) sayesinde sola yaklaştığını vurgulamaktadır.³

Ortanın Solunun bu şekilde ortaya çıkışında; Birinci Bölüm'de açıklanan 27 Mayıs ve 1961 Anayasası, TİP ile meşrulaşan solun yükselişinin yanı sıra; CHP'nin 1950'lerin sonunda başlayan kendi içindeki dönüşümü etkilidir.

1950'de başlayan Demokrat Parti'nin iktidarı döneminde CHP'nin köklerinden gelen “Devleti/memleketi kurtarma” misyonu “Demokrasiyi kurtarma” misyonuna dönüşmeye yönelir.⁴ Bu misyonun açık şekilde ilk görüldüğü belge 13. kurultayda (9–11 Eylül 1957) kabul edilen “Hürriyet/Özgürlük Andı”dır.

“Memleketimizin bugünkü siyasi durumu ve bu durumun tarihi partimizin 13. büyük kurultayına yüklediği tarih vazife; Birleşmiş Muhalefet Cephesinin bir üyesi olan biz CHP'liler: Türk milletini layık olduğu ileri demokratik rejime ve vatandaşlar arasında eşit muameleyi şiar edinen hukuk devletine kavuşturmaya ve millet idaresinin tecellisine engel olmak isteyenlerin karşısında hiçbir şeyden yılmadan, kanuna uyup, ulu tanrıya sığınarak mücadele etmeye ant içtiğimiz iş bu hürriyet andı ile kabul ve ilan ederiz.”⁵

DP iktidarına karşı bir güç birliği içinde hareket eden CHP'de özgürlük andı ile birlikte iktidarın gücünü sınırlayacak demokratik hak istekleri dile getirilir olmuş ve bu hak istekleri 14. Kurultay'da (12–15 Ocak 1959) İlk Hedefler Beyannamesi ile sistemleştirilmiştir. Bu hak istekleri şöyle sıralanabilir:⁶ Mahkeme bağımsızlığı ve yargıç güvencesi, söz-basın-toplantı özgürlüğü, radyo ve üniversite özerkliği, Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlığı, Anayasa Mahkemesinin kurulması, yolsuzlukların önlenmesi ve ispat hakkı, işçiye grev-toplu sözleşme, memura mesleksel örgüt ve sendika kurma hakları, çift kamaralı meclis sistemi, parti içi demokrasinin

³ Faruk Erginsoy ile 28 Aralık 2005 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşme.

⁴ Nurşen Mazıcı, “27 Mayıs Kemalizm Restorasyonu mu?”, **Modern Siyasi Düşünce**, cilt 2 **Kemalizm**, İletişim yayınları, İstanbul, 2001,s.558.

⁵ Rahmi Kumaş, **CHP'nin Soyağacı**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1999, s. 95.

⁶ Hikmet Bila, **CHP 1919 – 1999**, Doğan Kitapçılık A.Ş. , İstanbul, 1999,s.171–172.

sağlanması, ekonominin plan ve programa göre düzenlenmesi, köylünün borçlarının hafifletilmesi, hayvan vergisinin kaldırılması, sosyal sigorta uygulamalarının genişletilmesi, yıllık ücretli izin hakkı, iktisadi devlet teşekküllerinde işçinin söz sahibi olmasının sağlanması.

İlk Hedefler Beyannamesi, yukarıda saydığımız bu isteklerin iki yıl boyunca tartışılıp şekillenmesi sonucu olarak ortaya çıkar. İlk Hedefler Beyannamesi, hem Ortanın Soluna temel oluşturması hem de 1961 Anayasası'na kaynaklık etmesi bakımından çok önemli bir yere sahiptir. İlk Hedefler Beyannamesinin ana başlıkları şöyledir:⁷

- *“Antidemokratik kanunlar kaldırılacaktır.*
- *Anayasa, halk egemenliği, hukuk devleti, sosyal adalet ve güvenlik esasına göre değiştirilecektir.*
- *İrk, cins, din, mezhep, siyasal fikir, sosyal köken, doğuş ve servet farkı olmaksızın ana hak ve özürlükler anayasada yer alacaktır.*
- *Devlet başkanlığı tarafsızlığa kavuşturulacaktır.*
- *Yasama organının yürütme üzerindeki denetimi fiili ve etkin hale getirilecektir.*
- *Yasa yapımında uyum ve dengenin sağlanması için ikinci bir meclis kurulacaktır.*
- *Yargıç güvencesinin sağlanması için yüksek hukuk şurası kurulacaktır.*
- *Yargı denetimi bütün idari tasarrufları kapsayacaktır.*
- *Sosyal adaletsizlik ve denesizlikten uzak bir Türkiye için herkes bedeni, fikri ve sosyal gelişme olanağı sağlamak ve aileyi korumak için sosyal haklar tanınacaktır.”*

CHP'de en yetkili kurum Kurultay olduğu için her Kurultay'dan sonra partinin politika ve programının genel çerçevesini çizen bir bildiri yayınlanması gelenekseldir. Bu nedenle Ortanın Solunun ortaya çıkışında 13. Kurultay'dan başlayarak, 1965 öncesindeki Kurultay'larda yayınlanan bildirimlerin katkısı vardır.

⁷ Bila, a.g.e.,s.178.

15. Kurultay’da (24–27 Ağustos 1961) yayınlanan Temel Hedefler Beyannamesi ve 17. Kurultay’da (16–18 Ekim 1964) yayınlanan İleri Türkiye Ülküsü önemli katkı yapan iki bildirgedir. Temel Hedefler Beyannamesi ekonomik içerikli iken, İleri Türkiye Ülküsü sosyal içerikli konuları içerir. Bu durumda İlk Hedefler Beyannamesi siyasi, Temel Hedefler Beyannamesi ekonomik ve İleri Türkiye Ülküsü de sosyal yönden Ortanın Solu fikrinin alt yapısını oluşturmuşlardır.

Temel hedefler Beyannamesinde öne çıkan başlıklar şunlardır:⁸

- *“İktisadi, sosyal ve kültürel gelişmeyi, görünür gelecekte ileri ülkelerle aramızdaki mesafeyi kapatacak şekilde hızlandırmak*
- *Refah artışından, köylüsüyle, kentlisiyle bütün yurttaşların adil bir düzen ve güvenlik içinde yararlanmasını sağlamak*
- *Her çeşit kamu hizmetlerinden faydalanma eşitliğini gerçekleştirmek*
- *Yeni anayasayla tanınan hak ve hürriyetleri millet hayatının her alanında düzenleyici kanunları derhal çıkaracak ve temel müesseseler kurulacaktır.*
- *İktisadi kalkınma gayretleri, demokratik usuller içinde, sosyal adalet tedbirleriyle bir arada yürütülecektir.*
- *Türk işçisi, emeğinin verimine, gayretinin külfetine denk ücret alacaktır...”*

İleri Türkiye Ülküsündeki konular ise şöyle gruplandırılabilir:⁹

- *CHP’nin Yolu*
- *Halk için*
- *Toprak Reformu*
- *Sosyal Adalet*
- *Sosyal Güvenlik*

⁸ Suna Kili, **1960–1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976, ss. 168–169.

⁹ Kili, a.g.e., s. 155–158.

- *Köylünün kalkındırılması*
- *Demokratik Devletçilik*
- *Gençliğe çağrı*
- *Milliyetçilik ve kalkınma*
- *Dostluğun şartı*
- *Ulus hizmetinde CHP*

1965 öncesinde yeni bir yapılanma bildirilerle ortaya konarken bu yeniliğin bir yapılanma olarak tartışılmaya başlanması, 1961 yılında İbrahim Öktem tarafından parti meclisine verilen önerge ile başlar. Öktem önergede “*Partiye yeni bir yön verilmesi gerektiğini*” savunmuştur.¹⁰ Tepkilerle karşılaşan bildiri yine Öktem tarafından geri çekilmiştir.

1965 yılında İsmet İnönü’nün açıkladığı Ortanın Solu bu süreçlerden geçmiş ve ortaya çıkmıştır. Kısacası 1965 birden bire ortaya çıkan bir oluşum değildir.

2.1.1. 1965 Seçimleri ve Program, Tüzük ve Bildirgelerle Şekillenen Ortanın Solu

1965 seçimleri 27 Mayıs’tan sonra şekillenen siyasi ortamın izlerini taşımaktadır. Bu beş yıllık dönem, karma hükümetler dönemidir. Siyasi ortamın belirsizliği beş yıl boyunca devam etti. 1965 seçimleri, bu olağanüstü sayılan dönemi normale döndürecek seçimlerdi. Seçimlerin önemine binaen seçim kanununda değişiklik yapıldı ve birleşik oy pusulasının kullanıldığı Milli Bakiye Sistemi ile seçimler gerçekleşti. Seçim sistemi, seçimlerin özgür ve demokratik bir ortamda yapılmasını sağladığı gibi temsil imkânı bakımından da başarılı oldu. Bu nedenle 1965 seçimleri Türkiye tarihinin en demokratik seçimlerinden biridir. Milli Bakiye Sistemi¹¹ ile küçük partilerde temsil olanağı buldular.

¹⁰ Kurtul Altuğ, *Umudun Tükenişi*, Kervan Yayınları, Ankara, 1971,s.12.

¹¹ Nermin Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966. s.94. “*Milli bakiye sisteminin gerçekleştirilmesi için seçim sonucunda her ilde muteber oy sayısına göre hesaplanan baraj sayısını aşan partiler, bu sayı oranında doğrudan doğruya milletvekili kazanmış sayılır. Bu sayıyı doldurmamış olan partilerin oylarına gelince, bu oylar daha önce uygulanan d,Hondt sisteminde*

Ortanın Solunun İsmet İnönü tarafından kullanılmasının ardından 1965 seçimleri boyunca CHP, Ortanın Solunu slogan olarak kullandı. Kavram, tartışmalara neden oldu ve farklı birçok tanımı yapıldı. Bu tartışmalar sonrasında seçim döneminin sonunda İsmet İnönü; kavramı “*bir Anayasa Direktifi olarak ortaya koymaya ve partisini bu direktife en sadık bir teşekkül olarak tanıtmaya*” başlamıştır. “*Başlangıçta Devletçilik, sonra da halkçılık ve reformculukla bir tutulan Ortanın Solu, böylece seçim propagandasının sonuna doğru CHP’nce Türk Devletinin ana vasfı olarak nitelenmiş ve aşırı siyasi akımları durdurabilecek bir güç olma sıfatıyla asli manasına da uygun düşen ideolojik anlam haline gelmiştir.*”¹²

1965 seçimlerinde Ortanın Soluna ilişkin uygulanacak muhtemel bir programı anlatan ilk belge 1965 Seçim Bildirgesidir. Seçim Kampanyasının başında “*CHP söz veriyor*” başlığı ile yayınlanmıştır. Bildirgenin ana sloganı da “*CHP verdiği sözü tutar, tutamayacağı sözü vermez*”dir.¹³ Bildirge, özellikle kırsal kesim kalkınmasını işlemektedir. Toprak Reformuna geniş bir yer ayrılmıştır. Burada özellikle vurgulanması gereken detay 1965 seçimlerinde CHP’nin “*Köy Kalkınması*” tabirini kullanmasıdır. Daha sonra ki dönemlerde, özellikle 1966’da yayınlanan Ecevit’in **Ortanın Solu** kitabından sonra “*Köylü Kalkınması*” tabiri kullanılmıştır. Her ikisi arasındaki kavram farkı Bülent Ecevit, Politika Gazetesi’ne İsmail Cem ile yaptığı görüşmede açıklanmıştır.¹⁴ Buna göre köyün kalkınması ağanın kalkınması demektir. Köylünün kalkınması ile gerçekten kırsal kesimin kalkınması gerçekleşebilir.

1965 Seçim Bildirgesi’nde CHP otuza yakın başlık altında görüşlerini açıkladı. En önemli konular; kırsal kesimin kalkınması, bölgeler arası dengesizliğin giderilmesi, toprak reformu ve sosyal hakların sağlanması olarak belirlendi. Gelir ve ücret politikasında geliri olmayan geniş kitlelerin durumu ele alındı. Hükümet, işçi

olduğu gibi baraj sayısını aşmış büyük partiler arasında yeniden bölüştürülmeyip, aksine bütün seçim çevrelerini kapsayan Milli Seçim Çevresi içinde toplanır. Açıkta kalan milletvekillikleri sayısı, bu toplam sayı ile bölünmek suretiyle Milli Seçim Sayısı bulunur. Daha sonra her partinin Milli Seçim Çevresi içinde sahip olduğu muteber oy pusulası sayısı, Milli Seçim Sayısı ile bölünmek suretiyle bu milletvekillikleri de partiler arasında bölüştürülür.”

¹² Abadan, a.g.e., s.159.

¹³ **1965 Seçim Bildirgesi Özeti, (Ulus Gazetesi Eki)**, 18 Eylül 1965.

¹⁴ Bülent Ecevit, **Demokratik Solda Temel Kavramlar ve Sorunlar**, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1975, s.38.

ve işveren arasında kurulacak diyalog ile toplu sözleşme görüşmelerinin yapılmasını savundu. Sosyal güvenlik alanında da esnaf, sanatkâr ve serbest meslek sahiplerini de içine alan bir genişletme öngörüldü. Yurt dışındaki Türk işçilerin tasarruflarının değerlendirilmesi için kooperatifçilik ve anonim ortaklık fikri de ilk kez bu bildirmede dile getirildi.¹⁵ Nitekim bu düşünceler daha sonra Halk Sektörü ve Köy-Kent kavramları çerçevesinde sistemleştirilecektir.

1965 seçimlerinde CHP Seçim Bildirgesinin yanı sıra “*CHP Halk Hizmetinde Neler Yaptı?*”, “*CHP’nin Temel İlkelerinden: Devletçilik, Halkçılık*” ve “*CHP’nin Sosyal Güvenlik Alanında Halkçı Politikası*” adlı broşürler de yayınlamıştır.¹⁶ Bu broşürlerle Seçim Bildirgesi desteklendi.

1965 seçimlerinde CHP, başlattığı değişime rağmen istediği sonucu alamadı. Öncelikle yeni kavramın getirdiği hizipleşmelerle örgüt isteksiz bir örgütlenme ile seçimlere girdi. Parti ileri gelenlerinin Ortanın Solunu anlatmak için farklı yollar kullanması ve kavram bütünlüğünün sağlanamamış olması, seçmenlerin gözünde CHP’nin imajını değiştiremedi. Hatta kendi geleneksel oy tabanı bile kuşku içinde 1965 seçimlerinde oy kullanmamayı tercih etti.¹⁷ Aydın ve gençlerinde bu seçimlerde TİP’e yönelmesi oyların daha da düşmesinin nedenidir. Ayrıca, 1950’den sonra on yıl muhalefette kalan CHP, 1960 ihtilalinden sonra demokratik rejimi korumak amacıyla hükümet kurmak durumunda kalmıştı. Bu süreç içinde CHP’nin 27 Mayıs ihtilali ile ilişkisi olmadığı halka anlatılamadı ve 27 Mayıs’ın sorumlusu halk nezdinde CHP oldu. Bu imajın olumsuz etkisi ihtilalden sonra yapılan ilk serbest seçimlere yansdı.

Seçimlerden başarısız bir sonuçla çıkan CHP, seçimler sonrasında kendini yeni tartışmalar içinde buldu. Bu tartışmalar ve parti içi mücadele 18. Kurultaya kadar devam etti. 18. Kurultay (18–21 Ekim 1966) Ortanın Solunun resmi parti ideolojisi olarak benimsendiği Kurultay olması bakımından çok önemli bir yere sahiptir.

¹⁵ 1965 Seçim Bildirgesi Özeti.

¹⁶ Kili, a.g.e.,s.214.

¹⁷ Abadan, a.g.e.,s.180-181.

18. Kurultay'da belirgin şekilde var olan ayrım Ortanın Solunu savunanlar ve karşı olanlar şeklindedir. Başını Feyzioğlu'nun çektiği sağ kanat; Ortanın Solunun seçimlerde kullanılan ve başarısız olan bir slogan olarak misyonunu tamamladığı ve CHP'nin siyasi yelpazeler içindeki yerinin Ortanın Sağında olması gerektiği, görüşündedir. Ortanın Solunu ise, o dönemde adı "*Forumcular*" olan Ortanın solu ekibi savunulmaktadır. 18. Kurultay'a Bülent Ecevit ve ekibi ciddi bir hazırlık içinde girdi. Ekibin karargâhı Forum Dergisi bürosuydu.

18. Kurultay hazırlıklarını Ecevit daha sonra şöyle nakletmiştir: ¹⁸

"1966 Kurultayı yaklaşıyordu. Aramızda çok ayrıntılı bir çalışma programı yaptık. Kongrelere gitmeye başladım. Arkadaşlarımda kongrelere dağıldılar. Yetiştirdiğimiz kadarına ben veya arkadaşlarım gidiyorduk. Yetiştiremediğimiz kongrelere de, mutlaka Ortanın Solu Hareketinin önemini belirten mesajlar gönderiyorduk.

Bu kongrelerden bazıları, meydan muharebesi haline geliyordu. Örneğin ilk gittiğim kongrelerden biri, Konya Ereğlisi kongresi olmuştu. Genellikle örgüt kendisi beni çağırıyordu ve bu hareketi kendi ilçelerinde ve illerinde anlatmamı istiyordu. Bazı ilçe kongrelerinden de hareketin benimsendiğine dair büyük cesaret verici teller veya mesajlar geliyordu. Örneğin yanlış hatırlamıyorsam, bu yolda ilk mesajı İstanbul Bakırköy ilçesinden almıştık. Mücadelemizi güvenle sürdürdük. Bu güvenç, parti örgütüne ve halka olan inancımızdan, parti örgütünün ve halkın "Ortanın Solu" hareketini yalnız parti için değil, Türk Toplumunun da en geçerli sosyal akımı olarak benimseyeceği inancından geliyordu."

Ortanın Solu ekibi gerçekleştirdikleri bu başarılı kampanya ile 18. Kurultaydan galip çıkartılar. Bu galibiyette İsmet İnönü'nün desteği büyüktür. İnönü partide daha güçlü olduğunu düşündüğü Feyzioğlu'na karşı Ecevit'i destekledi ve kendi getirdiği Ortanın Solunu savundu. Kurultay sonucu bir bildiri ile kamuoyuna duyuruldu. Bildirinin Ortanın Soluna ilişkin bölümü şöyledir:¹⁹

¹⁸ Altan Öymen, "*Ecevit Siyasi Hayatını Anlatıyor*", **Cumhuriyet**, 25 Ocak 1975.

¹⁹ Kili, a.g.e.,s.231.

“CHP, halkçılık ilkesinin gereği olarak, büyük halk kitlelerinin yanında onların yararına çalışan, onların sömürülmesine karşı çıkan Ortanın Solunda bir partidir.

Kurultay, yukarıda belirtilen kayıtlarla, CHP'nin Ortanın Solunda bir parti olduğu bilincinin ve bunun söylenmesinin de önemli ve ileri bir anlam taşıdığını tespit eder.”

Bildiri aynı zamanda *“CHP, sosyalist bir parti değildir ve olmayacaktır”* cümlesini de içermektedir. Bu ifade sağ kanadın ısrarları sonucu bildiriye konmuştur.

Ortanın Solu ekibinin asıl başarısı ve hareketin devamını garanti altına alan asıl gelişme Bülent Ecevit'in Genel Sekreterliğe seçilmesi ve ekibin parti örgütüne hâkim olmasının yolunun açılmasıdır. Parti Meclisi çoğunluğu da çarşaf listeye bulunan *“Anahtar Usulü”*²⁰ ile Ortanın Solu ekibinden oluştu. Parti Meclisine giren Ortanın Solunu savunan isimler şunlardır: Bülent Ecevit, Muammer Aksoy, Hüdayi Oral, Turan Güneş, Muammer Erten, Lebit Yurdoğlu, İbrahim Öktem, Suphi Baykam, Orhan Birgit, Selahattin Hakkı Esatoğlu ve Nermin Abadan.²¹ O dönemde doğrudan Ortanın Solunu savunan bu ekip daha sonra ciddi şekilde parçalandı.

18. Kurultay'da Ortanın Solunun partinin resmi ideolojisi haline gelmesi tartışmaları sona erdirmeydi. Aksine CHP, artık *“Bir Yol Ayrımı”*ndaydı.²² 18. Kurultay parti içindeki safların ayrıştığı ve netleştiği kurultay oldu.

Ortanın Solu ekibinin Merkez Yönetimde üstünlüğü sağlaması, örgüt çalışmalarına hız vermesi ile Ortanın Solu bir hareket olarak parti tabanına yayılmaya başladı. Bu örgütsel çalışmalarının yanı sıra Ortanın Solunu içini doldurmak üzere CHP'li aydınlar teorik boyutta çalıştılar. Bu çalışmalar sonucunda 1969 Seçim Bildirgesi ortaya çıktı. **İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz**²³ başlığını taşıyan seçim bildirgesi bir dönüm noktasıdır. Kendisinden sonra hazırlanan bütün seçim bildirimlerine kaynaklık eder. Bu anlamda 1969 Seçim Bildirgesi ve 1973 Akgünlere Seçim Bildirgesi beraber düşünölmelidir.

²⁰ Usulü Üçüncü Dünyacılara yakın olan Lebit Yurdoğlu bulmuştur. Bu usulde, ekip üyelerinin çarşaf listede yer aldıkları sıra numaraları bir çizelge ile belirlenmiş ve delegelere dağıtılmıştır.

²¹ Altuğ, a.g.e.,s.141.

²² Murat Öner, **Bir Yol Ayrımı**, Orkide Basımevi, Ankara, 1976.

²³ Bu bildirgenin içeriği ayrıntılı olarak 3. Bölüm 3.3. cü kısımda açıklanmıştır.

Kısaca 1973 Akgünlere Seçim Bildirgesinden de bahsederek, bildirgelerle oluşan nihai sonucu vurgulamak Ortanın Solunun nasıl şekillendiğini açıklığa kavuşturacaktır.

1973 Seçim Bildirgesi dört ana başlıktan oluşur: Ekonomik Düzen, Sosyal Düzen, Siyasal Düzen, Uluslar arası Güvenlik ve Dış Politika. CHP öncelikle “*Sosyal Adaletçi ve Dengeli Kalkınma Modeli*” çerçevesinde sermayenin sınırlı ellerde toplanmasını önleyerek, üretici halkın ve çalışanların ortak kullanımına sokmayı hedefler. CHP’nin amacı bildirgede şöyle anlatılır. “*CHP’nin kendi demokratik sol doğrultusundaki bu tutumu, ekonomimizdeki daralmayı sona erdireceği, halka belirginleşen tasarruf ve yatırım eğilimini azami ölçüde değerlendireceği gibi, hızlı kalkınma ile hızlı sosyal adaletin bir arada gerçekleşmesini de sağlayacaktır. Üstelik halkın ekonomik gücüyle birlikte yönetimdeki ağırlığını da arttıracığı için, demokrasimizi de daha sağlam bir tabana oturtacaktır.*”²⁴ Bunu gerçekleştiren CHP iktidarı; “*Türk demokrasisini, bir egemen sınıflar demokrasisinin dar çemberinden kurtararak genişletecektir. Çağın gereği olan kütle demokrasisi boyutlarına kavuşturacaktır. Ve bütün toplumun siyasetle etkin şekilde ilgilenebilmesini, halkın siyasete dolayısıyla yönetime ağırlığını koyabilmesini ve ekonomik düzeni barışçı yollardan kendi yararına değiştirebilmesini sağlayacaktır; öylelikle Türk demokrasisine çağdaşlık, genişlik ve gerçeklik kazandıracaktır.*”²⁵

Bildirgede Ortanın Solundaki CHP’nin tanımı: “*Ortanın Solundaki CHP, maddiyatçı da maddeci de değildir. CHP, toplumun manevi ve ahlaki değer ölçülerini de, inanç ve düşünce özgürlüğüne de saygılıdır.*” şeklinde yapılmıştır.²⁶

1973 Seçim Bildirgesi 1969 üzerine bina edilerek geliştirilmiş bir yapıdadır. 1969’dan ayrılan en önemli farkı 1969’da kullanılan Ortanın Solu tanımının yerini Demokratik Sol tanımının almış olmasıdır.

²⁴ **Akgünlere**, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1973,s.16.

²⁵ **Akgünlere**, s.189.

²⁶ **Akgünlere**, s.163.

1969 ve 1973 seçim bildirgelerinde ekonomik program düzenlemelerinin ana sorun olarak işlendiği görülür. Bunun yanı sıra demokratik katılım vazgeçilmez bir unsur olarak öne çıkmaktadır. CHP, yeni güçlerin siyasi hayata katılmalarını önermektedir. Bu anlamda sorunu genel olarak modernleşme çerçevesinde ortaya koymaktadır. “*CHP, Modernleşmenin gerçekleştiği oranda meşruiyetin daha sağlam ve bilinçli temellere dayanacağı görüşündedir. Devlet sadece gücü, otoriteyi değil, adaleti de yansıtmalıdır.*”²⁷ Bu bildirilerde modernleşme sorunu, CHP için ulusal kimliğinde tecelli şeklini etkileyen bir mahiyettedir. Bu nedenle siyasi katılım önemlidir.

Siyasi katılımın bu kadar ön planda olması CHP'nin aydın-bürokrat ve ağa-eşraf temsilcisi durumundan çıkmayı tercih etmesinin nedenidir. CHP, kendi yapısında meydana gelen değişimlerle halk kesimine hitap etme kararını verdi. Toplumun bütün sınıflarını temsil etme iddiasından, geniş tabanlı olmaya yöneldi. Bu yönelişle birlikte partinin alt ve üst kademeleri buna göre şekillendi.²⁸

Bu bildirgelerle CHP, bir halk hareketi amaçlamaktadır. “*Halk için halkla beraber*” anlayışında, “*Halk için halkla beraber*” anlayışına geçilmiştir. Aşağıdan yukarıya doğru hareket eden bir değişim öngörülmektedir. Yeni kavramların halkla anlatılabilir ve uygulanabilir olması CHP için en öncelikli konudur. Halkın istekleri artık birinci plandadır. Bu durum bildirgelerin hem hazırlanışında hem de içeriğinde var olan yeni halkçılık anlayışının yansımasıdır. Halkçılık ilkesine getirilen yeni yorumlarla birlikte CHP, sosyal sınıfların varlığını kabul eder. Güçlü bir iktidar sınıfsal sorunlara çözüm getirdiği oranda sınıfsal çatışmalar azalacaktır. Bu açıdan Marksist devlet anlayışı reddedilmekte; uzlaştırıcı, uyum sağlayıcı bir rolün gerekliliği savunulmaktadır.²⁹

Bildirgelerde belirgin durumda olan bir diğer özellikte devlete düşen görevlerdir. Devlet, kalkınmada ve demokratik düzenin kurulmasında baş aktördür.

²⁷ Kili, a.g.e.,s.404.

²⁸ Kili, a.g.e.,s.404.

²⁹ Kili, a.g.e.,s.405-406.

Halk sektörü projesi ile halkın da bu role katılımı sağlanacak; kalkınma halk+devlet+özel sektör beraberliği ile başarılacaktır.

CHP'nin bu bildirelerle ortaya koyduğu en önemli düşüncelerden biride her ne koşulda olursa olsun siyasi katılımın engellenmemesi gereğidir. Özellikle 12 Mart'tan sonra CHP, belirgin bir şekilde bu düşüncededir. CHP, sorunların reformlarla çözülmesi gerektiğini savunur. Çünkü CHP, huzursuzluğun temel nedeni olarak, sosyal uyanışın ekonomik gelişmeyi aşmış olmasından kaynaklandığını düşünür.³⁰

Ortanın Solu düşüncesinin Demokratik Solla şekillendiği bildireler 1974 Tüzüğü ve 1976 CHP Programıdır.

Partinin ulaştığı yeni düşünce ve yönetim anlayışının gereklerine göre tüzüğün yeniden düzenlenmesi için 28 Haziran 1974'te Tüzük Kurultay'ı toplanmıştır. Bu kurultayda programla ilgili çalışmalar tamamlanamadığı için sadece tüzük değiştirilmiştir.

1974 yılında yayınlanan tüzüğe göre CHP demokratik sol bir parti olarak kendini tanımlamıştır:

*Madde 2: İnsan haklarına saygılı, milli demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkesine bağlı, Demokratik Sol bir parti olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin amacı, ülkenin güvenliğine, ulusun mutluluğuna ve refahına, sosyal adaletin yaygınlaşmasına ve insan kişiliğinin serbestçe gelişmesine, özgürlükçü parlamenter demokrasi kuralları içinde ve bu rejimi güçlendirecek biçimde hizmet etmektir.*³¹

İkinci maddedeki bu tanımlama 1976'da programın tamamlanıp tamamen Demokratik Sol'a yönelik olması nedeniyle 1976 tüzüğünde değiştirilmiştir.

Madde 2: Cumhuriyet Halk Partisinin amacı, ülkenin güvenliğini ve bütünlüğünü, ulusal birliği, ekonomik ve siyasal bağımsızlığı, yurttan ve

³⁰ Kili, a.g.e.,s.407-408.

³¹ **CHP Tüzük 1974**, Şevket Ünal Matbaası, Ankara, 1974.

*cihanda barışı koruyup güçlendirmek, hızlı ve hakça gelişmeyi, toplumsal dayanışmayı sağlamak, halkın mutluluğunu gönencini, özgürlüğünü ve yönetime katılma olanağını arttırmak, insan kişiliğinin gelişmesini her türlü engelden arındırmak üzere, demokrasi kuralları içinde toplum ve devlet düzeniyle kamu çalışmalarını etkilemek, yönetmek ve denetlemektir; her türlü sömürünün ve sömürgeciliğin önlenmesine ve tüm insanlığın esenliğine ve özgürlüğüne katkıda bulunmaktır.*³²

1976 programı ise Demokratik Sol kavramın açıklandığı dokuz bölümden oluşur:³³

1. Cumhuriyet Halk Partisi Demokratik Sol bir partidir.
2. İlkeler
3. Cumhuriyet Halk Partisinin demokratik sol tutumunda dayandığı temel kurallar
4. Demokratik Sol Düzenin tanımı ve amaçlar
5. Demokratik Sol Düzenin gerekliliği
6. Demokratik Sol Düzenin ekonomik ve toplumsal temelleri
7. Demokratik Sol Düzendeki ekonominin araçları ve işleyişi
8. Demokratik Sol Düzendeki insan, toplum ve doğa
9. Demokratik Sol Düzendeki devlet

*“Cumhuriyet Halk Partisinin kaynağını Türk toplumunun gerçeklerinden alan ve ileri bir insanlık ülküsüne yönelen halk için halkla birlikte oluşturduğu **Demokratik Sol anlayışı**; insanca ve sağlıklı bir düzenle hızlı ve sağlıklı gelişmeyi, gücünü halktan alan atılımlarla gelişmeye her alanda ve özgürlük içinde hız katarken ve üretimi arttırırken toplumsal adaleti de birlikte sağlamayı, ulusal bağımsızlığı güçlendirirken tüm insanlığa yararlı olmayı ve dünya barışına katkıda bulunmayı amaçlar.*

Gelişme yolunda toplumsal adaleti ertelemenin de özgürlüğü kısmanın da gereksizliğine ve haksızlığına yaygın toplumsal adaletin ve geniş özgürlüğün insan kişiliğini engelsiz geliştireceğine insanlardaki yapıcı ve yaratıcı gücü gelişme yolunda en etkin biçimde harekete geçireceğine inanan Cumhuriyet Halk Partisinin Demokratik Sol tutumu bu amacın ve inancın gereği olarak;

- Özgürlük
- Eşitlik
- Dayanışma

³² CHP Tüzük 1976, Çaba Matbaası, Ankara, 1976.

³³ CHP Program 1976, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1976.

- *Emeğin üstünlüğü*
- *Gelişmenin bütünlüğü*
- *Halkın kendini yönetmesi kurallarına dayanır.*

Cumhuriyet Halk Partisinin bu kurallara ve halkın istek ve özlemlerine uygun bir toplum düzeniyle amacına ulaşmak üzere çağın gereklerini ve toplum koşullarını göz önünde tutarak çizdiği doğrultusunda ve toplumsal değişime göre geliştirdiği tutumunda Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, Devrimcilik ilkelerine bağlıdır.”³⁴

Ortanın Solunun şekillenmesi ve CHP'nin açıkça kendini sosyal demokrat sınıfa sokması uzun bir değişim sürecini içermiştir. Demokratik Sol, CHP'nin kendine özgü Sosyal Demokrasi tanımı oldu.

2.1.2. Ortanın Solunun Ortaya Çıkışında İnönü ve Ecevit'in Görüşleri

1965 seçimleri öncesinde İsmet İnönü'nün Ortanın Solunu telaffuzu ile kavram, tartışmaların ortasına yerleşti. Ortanın Solunun ne olduğu, seçimlerin en önemli konusu haline geldi. İsmet İnönü; Ortanın Solunu anlatmak için 1965 seçimleri boyunca pek çok röportaj yaptı, yaptığı seçim konuşmaları ile Ortanın Solunu destekledi. İnönü'nün bu desteği Ortanın Solu için çok önemliydi.³⁵ Çünkü seçimler boyunca yüksek sesle olmasa bile muhalefet başlamıştı. Ortanın Solu güçleninceye kadar İnönü'nün desteği hayati bir rol oynayacaktı. *“CHP'lilerin kendilerine göre bir ananeleri vardır. Birtakım hizip ve şahısların etrafında toplanabilirler. Fakat iş genel başkana gelince kimse Onun karşısına çıkmak istemezdi.”³⁶* Bu değerlendirme, İnönü'nün parti içinde sahip olduğu gücü gözler önüne sermektedir. Bu nedenle ilk dönemlerde pek çok CHP'li *“İnönü, Ortanın Solunu tutuyor.”* diye Ortanın Solunu savunmuşlardır. Bu durumun açık kanıtı Politika ve Milliyet gazetelerinde Ortanın Soluna ilişkin yayınlanan anketlerde görülür. Politika dergisi 16 Ocak 1967'de Ortanın Solunun il başkanları arasında % 80 oranında benimsenmediği sonucunu içeren bir anket yayınlarken; bundan 3 ay sonra 26 Nisan 1967'de Milliyet gazetesinin yayınladığı ankette, il başkanları

³⁴ **CHP Program 1976**, a.g.e., s. 5-6.

³⁵ Tarhan Erdem ile 28 Aralık 2005 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme'de Erdem bu konuya özellikle deyinmiştir. İnönü'nün varlığının Ortanın Solu için o dönemde bir teminat niteliği taşıdığını vurgulamıştır.

³⁶ *“CHP'nin Dertleri: Orta mı, Solu mu?”*, **Yarın**, Sayı 180, 28 Eylül 1966.

arasında Ortanın Solunun % 64,4 oranında benimsendiği sonucu vardır. İki anket arasındaki fark İnönü'nün tavrıdır.³⁷ Aradan geçen üç ay içinde İnönü, ağırlığını Ortanın Solu lehine koymuştur.

İnönü Ortanın Solunu telaffuz ettikten sonra ilk röportajını Abdi İpekçi ile yaptı ve Ortanın Solunu anlattı.³⁸ Bu röportajda Nihat Erim'in Ortanın Solunu Roosevelt'in "New Deal" ine benzetmesinin³⁹ izleri görülmektedir.

"Ortanın Solu şeklindeki sözüm hem halk partisinin siyasi bünyesinden gelir, hem de Amerika şartlarına bazı yönlerden benzer. Amerika'yla benzerlik şurada: Büyük bir ekonomik buhrandan sonra Amerika çok güç bir düzelme devrine girdi. Şimdi bizde büyük bir ekonomik ihtiyaç karşısında, çetin bir kalkınma çabası içindeyiz. Bu kalkınmayı muhafazakâr tedbirlerle başaramayız. Çok fedakârlık yapmak lazımdır. Normal tedbirler dışında çalışma zarureti duyulunca alınan tedbirler, Ortanın Solunda sıfat taşır. Kalkınma planı, mali reform, toprak reformu, petrol davası ve bunun gibi tedbirler fevkalade zamanların getirdiği çabalardır.

... CHP bünyesi itibariyle devletçi bir partidir. Ve bu sıfatla elbette Ortanın Solunda bir ekonomik anlayış vardır. 1923'deki harap memlekette devletçilik, nasıl tek, eşi ve yardımcısı olmayan bir kalkınma çaresi idiye, bugün de ekonomik hayatımızın temel bir unsurudur. ... Bana devletçiliğin Ortanın Solunda olmanın özel teşebbüsü engellediğinden bahsetmeye kimin cesareti olabilir."

İnönü bu konuşmasından özellikle devletçilik ilkesine vurgu yapmaktadır. Kim dergisindeki röportajında ise devletçiliğin yanına halkçılık ve laikliği de ekler.⁴⁰

"40 sene sonra Ortanın Solundayız dedim. Bizim bütün prensiplerimizi benimseyenler 'ortanın solundayız' şeklindeki beyanımıza tepki gösteriyorlar. Niçin? Halkçıysan Ortanın Solunda olursun. Ama kimsenin ne dini ne imanı ile uğraşmazsın. Ne komünist yaparsın, ne emniyeti ihlal edersin. Reformcusun. Muhafazakâr değilsin. Anayasana sosyal temele dayanıyor. Sosyal adaleti benimsiyorsun. Eee, 'Ortanın Solundayız'dan ne korkuyorsun?"

³⁷ Celal Bozkurt, **Siyasi Tarihimizde CHP Dünü, Bugünü ve İdeolojisi**, Ankara,1967,s.116.

³⁸ Abdi İpekçi, "İnönü ile Mülakat", **Milliyet**, 29 Temmuz 1965. Aynı Röportaj bir gün sonra 30 Temmuz 1965'te "İnönü Ortanın Solunu Anlatıyor" başlığı altında **Ulus**'ta yayınlanmıştır.

³⁹ Nihat Erim, "Ortanın Solu ve CHP", **Milliyet**, 4 Eylül 1965.

⁴⁰ Sadun Tanju, "İnönü Kim'e anlatıyor", **Kim**, Sayı 369, 12 Ağustos 1965. Bu röportaj da bir gün sonra "Halkçıysan Ortanın Solunda olursun" başlığı ile **Ulus**'ta yayınlanmıştır.

Seçim kampanyası ilerledikçe Ortanın Soluna karşı komünistlik suçlaması ile yapılan propagandalar arttı. İnönü'nün konuşmalarında, Ortanın Solunun Komünizme ve bütün aşırı fraksiyonlara duvar görevi görecektir bir kavram olduğunu işlemeye başlandı.

“Ortanın Solunda bir anlayış memleketi komünizme, faşizme götürmeyecek tek politika anlayışdır.”⁴¹

“Varlıklı bir insan yaşayışından mahrum olan vatandaşın ihtiyaçlarıyla meşgul olmayı, devlet Anayasayla taahhüt etmiştir. Bizim devletimiz bu vasfı ile Ortanın Solundadır. Doğu bölgeleri çalışanların, işçilerin emniyetini, bunların kazançlarını adalet ölçüleri içinde, fakat işvereni de sarsmayacak tarzda sağlamalıdır. Bunlar Ortanın solundaki yol tutulduğu takdirde karşılanabilecek. İşte ben CHP'nin Ortanın Solunda olduğunu söylemekle doğru yolu göstermiş oluyorum. Diyoruz ki, izdirabını çektiğimiz perişanlığı ve tehlikesini hissettiğimiz komünizmi biz böyle bertaraf edebiliriz.”⁴²

İsmet İnönü'nün Ortanın Solunun gelişiminde kilit rol oynadığı diğer bir durum ise 4. Olağanüstü Kurultaydır. Bu Kurultayda Feyzioğlu grubu İnönü'nün desteği ile tasfiye edilebilmiştir. İnönü Kurultayı açış konuşmasında Ortanın Solunu tanımladı ve Sosyalist partilerle benzerlik ve farklılıklarını ortaya koydu.⁴³

“Ortanın Solu Cumhuriyet Halk Partisinin programıyla, seçim bildirgeleriyle sınırlıdır. ...

Ortanın Solu, bir ileri hamle ve bir ileri fikir hareketidir. Halkçılığımızı, devletçiliğimizi, devrimciliğimizi, zamanın icaplarına ve program icaplarına göre anlatabilen bir kısa tarihtir. ...

Cumhuriyet Halk Partisinin, sağın karşısında olduğu bellidir. Biz, devrimleri yapan partiyiz. Fakat Cumhuriyet Halk Partisi, aynı zamanda aşırı solun, yani komünistliğin bugünkü yaşayış düzeni içinde karşısına çıkacak tek emniyet duvarıdır. ...

Cumhuriyet Halk Partisi, Ortanın Solu anlayışı içinde bir yeni fikri de memlekete mal etme çabasındadır. O da, kalkınmayı demokratik düzen içinde, plana bağlı bir şekilde devlet teşebbüsüyle özel teşebbüsün güven duyarak çalışmasıyla sağlayan devamlı bir karma ekonomi fikridir.”

⁴¹ “Ortanın Solu En Büyük Teminatır” , **Ulus**, 5 Ekim 1965. Samsun'daki seçim konuşmasından.

⁴² “ Meseleler Ortanın Soluyla Halledilecek” , **Ulus**, 8 Ekim 1965. İnönü'nün Radyo konuşmasından.

⁴³ **İnönü Ortanın Solunu Anlatıyor CHP Nedir, Ne Değildir?**,Ulusal Basımevi, Ankara, 1967. ss. 9-10.

İnönü konuşmasında, CHP'nin Cumhuriyetçi olması, üretim araçlarında özel mülkiyeti benimsemesi, amaçlarına ulaşmak için sınıf çatışması öngörmemesi, Milliyetçi olması ile Sosyalist partilerden ayrıldığını vurgular:⁴⁴

“Ortanın Solunda bir Cumhuriyet Halk Partisinin, ancak komünizmle hiçbir ilişkisi bulunmayan demokratik sosyalist partilerle mukayesesi mümkün olabileceğine göre, herhalde şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki, demokratik sosyalist partilerden hiç biri, uygulamada devlet işletmeciliği bakımından bizim kadar ileri değildir. Buna mukabil, bizim sosyal ihtiyaçları karşılamada eksikliklerimiz vardır”

Böylece İnönü CHP ile Demokratik Sosyalist bir parti arasında kıyaslama yaparak ‘Sosyal Demokrat’ kavramına kapıları açmıştır.

İsmet İnönü 1965 seçimleri boyunca kendi fikri olarak benimsediği Ortanın Solunu destekledi ve her yönüyle anlatmaya çalıştı. 18. Kurultaya kadar Ortanın Solu, daha çok İsmet İnönü şahsında toplandı. Bu dönemde Ortanın Soluna ilişkin en yetkili açıklamalar İnönü tarafından yapılıyordu. 18. Kurultay’dan sonra ise Bülent Ecevit, Ortanın Solunun lideri olarak öne çıktı ve Genel Sekreterliğe seçilmesi ile de Ortanın Solunun en yetkili ismi haline geldi.

12 Mart Muhtırasından sonra İnönü ve Ecevit’in karşı karşıya gelmesi sonrasında İnönü, Ecevit’i Ortanın Solunu kendi söylediği anlamın dışına taşımakla suçladı; eski genel sekreteri ve ekibi ile bir mücadeleye girişti. Ancak İnönü eski gücünde değildi. Örgüte, Ortanın Solu taraftarları hakkımdı. Bu dönemde İnönü, Ortanın Solu ile ilgili şu sözleri kullandı.⁴⁵

“Ortanın Solunu ilk ben ifade ettim, hududunu çizdim. CHP’nin programı ve ilkeleri, partiler yelpazesindeki yerini tayin eder. Ortanın Solu, hiçbir şekilde CHP’nin altı oku dışında, onların tesirini değiştiren bir prensip tarzında yorumlanamaz; yeni bir fikir olarak tatbiki konulamaz.”

⁴⁴ İnönü Ortanın Solunu Anlatıyor CHP Nedir, Ne Değildir?, s.13.

⁴⁵ Necip Mirkelamoğlu, **Maskeli İkili**, Kaf Yayınları, İstanbul, 2005,s.76–77.

Bülent Ecevit, en başından beri partinin sol kanadına yakın bir tutum içindedir. Forum grubunun bir üyesidir. Bülent Ecevit'in bu grubun liderliğini alması, Ecevit'in Ortanın Solu fikrine sahip çıkmasının yanı sıra şimşekleri üzerine çekmeyen centilmen bir isim olması ile gerçekleşmiştir.⁴⁶

1965 seçimlerinde Ecevit özellikle Çalışma Bakanlığı dönemindeki başarıları ile öne çıktı ve işçilere yönelik konuşmalar yaptı. Özellikle yaptığı radyo konuşmaları⁴⁷ ve Zonguldak mitinginde yaptığı konuşmalar bu yöndedir.⁴⁸ Aşırı sol akımlar içinse şunları söylemektedir:⁴⁹

“Özellikle bir kısım aydınlar ve gençler arasında CHP'nin dışında bazı akımların heyecanına, bazı doğmaların çekiciliğine kapılarak CHP'den uzaklaşanlar bulunabilir. Bizim söyleyebileceğimizden belki daha coşturucu, belki daha ilerici sözlerin akıntısında bizden ötelere sürüklenip gidenler olabilir. Ama bu gidişleri yalnız bizden değil yardım etmek istedikleri halktan da kopup gidiştir.

Biz nazariyelerin, faraziyelerin ardında gerçeklerden kopup uzaklaşabilen bir fikir kulübü değiliz. Biz fikirlerini gerçekler içinde oluşturan ve fikirlerini topluma uygulama yolunu arayıp bulan bir partiyiz.”

Ecevit 1965'te Ortanın Solunu; *“CHP'nin, bu öncü ve devrimci partinin çeşitli uygulanış safhalarından, gerçekleşme devrinden geçmiş programının, şimdi içinde bulunduğu sosyal ıslahat devriyle ortaya çıkan belirgin duruma gelen vassıdır.”*⁵⁰ şeklinde tanımlamıştır. Görüldüğü gibi bu dönemde Ecevit, İnönü'den farklı düşünmemektedir. İki lider arasındaki ayrılık 12 Mart muhtırası döneminde başlamıştır.

⁴⁶ Bu dönemde Ecevit'in liderliğinden önce Feyzioğlu'na liderlik teklif edildiği ancak Feyzioğlu kabul etmediği için gruptan Ecevit'in lider olarak ön plana çıktığı sıklıkla konuşulan bir iddiadır. Muammer Erten, **Topraktan Parlamento**, Necip Mirkelamoğlu, **Maskeli İkili**, Kurtul Altuğ, **Umudun Tükenişi** adlı eserlerinde bu iddiayı aktarmışlardır. Bunun yanı sıra Tarhan Erdem ile 28 Aralık 2005 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşmede ve Erol Tuncer ile 20 Şubat 2006 tarihinde Ankara'da yapılan görüşmede de bu konu gündeme gelmiştir. Ancak hem Tuncer hem de Erdem bu konuyu duydukları dâhilinde aktarmışlardır. Erten ise Feyzioğlu'na liderlik teklifinin bizzat Ecevit tarafından yapıldığını aktarır. (a.g.e., s.99)

⁴⁷ *“Kaderinizi Haklarınızın Düşmanına teslim etmeyin”*, **Ulus**, 1 Ekim 1965. Radyo konuşmasından.

⁴⁸ *“CHP, Emegün Dostudur ve Sermayenin de Düşmanı Değildir”*, **Ulus**, 7 Ekim 1965. İsmail Rüştü Aksal ve Ecevit'in Zonguldak mitinginden.

⁴⁹ Bülent Ecevit, *“Meseleler: Rejim”*, **Ulus**, 13 Mayıs 1965.

⁵⁰ Ecevit, a.g.m.

Ecevit 1966'da Genel Sekreter olduktan sonra ise kitaplarla Ortanın Solunun teorisyenliğini yapmıştır.⁵¹ Ancak elbette ki; bu teorinin oluşumunda Ortanın Solu ekibinin katkısı büyüktür. Özellikle Entelektüel kimlikleriyle Turan Güneş, Haluk Ülman, Besim Üstünel gibi isimler bu teoriye katkı yapmışlardır. Bu ekibe daha sonra Deniz Baykal, Ahmet Yücekök gibi isimlerde eklenecektir. Ortaya konan teori 3. bölümde açıklanmıştır o nedenle bu bölümde ayrıntı verilmeyecektir.

2.1.3. Ortanın Solunun Ortaya Çıkışında Hürriyet Partisi ve Forum Dergisi Etkisi

1957 seçimlerinde Hürriyet Partisi'nin parlamento dışında kalmasından sonra HP, tek başına devam kararı aldı. Ancak içine düştüğü ekonomik sıkıntılarla bu mümkün olmadı ve ortak görüşlere sahip olduğu CHP ile birleşme eğilimi başladı. Hem bu birleşmede hem de HP'nin ideolojik ve taktik açıdan desteklenmesinde Forum dergisinin etkisi büyüktür.

HP, DP'nin giderek artan baskıcı tavrına meydan okuyan DP'li milletvekilleri tarafından İspat hakkı ile başlayan sürecin sonunda 19 Kasım 1955'te kuruldu. Kurucuları: Ekrem Hayri Üstündağ, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Ekrem Alican, Fethi Çelikbaş, Turan Güneş, İbrahim Öktem, Raif Aybar, Enver Güreli, Feridun Ergin, Emin Paksüt, Muhlis Ete, Nihat Reşat Belger, Enver Adakan, Yusuf Azizoglu, İhsan Hamit Tiğrel, Hasan Kangal, Sakıp İnal, İsmet Hakkı Akyüz, Muhlis Bayramoğlu, Sebahattin Çıracıoğlu, Ziyad Ebuzziya, Yusuf Adil Egeli, Mustafa Ekinci, Safaeddin Karanakçı, Ragıp Karaosmanoğlu, Behçet Kayaalp, Emrullah Nutku, Asım Okur, Ekrem Ocaklı, Şeref Kamil Mengü ve Muzaffer Timur'dur.⁵²

HP, program açısından CHP'den daha ileri bir yapıdadır. Doğuşu zaten demokratik bir mücadelenin sonucunda gerçekleşmiştir. Hürriyet Partisi, ana prensip

⁵¹ Bu kitaplar; Bülent Ecevit, **Ortanın Solu**, Kim Yayınları, İstanbul, 1966; Bülent Ecevit, **Bu Düzen Değişmelidir**, Tekin yayınevi, İstanbul, 1968; Bülent Ecevit, **Atatürk ve Devrimcilik**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1970.

⁵² Çağfer Güler, **Hürriyet Partisi (1955–1958)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993,s.125.

olarak; *“Hiç lekelenmemiş, en küçük bir siyasi pürüzü olmayan”* kişileri partiye almayı belirlemiştir.⁵³

HP, yeni kurulan bir parti olmasına rağmen, parti içindeki genç kanat partiye CHP’den daha radikal bir yön vermeye çalışarak, toplumun içinden bir temel sınıf seçme ve partiyi bu sınıfa dayama eğilimi içinde olmuşlardır. Bu durum bir partinin ilk kez kendine sınıfsal bir taban yaratma çabasıdır. Oysa bütün partiler gibi HP’nin içinde de teokratik kalıntılar vardır ve sınıf partisi olmak için yasal ve toplumsal koşullar uygun değildir.⁵⁴ Buna rağmen hareket ilerici bir yapılanmaya neden olmuş ve bu yapılanma CHP ile birleştikten sonra CHP’yi de etkilemiştir.

DP’nin baskıcı tutumuyla üniversiteden ayrılmak durumunda kalan öğretim üyelerinin CHP ve HP arasında dağılması da iki parti arasında o dönemde kurulmuş olan paralelliğin bir işaretidir. Üniversiteden ayrılan Turhan Feyzioğlu ve Muammer Aksoy CHP’ye geçerken; Münci Kapani ve Coşkun Kırca HP’ de yer aldılar. Bu bilim adamları 1957 seçimlerinde kurulmaya çalışılan güç birliğinde de önemli rol oynadılar.

DP’nin Muhalefetin güç birliğini yasa değişikliği ile engellemesi üzerine HP, 1957 seçimlerine kendi başına girmiş ve Bir Seçim Bildirgesi hazırlamıştır. Bu bildirme CHP’nin İlk Hedefler Beyannamesi ile önemli paralellikler taşımaktadır.⁵⁵

- *“Yeni meclis anayasal meclis olacak ve acilen anayasanın demokratikleşmesindeki önemli adımları atacaktır.*
- *Seçim sistemi değiştirilecek ve orantılı temsil prensipleri kabul edilecektir.*
- *Kişisel haklar garanti edilecek ve yazılı hukuktaki tüm anti-demokratik maddeler iptal edilecektir.*
- *Anayasal düzenlemeler, parti içi demokrasinin sağlanması için ele alınacaktır.*

⁵³ Akın Simav, **Turan Güneş’in Siyasal Kavgaaları**, İstiklal Matbaası, İzmir, 1975,s.49.

⁵⁴ Simav, a.g.e.,s.52.

⁵⁵ Burak Özçetin, **Democracy And Opposition In Turkey: Locating The Freedom Party**, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, s. 92.

- *Bir Anayasa Mahkemesi oluşturulacaktır.*
- *Mahkemelerin ve hâkimlerin bağımsızlık ve özgürlüğü sürekli hale getirilecektir.*
- *Ticari birliklerin özgürlüğü gerçekleştirilecek ve çalışanlara grev hakkı tanınacaktır.*
- *Üniversiteler, radyolar ve bürokrasinin özerkliği sürekli hale getirilecektir.”*

HP, parlamento içi parti türünün tipik bir örneği olmuştur. Tüzüğü ve programı ile sağ bir karakter taşıyan HP’de moral karakterlerinde ön planda olduğu bir yapı oluşmuştur.1957 seçimleri sonrasında parlamentoya girememiştir. Böylece CHP ile birleşme gündeme gelmiştir.

Birleşme çabalarını iki partiden seçilen üçer kişilik heyetler yürütmüştür. CHP’den Feyzioğlu, Turgut Göle, Orhan Öztrak, HP’den İbrahim Öktem, Emin Paksüt, Turan Güneş’ten oluşan ekipler birleşme çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Birleşme 24 Kasım 1958 tarihinde gerçekleşmiştir.

Turan Güneş bu birleşme hakkında şunları söylemekte ve İlk Hedefler Beyannamesine gönderme yapmaktadır. *“Aslında bu bir birleşme değil, katılma idi. Ama daha önce yapılan görüşmelerde işin psikolojik yönünü dikkate alarak adına birleşme demiştik. Zaten birleşmeden önce hazırlanan İlk Hedefler Beyannamesi de bu sebepten kaleme alınmıştır. Beyannamenin içindekiler aslında CHP’nin öteden beri savunduğu fikirlerdi. Ancak HP’nin tabanını tatmin edebilmek için bizim tarafımızdan hazırlandığı görüntüsünü verdik. Bu beyanname bizim örgütü tatmin için bir dayanak oldu.”*⁵⁶ Turan Güneş’in bu sözleri İlk Hedefler Beyannamesinin CHP ve HP arasında önemli bir bağ olduğunun bir göstergesidir. Aynı şekilde Ayşe Ayata’da HP’nin CHP’ye, en büyük katkısının İlk Hedefler Beyannamesi ve ilkeleri olduğunu söylemektedir.⁵⁷ Ayrıca HP’den gelen kadrolar CHP içinde demokratik bir etki yapmıştır.

⁵⁶ Simav, a.g.e., s.68.

⁵⁷ Ayşe Ayata ile 21 Şubat 2006 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.

HP ve CHP'deki 'Sol Kanat'tan pek çok isim iki partinin birleşmesinden önce Forum dergisinde buluşmuştur. Forum dergisinin ilk sayısı 1954 Nisanında çıkmıştır. Dergide genel olarak Türk demokrasinin politik, ahlaki, kurumsal ve hukuksal çerçevesi ele alınmıştır. “DP iktidarına karşı üniversite çevresindeki hoşnutsuzluğun etkili ve sistemli biçimde dile getirildiği bir platform olmuştur.”⁵⁸ Dergide sol isimlerin ağırlıklı olmasına rağmen ılımlı bir ‘yolun ortası’ pozisyonu sergilemiştir.⁵⁹

Forum grubu HP'ye danışmanlık yapmıştır. “Dergi, Türk politik sisteminin temel yetersizliğini, mevcut siyasi partilerdeki entelektüel eksikliğine dayandırmaktadır. Dergi yeni bir partinin, sosyal, politik, ideolojik ve ekonomik problemleri çözebileceğine inanmaktadır.”⁶⁰ “Forum dergisinin temel düşünceleri iki ana başlık altında toplanabilir: ⁶¹

- Türk demokrasisini derinleştirmek ve güçlendirmek
- Sağlam ve akılcı bir ekonomik gelişim stratejisi benimsemek”

Dergi önemli isimleri içermektedir. Bu isimlerin Forum dergisinde başlayan birliktelikleri daha sonra Ortanın Solunun gelişiminde etkili olmuştur. Ayrıca Dergi Ortanın Solunun açıklanmasına teorik katkı yapmıştır. Bu isimlerin bazıları; Bahri Savcı, Osman Okyar, Bedii Feyzioğlu, Aydın Yalçın, Turhan Feyzioğlu, Turan Güneş, Nilüfer Yalçın, Bülent Ecevit, Kemal Salih, Nejat Tunçsiper, Reşat Aktan, Cahit Talas, Muammer Aksoy, Fahir Armaoğlu, Nejat Bengül, Şerif Mardin, Coşkun Kırca, Yaşar Karayalçın, Mukbil Özyörük, İlhan Arsel, Münci Kapani, Metin And ve Bilge Karasu... Türk siyasetine sonradan yön verecek pek çok isim Forum dergisinde buluşmuştur. Bu isimlerin içinde Ortanın Solu ekibinin hemen hemen tamamının yer alması hareketin en başında ekibin ‘Forumcular’ adı ile anılmasına neden olmuştur.

⁵⁸ Güler, a.g.e.,s. 92.

⁵⁹ Kemal Karpat, “The Turkish Left”, *Journal of Contemporary History*, Vol.1, No.2, 1966, ss.169-186. www.jstore.org (son erişim: 24.06.2006)

⁶⁰ Özçetin, a.g.e.,s.95.

⁶¹ Özçetin, a.g.e.,s.98.

2.2. ORTANIN SOLUNA İLİŞKİN TARTIŞMALAR VE MUHALEFET

Ortanın Solu daha önce de belirtildiği gibi daha seçimler sırasında tepki görmeye başladı. Seçimler sırasındaki ilk muhalefet sağ grubun liderliğindeki Tahsin Banguoğlu'ndan geldi. Banguoğlu, seçimler sırasında İnönü'ye açık mektup yazarak; *“Partinin adı konmadan sosyalist doktrin partisi olduğunu ve böylece bir sınıflaşma, devlet kapitalizmi ve teknokrasiye doğru gidildiğini”* söylemiştir.⁶² Ayrıca koyu bir milliyetçi olan Banguoğlu, İnönü'yü şahsında eleştiren nadir kişilerdendir. *“Atatürk doğuştan ülkücü, daha doğrusu ‘ülkücü gerçekçi’ bir önderdi. Halefi ise belki yine doğuştan ‘maddeci-hayalci’ bir şahsiyetti. Şöhretine ve büyük nüfuzuna dayandığı Atatürk’ün eserini şekilde korumaya çalıştı. Fakat onun ayrı bir dünya görüşüne, tarihi materyalizmine doğru gitmesi adeta mukadderdi. Nitekim öyle oldu.”*⁶³

Banguoğlu bu sert eleştirileri sonrasında partiden ihraç edilecektir. Banguoğlu'nun liderlik yaptığı gruptaki isimler ise bir süre daha mücadeleye devam edeceklerdir. Bu isimler; F. Güleç, R. Kunter, F. Şerafettin, T. Sökmen, D. Erginsoy, F. Rıfki Atay, Ş.R. Hatipoğlu, S. Çumralı, H. Oğuz Bekata, N. Özdemir, A. A. Bolak, Z. Gündoğdu'dur.

Seçimler sırasındaki ikinci açık muhalefet ise eski genel sekreter Kasım Gülek'ten gelmiştir. Gülek, Ortanın Soluna *“CHP umdeleri ancak Kurultay kararı ile değiştirilebilir”* diyerek karşı çıkmıştır.⁶⁴

1965 Seçimleri sonrasında henüz İnönü'nün güçlü olduğu dönemde CHP içindeki gruplaşma dörde ayrılmıştır:⁶⁵

⁶² Abadan, a.g.e.,s.160.

⁶³ Tahsin Banguoğlu, *“Atatürk’ün Milliyetçiliği”*, Ortam, Sayı 11, Ekim 1965.

⁶⁴ Bozkurt, a.g.e.,s. 114.

⁶⁵ Kurtul Altuğ, *Umudun Tükenişi*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1979,s.107. Benzer gruplama Kayhan Sağlamer, *Ecevit Olayı Bir Başbakanın Doğuşu c.2*, Belge Yayınları, İstanbul, 1974, s.196'da da vardır.

1. İnönü desteği ile Ortanın Soluna sahip çıkan Forum Gurubu (Bu grup daha sonra Ortanın Solu ekibi adını alacaktır.) Bülent Ecevit, Turan Güneş, İbrahim Öktem, Orhan Birgit...

2. Birinci gruba yakın sol grup: Mustafa Kemal Paloğlu, Şükrü Koç, Selahattin Hakkı Esatoğlu, Murat Öner, Seyfi Sadi Pencap, Mustafa Ok, Muammer Erten...

3. Cemal Reşit Eyüboğlu liderliğindeki Marksist grup

4. Bu üç grup birbirine bağlı olarak hareket ederken asıl muhalefeti 4. grubu oluşturan liderler kadrosu yapıyordu. Turhan Feyzioğlu, İsmail Rüştü Aksal, Ferit Melen, Nüvit Yetkin...

Bu grupların mücadelesi öncelikle il kongrelerinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle İstanbul ve Ankara kongreleri bu konuda çetin geçmekteydi. Ortanın Solu, İstanbul kongresinde İsmail Rüştü Aksal, Ferit Melen, Turhan Feyzioğlu, Coşkun Kırca, Cemal Yıldırım gibi partinin önde gelen isimleri tarafından eleştirildi. Açık açık yapılmasa da bu eleştiriler örgüt üzerinde etkili oldu. Bu isimler seçim yenilgisini Ortanın Soluna bağlamakta ve Ortanın Solunun partiye zararı olacağını savunmaktadır.⁶⁶

Ortanın Solu ekibi ise Ortanın Solunu bir Anayasa direktifi olarak savunmakta ve Ortanın Solunda öngörülen reformlarla Anayasa'nın öngördüğü düzenin gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır. Ekibe göre, seçim yenilgisinin sorumluluğu başkalarına yüklenmemeli ve özeleştirilerek yapılarak sorunlar çözümlenmelidir. Bu yapılmadan Ortanın Solundan vazgeçmek CHP için hayati bir hata olacaktır. Ancak böylelikle Türk demokrasisi tehlikeden kurtulabilir.⁶⁷ Bu tartışmalar esnasında Genel Sekreter Satır, Ortanın Solunun tarifi için Nihat Erim, Turhan Feyzioğlu ve Muammer Erten'den oluşan bir komisyon kurmuştur.⁶⁸

Parti meclisindeki tartışmalarda Ortanın Solu üzerinedir. Millet Meclisi grubunda da Ortanın Solu konuşulmaktadır. Bu tartışmalar sonucunda İnönü'nün

⁶⁶“CHP'nin Dertleri: Orta mı, Solu mu?”.

⁶⁷ Muammer Aksoy, “Demokrasi'nin Akıbeti-CHP ve Ortanın Solu”, **Forum**, Sayı 30, 15 Ekim 1966.

⁶⁸ Kayhan Sağlamer, a.g.e., s.200.

ağırlığı ile Ortanın Solunu anlatan açıklamalar yapılmaktadır. Buna rağmen 1966'da yapılan kısmi senato yenilme seçimlerinde Ortanın Solu doğrudan bir propaganda aracı olarak kullanılmaz.⁶⁹ Sonucun CHP açısından 1965 seçimlerinden farklı olmaması Ortanın Solunu savunanlar için bir koz olur ve seçim yenilgisinin başka nedenleri olduğu da kabul edilir. Bu tartışmalar içerisinde CHP'nin Ortanın Solunda değil sağında olması gerektiğini savunan Feyzioğlu'nun muhalefeti giderek yükselir. Bu dönemde partinin ağır topları muhalefete başlamışlardır. Daha sonra yoğun bir şekilde muhalefet edecek olan, Kemal Satır ise sessizdir.

Kemal Satır bu dönemdeki sessizliğini; İnönü öncülüğünde başlatılan Ortanın Solu hareketi, Anayasa doğrultusunda bir hareket olduğu için birlik ve beraberlik içinde desteklediğini; ancak zamanla parti içinde Ortanın Solunun yozlaştırılması ile “*Yeni Tarihi Akım*” özelliği ile anılan Ortanın Soluna karşı olduğunu söyleyerek açıklamıştır.⁷⁰

Nihat Erim ise temkinli bir yaklaşım içindedir. 1962 yılında açıkça “*Ben Ortanın Solundayım...*”⁷¹ diyen Erim, 1967'de Parti Meclisinde “*Demokratik Sosyalizm Savunması*”nı yapan Erim, 1969'dan sonra özellikle 12 Mart'taki Başbakanlık görevinden sonra Ortanın Soluna mesafeli olmuş ve zaman zaman yermiştir.⁷²

Parti Meclisindeki tartışmalarda muhalefetin önemli isimleri Şevket Raşit Hatipoğlu, Fethi Çelikbaş, Sedat Çumralı, Sırrı Atalay, Emin Paksüt, Cavit Zamangil ve Mehmet Haz'dır. Parti Meclisi tartışmalarında Ortanın Solunu özellikle Turan Güneş ve Ecevit'in savunduğu görülür. Parti meclisindeki tartışmalar özellikle Ortanın Solunun sınırı üzerine gerçekleşmiştir. Muhalefet açısından en önemli soru “*Ortanın Solunu, aşırı soldan ayıran sınır nedir?*” sorusudur. Bu sınırın kesinlikle

⁶⁹ Nermin Abadan, “1966 Kısmi Senato Seçimlerinin Tahlili”, **Forum**, Sayı 294, 1 Temmuz 1966.

⁷⁰ Kemal Satır, **CHP'de Bunalım**, Nüve Matbaası, Ankara, 1972, s.45-46.

⁷¹ “Nihat Erim ile bir konuşma”, **Yön**, Sayı 18, 18 Nisan 1962.

⁷² Muammer Aksoy, **Sosyalist Enternasyonal ve CHP**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1977, ss. 48-52.

çizilmesini ve Ortanın Solunun bir reddi miras içinde olmamasını isterler.⁷³ Parti Meclisindeki bu tartışmalar 8'ler hareketinin şekillendiği tartışmalar olur.

Ortanın Solu üzerine başlayan bu tartışmalarda Ortanın Solu ekibi, herhangi bir parçalanma kaygısı gütmeden hareketi savunmuşlardır. Gelen eleştirileri dikkate almışlar ve hareketin temellendirilmesini buna göre sağlamlaştırmışlardır. 1965 seçimlerinde Ortanın Solu ortaya çıktığında sosyal içerikli sağlam bir alt yapısı yoktur. Gelen eleştirilerle ideoloji kendini geliştirmiştir.

2.2.1. Parti İçi Muhalefet

Ortanın Solu parti içinde parti dışında olduğundan çok daha fazla tartışıldı. Çünkü tam olarak ne olduğu belli olmayan bir kavram olarak ortaya çıkan Ortanın Solunun pek çok farklı tanımı ve yorumu yapılmıştı. Henüz Ortanın Solu üzerine sağlanmış bir konsensüs yoktu. Parti içindeki ilk etkin muhalefet grubu ise Sekizler Hareketi ile Turhan Feyzioğlu tarafından oluşturuldu.

2.2.1.1. Sekizler Hareketi

Sekizler hareketi 1965 seçimlerinden sonra 1966 senato seçimlerinin hemen ertesinde başladı. Bunun öncesinde özellikle ekibin liderliğini yapan Feyzioğlu'nun Ortanın Solu'nu savunduğu görülür. 1965 seçimleri boyunca Feyzioğlu, Ortanın Solunu "*Devletçilik anlayışının yeni bir izahı*" olarak İnönü'nün paralelinde anlatmıştır.

Feyzioğlu'na göre CHP'yi Ortanın Soluyla "*Türkiye'yi küçük bir azınlık için değil, milyonlarca işçisi, dar gelirli emeklisi ve küçük sanayi erbabıyla bütün bir millet için mutlu ve müreffeh bir ülke haline getirmeye çalışmaktadır.*" Toprak

⁷³ Muammer Erten, **Topraktan Parlamento**, (Yay. Haz: Hakkı Uyar), Yayınlanmamış Çalışma, İzmir, 2005, ss. 113–145.

Reformu Rusya ve Çin'deki gibi komünist içerikli bir ayaklanma olmasını önlemek için gereklidir. Toprak Reformu yapan ülkeler ayaklanma ve ihtilal görmemiştir.⁷⁴

1965 seçimlerinden sonra da Feyzioğlu Ortanın Solunu savunmaya devam edecektir. 21 Kasım tarihli Parti Meclisi toplantısında Ortanın Solunun terk edilmesini savunan muhalefete karşı Ortanın Solunu savunmuştur. “ ... *Fikirlerimizi daha berrak bir şekilde anlatmamız gerekecektir. Prensiplerimizden vazgeçemeyiz. Kurultay'da kabul edilen Temel Hedefler Beyannamesi etrafında toplanıp İleri Türkiye'yi yaratmak için çalışacağız.*”⁷⁵

Feyzioğlu'nun Ortanın Solunu savunurken dâhi “*Ortanın Solu*” demediği O'nun Sola olan antipatisinin de bir göstergesidir. Feyzioğlu Sağ- Kemalizm olarak nitelendirilebilecek görüşlere sahiptir.⁷⁶ Hattâ bu görüşler nedeniyledir ki, Feyzioğlu'na teklif edildiği söylenen Ortanın Solunun liderliğinin Feyzioğlu tarafından kabul edilmesi beklenemezdi. Ayrıca Ortanın Solu, Ecevit'in genel sekreterliği ile birlikte bir parti içi iktidar mücadelesi haline gelmişti.

Feyzioğlu ile birlikte Fehmi Alparıslan, Coşkun Kırcı, Süreyya Koç, Ferit Melen, Orhan Öztrak, Emin Paksüt ve Turan Şahin “*8'ler*” adı ile anılan muhalif grubun içinde olmuşlardır. 8'lerin görüşleri “*ıımlı muhafazakârlığa, liberal sağcılığa dönük orta demokrasi çizgisi üzerinde görülmektedir.*”⁷⁷

8'lerin Ortanın Solu ile ilgili ilk açıktan mücadeleleri 18. Kurultayda başladı. Bu kurultayda ekip, yenilgiye uğrasa da kurultay bildirisine “*CHP sosyalist değildir ve olmayacaktır*” ifadesini yazdırmayı başardı. Bu ifade CHP içinde yeni tartışmalara neden oldu. Sol kanat partinin geleceğinin şimdiden bağlanamayacağı görüşü ile bu ifadeye karşı çıktı.

⁷⁴ “Çıkarıcı ve Komünistler Ortanın Soluna Düşmandır”, **Ulus**, 13 Eylül 1965. Feyzioğlu'nun Kayseri'deki seçim konuşmasından

⁷⁵ Erten, a.g.e., s.98.

⁷⁶ **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Kemalizm c:2**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.534. Feyzioğlu'nun görüşleri için Bakınız; Turhan Feyzioğlu, **Atatürk ve Milliyetçilik**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1986; Turhan Feyzioğlu, **Demokrasi ve Diktatörlüğe Dair**, İstanbul Matbaacılık, İstanbul, 1957.

⁷⁷ Bahri Savcı, “*8'lerin Yeri ve Yolu*”, **Akis**, 13 Mayıs 1967.

18. Kurultaydan sonra 8'ler Küçük Kurultay olarak tabir edilen il başkanları ve il temsilcileri kongresinde de mücadele ettiler ancak başarılı olamadılar. Her başarısızlık 8'lerin gücünü azaltmakta durumlarını zorlaştırmaktaydı. Bu ortamda 4. Olağanüstü Kurultay toplandı. Kurultay'da İnönü ve Ecevit sert konuşmalar yaptılar.

İnönü; *“Taraflar arsında fark şudur ki; genel sekreter ve merkez yönetim kurulu seçimden gelen tabii teşekküldür. Genel başkanın idaresi altındadır. 8'ler grubu ise, kendi iradesiyle teşekkül etmiş, bilinmez kimin emrinde, ayrı iddiaları, davaları olan bir takımdır.”*⁷⁸ diyerek 8'leri suçlamıştır.

Ecevit ise çok daha sert konuşmuştur: *“ ‘Düzen değişecektir’den kastımız haksızlıklarla, adaletsizliklerle dolu düzeni anayasamızın emrettiği düzen haline getirmektir. Asıl bunun aksini söyleyenler Anayasanın karşısındadır. Her engeli mutlaka yeneceğiz. 8'ler gider mi? 8 kişi gider 80 bin kişi gelir. Biz halkı sömürülmekten, ezilmekten kurtarmaya çalışıyoruz. Milli Mücadelede de içerden, kurtuluşu engellemek isteyenler olmuştur. Onlar nasıl yenildiyse, bugün sosyal ve ekonomik kurtuluş hareketine gösterilen engellemelerde ezilecektir.”*⁷⁹

Kurultay sonunda 8'ler bir kez daha yenilmiş ve partiden ayrılmak durumunda kalmışlardır. Toplam 48 kişi istifa etmiştir. Turhan Feyzioğlu, Orhan Öztrak, Emin Paksüt, Süreyya Koç, Turhan Şahin, Coşkun Kırca, Nurettin Ardıçoğlu, İbrahim Aysoy, Mahzar Basa, Hayri Başer, Kemali Beyazıt, Fethi Çelikleş, Mahmut Çetin, Ahmet Demiray, Himmet Erdoğan, Rafet Eker, Arif Ertunga, Enver Güreli, Şevket Raşit Hatiboğlu, Hüseyin İnceoğlu, Hilmi İncesulu, Fenni İslimyeli, İhsan Kabadayı, Zarife Koçak, İrfan Solmazer, Ruhi Soyer, Arif Şihoğlu, Vefa Tanır, Bekir Tınay, Mustafa Uyar, Cemal Yavuz, Bahri Yasın, Hüseyin Yılmaz.

Senatörler; Ferit Melen, Fehmi Alparıslan, Enver Bahadırılı, Fehmi Baysoy, Sedat Çumralı, Mustafa Dinekli, Sakıp Hatimoğlu, Zeki İslam, İbrahim Ethem

⁷⁸ İnönü Ortanın Solunu Anlatıyor CHP Nedir? Ne değildir?, s.18.

⁷⁹ Kumaş, a.g.e.,s. 175.

Karakapılı, Ahmet Onan, Muammer Obuz, Nizamettin Özgül, Mehmet Pırılı, Abdülkerim Saracoğlu, Necip Seyhan.

Parti içi bir muhalefet grubu olan 48'ler partiden ayrıldıktan sonra Güven Partisini kurmuşlar ve parti dışı bir muhalefet olarak Ortanın Solunu eleştirmeye devam etmişlerdir.

8'ler Ortanın Soluna muhalefet ederken şu görüşleri savunmuşlardır. Emin Paksüt; Ortanın Solunun CHP'nin dışında bir tutum olarak algılanmaması gerektiğini Ortanın Solunun bir kavram olarak CHP'nin siyasi partiler yelpazesindeki yerini tayin ettiğini söylemektedir. "...biz Ortanın Solundayız, Solun Ortasında değil!" diyerek aşırı sol sınıra kurultay tarafından karara bağlanmasını istemiştir.⁸⁰ Turan Şahin'in eleştirileri ise özellikle "*Bu Düzen Değişmelidir*" sloganına karşıdır. Rejimden bu şekilde bir bıkkınlık ifade edilemeyeceğini, sınıf mücadelesinin körüklenmemesi gerektiğini söylemiştir.⁸¹ En sert eleştirileri dile getiren isim ise Fehmi Alparslan'dır. Buna göre Alparslan, yeni göreve gelen Ortanın Solu ekibini program, tüzük ve eski hizmetler yokmuşçasına bir Ortanın Solu Partisi gibi davranmakla suçlamıştır. Ayrıca Ecevit, "*partiyi, imkân bulursa sosyalist yapacak görüşüne*" ret çekmediği sürece de ayrılıklarının devam edeceğini söylemiştir. Ferit Melen, grubun en sağ görüşlü üyesi olarak sert eleştirilerde bulunmuştur. Ortanın Solunu açıkça bir sosyalizm propagandası olarak tanımlamıştır. Ancak partinin program ve tüzüğüne rağmen bunun gerçekleşmeyeceğini, kurultay kararı gerektiğini ve kurultay böyle bir karar verirse isteyen gitmekte özgür olacağını söylemiştir. Bunun dışında partiyi kendiliğinden sola götürme talebine karşı çıkacaklarını belirtmiştir.⁸² Coşkun Kırca ise "*CHP'nin mistiğinde sosyalizm olmadığını*" Ortanın Solunun siyasi akımlar içinde yer tayin eden bir tanım olduğunu söylemiştir.⁸³ 8'ler grubunun diğer önemli bir ismi olan Süreyya Koç'ta Ortanın Solunu şöyle eleştirir. Ortanın Solu grubu kelimeyi kullanmaktan kaçınmakla birlikte sosyalizmi benimsemiştir ve aşırı solun yörüngesine girmiştir. Grubun zaman zaman

⁸⁰ Erten, a.g.e., s.115,116,117. 24 Aralık 1966 tarihli Parti Meclisi toplantısından.

⁸¹ Erten, a.g.e., s.120-121. 25 Aralık 1966 tarihli Parti Meclisi toplantısından.

⁸² Erten, a.g.e., s.132.

⁸³ Erten, a.g.e., s 136.

kullandığı Sosyal Demokrasi tanımı da Marksist kökenlidir, Tarihsel maddecidir. Bu yapı en başından beri Atatürkçü ve milliyetçi CHP'nin kökleri ile bağdaşamaz.⁸⁴

8'ler grubu 4. olağanüstü kurultay sonrasında istifa ederek kurdukları Güven Partisi ile parti dışından Ortanın Soluna muhalefet etmeyi sürdürmüşlerdir.

2.2.1.2. Üçüncü Dünyacılar

Üçüncü Dünyacılar muhalif gruplar içinde zaman zaman farklı gruplara verilen bir ad olmuştur. 1967'den sonra Muammer Erten, Hüdayi Oral, Mehmet Ergül ve Hayrettin Uysal liderliğinde hareket eden ilk Üçüncü Dünyacılar grubundan sonra 1974 kurultayında daha önceden Baykalcılar olarak tanınan grup, Üçüncü Dünyacılar adıyla bir grup oluşturmuş ve Karadenizliler grubu ile birlikte hareket etmiştir.⁸⁵

İlk Üçüncü Dünyacılar grubu aslında Ortanın Solu içinde Orta Solcular ve daha Radikal Sol kanat arasında dengeyi sağlayan bir gruptur. Grup sol kanada yatkın olmakla birlikte İnönü'ye bağlıdır. Ecevit'i bir hareketin lideri olarak benimsemişlerdir. Nitekim Ecevit giderek yükselip partinin ikinci adamı konumuna geldiğinde aralarında husumet çıkmıştır. Bu anlaşmazlığa kadar Ortanın Solunu desteklemişlerdir.

Erten, Ecevit'le nasıl ters düştüklerini şöyle anlatır: *“Benim ve üç arkadaşımın Ecevit'le ters düşmesi 12 Mart muhtırasından çok önce, 7 Aralık 1969 tarihinde genel sekreter yardımcılığı ve merkez yönetim kurulundan birlikte istifa etmemizle başlar. Bu istifanın nedeni ileride partiyi bölünmelere götürecektir oportünist bir gidişe dur demek istememizdir.”*⁸⁶

Erten'in kastettiği oportünist tutum doğu mitinglerinde gelişen olaylardır. Üçüncü Dünyacılar genel merkezin TİP'in düzenlediği Doğu Mitinglerine

⁸⁴ Süreyya Koç, **Sosyal Demokrasi ve Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1971.

⁸⁵ Altuğ, a.g.e.,s.240.

⁸⁶ Erten, a.g.e.,s 176.

katılınması yönünde örgüte gönderilen genelgeye karşı çıkarlar. CHP'nin kendi insiyatifi dışında gelişen olayların peşinden gitmemesi gerektiğini söylerler ve MYK'da baskıyla genelgenin uygulanmasını önlerler. Böylece muhalefete katılmış olurlar.

Üçüncü Dünyacılar daha sonra İnönü ile birlikte istifa ederek CHP'den ayrılmışlardır.

2.2.1.3. Kemal Satır Grubu

1969 seçimlerine kadar Ortanın Solunu sessiz bir şekilde destekleyen Kemal Satır ve Nihat Erim gibi partinin önde gelen isimleri 1969 Seçim Bildirgesi ile muhalefete başlarlar. Bu muhalefette 1969'a kadar Ortanın Solunun vitrini ve sahiplenicisi İnönü iken, bu durumun değişmeye başlamasının etkisi büyüktür. Seçim bildirgesi ile birlikte Ortanın Solu hakkındaki en yetkili ağız Bülent Ecevit oldu. Ecevit'ten daha deneyimli ve kıdemli partililer için Ecevit'in isminin öne geçmesi muhalefeti başlatan bir etkidir. Bu şekilde İnönü'nün Ortanın Solunda geri planda kalması; zaten başından beri "İnönü Ortanın Solunu tutuyor diye Ortanın Solunda olan" lider kadrosunu harekete geçirir. İlk itirazlar seçim bildirgesi ve MYK'nın uygulamaları üzerinedir.

Bildirinin en fazla tepki çeken unsuru "*Toprak işleyenin, su kullananın*" ilkesidir. Muhalefet, bu ilkenin yasalara aykırı olduğunu ve mülkiyet hakkının ihlaline neden olacağını ileri sürmektedir. İkinci önemli itiraz noktası ise Ecevit'in Atatürk Devrimleri hakkında yaptığı konuşmalardır. Özellikle Erim "*Atatürk'ün kurduğu partinin Genel Sekreteri Atatürk'ü eleştiremez*" diyerek Ecevit'in söylemlerine karşı çıkmıştır. Bu dönemde Ecevit ve MYK hakkında şu iddialar yer almıştır.⁸⁷

- "*Genel Sekreterler ve Merkez yönetim kurulu, partiyi yeterli ve başarılı olarak yönetememekte, birliği ve huzursuzluk yaratıcı bir şekilde*

⁸⁷ **CHP 20. Kurultayı Parti Meclisi Raporu**, Ulusal Basımevi, Ankara, 3 Temmuz 1970, ss.65-67.

çalışmaktadır. Huzur ve birlik sağlamak için gereken çabayı göstermemektedir.

- *Genel Sekreter, merkez yönetim kurulunu, fonksiyonunu yapamaz duruma getirmiştir. Üyeler esas görevlerini yapamazken, kurul dışından bazı partililere pek çok görev verilmiştir. Onlara raporlar hazırlanmıştır.*
- *Merkez Yönetim Kurulu çoğu zaman 8 kişiyle toplanıp 5 kişilik çoğunlukla kararlar almakta ve bu kararlar 15 kişilik merkez yönetim kurulunun bütün üyeleri için bağlayıcı sayılmaktadır. Merkez Yönetim Kurulu, Parti Meclisine bağlayıcı kararlarla gelmemelidir.*
- *Genel Sekreter, grup başkan vekilliği seçiminde olsun, Parti Meclisinde boşalan üyeliklere yapılacak seçimlerde olsun Merkez Yönetim Kurulunu oldubittilerle karşı karşıya bırakmıştır.*
- *Genel Merkez Teşkilat üzerinde haksız ve sert operasyonlar yapmıştır. Teşkilatta geniş revizyona ve tasfiyelere hazırlanmaktadır.*
- *Merkez Yönetim Kurulu, yardımcı kollarla ilişkilerini iyi düzenlememiştir.*
- *Partiyi güç durumlarda bırakan ve haksız olarak eleştiren Sosyal Demokrasi Derneklerinin Gencil Merkezce desteklenmesi yanlıştır.*
- *Bazılarınca da, Genel Merkez Sosyal Demokrasi Derneklerini yeterince desteklememiş, yalnız ve güçsüz bırakmıştır.*
- *Genel Sekreter, 'bazı konuşmalarında ve demeç veya mesajlarında Genel Başkanla çelişkiye düşmüştür.*
- *Genel Sekreterin bazı sözleri Partiyi çok güç durumda bırakmakta, yanlış yorumlara yol açmaktadır.*
- *Genel Sekreter ve bazı Merkez Yönetim Kurulu üyeleri, konuşmalarında yetkilerini aşmaktadırlar.*
- *Merkez Yönetim Kurulu Partiyi parçalayıcı bir eğilim içindedir.*
- *Genel Sekreter belirli kişilerin etkisi altında kalmaktadır.*
- *Parti içinde Ortanın Solu hareketini başlatanlardan bir kısmı, 18. Kurultaydan sonra ayrı bir hizip gibi davranmışlar, gizli toplantılarını sürdürmüşlerdir. Genel Sekreter bunu önlememiştir.*
- *Genel Merkezde bazı kimseler, Partiyi daha sola çekmek istemektedirler.*

- Genel Sekreter kendi kendisini «üçüncü adam» ilan ettirmiştir. Ecevit'e "üçüncü adam" demek, kendisiyle alay etmektir. Bunu önlemesi gerekirdi.
- Genel Sekreter Atatürk'ü eleştirmiştir. Buna hakkı yoktur. Atatürk bir tabudur. Özellikle CHP'nin Genel Sekreteri tarafından eleştirilemez.
- Genel Sekreter "reddi miras"ta bulunmuştur. Buna hakkı yoktur.
- Partinin altyapı devrimciliğine geçmek gibi bir kararı olmadığı halde, Genel Sekreter ve bazı yöneticiler bu yolda konuşmalar yapmaktadırlar. Genel Sekreterin devrimciliğe yeni anlam getirme iddiası yanlıştır ve sakıncalıdır.
- Altyapı devrimciliği ve düzen değişikliği konusunda Toprak Reformundan ve Anayasa'nın tam olarak uygulanacağından başka bir şey söylenmemiş, nasıl bir düzen değişikliği yapılacağı açıklığa kavuşturulmamıştır.
- Ortanın Solu Partiyeye hiç bir yenilik getirmediği halde, yeni bir kavrammış gibi gösterilmiştir.
- Genel Sekreter, bazı yerlerde köylülerin toprak işgallerini bir devrimci eylem gibi göstermiştir.
- "Toprak işleyenindir, su kullananındır" gibi sözler partiye oy kaybettirmiştir.
- CHP belirli sınıflara dayandırılmak istenmektedir. Bu, yanlış bir tutumdur. Yetkili organlar buna karar vermemiştir.
- Genel Merkezin tutumu, gençliği ve aydınları partiden uzaklaştırmıştır.
- Milletvekilliği kontenjanlarının kullanımında MYK yanlış kararlar alarak Partinin oy yitirmesine sebep olmuştur.
- Seçim Bildirgesi oldubittiye getirilmiştir. Meşruluğu şüphelidir.
- Genel Merkezce izlenen seçim ve propaganda stratejisi yanlıştır.
- Tereddütler, çelişkiler, kavram kargaşalığı, CHP'ye oy kaybettirmiştir.
- Genel Merkezin, eski DP'lilere siyasal haklarının verilmesi olundaki davranışı partiye oy kaybettirmiştir."

Seçimlerden iyi sonuç alınamaması muhalefeti artırır. Seçimlerde başarılı olunamamasının nedeni CHP'de bir taban değişiminin başlamış olmasının yanı sıra partinin programını uygulayabilecek bir görüntü verememesidir. CHP'nin eski kadrosunun varlığı reform vaatlerinin kamuoyunda inandırıcı olmamasına neden

olmuştur.⁸⁸ Buna rağmen 1969 seçimleri CHP kadrolarında yenilenmenin başladığı seçimlerdir. 1969 seçimleri ile gelen 143 milletvekilinden 88'i ilk defa parlamentoya girmektedir.⁸⁹ Parti içinde yeni kadroların Ortanın Solunu destekler nitelikte olması huzursuzlukları arttırmıştır. Parti meclisinde ve örgütte iç mücadele⁹⁰ kızışır. Bunun üzerine 20. Kurultay (3–8 Temmuz 1970) erken toplanır.

20. Kurultay Satır grubu ile Ecevit grubu arasındaki bir düello olarak nitelendirilebilir. İnönü bu kurultayda açıktan hiçbir grubu desteklememiştir. İnönü'nün desteğini almaya kesin gözü ile bakan Satır grubu İnönü'nün tarafsız açıklamaları karşısında baştan yenilgiye uğramışlardır.⁹¹ Bu kurultayda “*Ecevit giderse Ortanın Solu biter*” korkusu ile MYK'nın usulsüz uygulamalarına rağmen il delegeleri Ecevit'i desteklemiştir.⁹²

Satır'ın yöneltmiş olduğu tüm usulsüzlük ve kanunsuzluk iddialarını Ecevit yönetimde ve yönetmede bir ayrılık sorunu olarak almıştır. Satır grubu ise Ecevit'in toprak işgallerini desteklemesinden hareketle arada bir temel ilke ayrımı olduğunu vurgular.⁹³

Kurultay, Ortanın Solu Ekibinin kesin bir başarısı ile sona ermiştir. İnönü'nün isteği ile Ecevit'in Parti Meclisi listesine giren ve böylece Parti Meclisine seçilen Kemal Satır ve Kemal Demir, sonrasında Parti Meclisinden istifa ederek yeniden bu sefer daha sert bir muhalefete başlamışlardır.

Bu dönemdeki muhalefetlerinde 12 Mart sonrası Ecevit'le arası açılan İnönü'de Satır grubuna destek vermiştir. Ancak Ecevit ekibi artık güçlenmiştir ve örgüte hâkimdir. Bu nedenle İnönü'nün ağırlığı bile sonraki dönemde Ecevit grubunu tasfiye etmeye yetmeyecek; Ecevit, İnönü'den genel başkanlığı alacaktır.

⁸⁸ Kili, a.g.e.,s.254.

⁸⁹ Kili, a.g.e.,s.255.

⁹⁰ Ahmet İsvan, **Başkent Gölgesinde İstanbul**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

⁹¹ Altuğ, a.g.e.,s.54.

⁹² İsvan, a.g.e.,s.57.

⁹³ Kili, a.g.e.,s.259.

Ecevit'e karşı girişilen ikinci mücadele döneminde Satır şu noktalar üzerinde durmuştur. Öncelikle 20. Kurultay öncesinden gelen toprak işgalleri ve Ecevit tarafından Atatürk devrimlerinin alt yapı devrimleri olarak nitelendirilmesi üzerine yapılan eleştiriler devam etmektedir.

“Devrim sadece bir siyasal tercih değil, aynı zamanda bir eylem, yani icraat olduğuna göre, halk devrimciliği hukuk devletinde düşünülmemesi gereken; anlamı, sınırı ve ne olduğu kesinlikle anlaşılamayan bir yoldur.

Özellikle Türkiye gibi halkının birçok ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik güce yeterince sahip bulunmayan bir ülkede, bu yolun nerede başlayıp nerede biteceği kestirilemez. Bu yol tasvip gördüğü takdirde "gücü, gücü yetene" kadar genişleyerek, toplumun güvelliğini bütünü ile tehdit eden kanunsuzluklara uzayacaktır. Bu nedenle kanunsuz toprak işgalleriyle reformun karıştırılmaması gerekir. ...”⁹⁴

“... Alt yapı devrimleri yeterince gerçekleştirilememişse, bunun nedeni devrimcilerin yetersizliği değil, ülkenin asırlarca ihmal edilmiş bulunmasıdır (...) Ecevit'in bu konudaki yanılgısı o dönemde alt yapıyı değiştirmek amacı güden bu çabaları unutmaması değil, Atatürk devrimlerini, 'yaşam ve zevkle ilgili biçimsel devrimler' olarak küçümseyebilmesidir”⁹⁵

Satıra göre Ecevit bir reddi miras davranışının içindedir. Çünkü *“Devrimlerin kopyacılık ve taklitçilikten ibaret olduğunu, gerçek halkçı tipinin Ortanın Solu ile ortaya çıktığını ve halkın cumhuriyet devrinde yöneticileri kendilerinden saymadıklarını, yöneticilerinde halka tepeden baktıklarını, Cumhuriyet devrimlerinin davranışla yaşam ve zevkle ilgili devrimler olduğunu”* söylemektedir.⁹⁶

Satır grubunun yenilerek yönetimden kopmuş ve İnönü'nün istifası ile CHP'den ayrılarak, daha sonra Güven Partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Güven Partisi adını alacak olan Cumhuriyetçi Partiyi kurmuşlardır. Satır grubu İnönü'nün CHP'den de istifasının ardından kendisinin Cumhuriyetçi Partiye katılmasını beklemiş bu gerçekleşmeyince de yeni bir çıkış yolu olarak Güven Partisi ile birleşmişlerdir.

Ortanın Solu ekibi parti içinde yükselen bu muhalefeti; seçim şansı kalmayanların; CHP içinde bulunan siyasal sağcılarının, Türkiye'de demokrasinin

⁹⁴ Satır, a.g.e.,s.35.

⁹⁵ Satır, a.g.e.,s.38-39.

⁹⁶ Satır, a.g.e.,s.58-59.

yürümeyeceğini ve yapılması gerekli reformların ancak bir sivil-asker aydınlar yönetimi tarafından tepeden inme yollarla gerçekleşebileceğini savunanların ve CHP’ni böyle bir yönetimin sivil kadrosu haline getirmek isteyenlerin son çabaları olarak yorumlamıştır.⁹⁷

2.2.1.4. Ortanın Solundaki Alt Gruplar ve Grup İçi Mücadele

Ortanın Solu fikrini benimseyen ve savunan farklı farklı gruplar, İsmet Paşanın rahatsız olmayacağı, parti tavanının dikkatini çekmeyecek bir isim arayışı içinde oldular. Ecevit, uzlaşmacı kişiliği ile farklı gruplar arasında eşgüdüm sağlayıcı bir lider olarak ortaya çıktı.

İlk anda Ecevit’in etrafında birleşen gruplar yukarıda açıklanan Üçüncü Dünyacılar, Şükrü Koç, Abdullah Baştürk, Kamil Kırıkoglu, Süleyman Genç, Rauf Kandemir ve Selahattin Hakkı Esatoğlu’un öne çıktığı “*Hızlı Sol*” lakaplı Sol kanat⁹⁸, Cemal Reşit Eyüboğlu⁹⁹ liderliğindeki Marksist azınlık ve nihayet Ecevit’in çevresinde bulunan “*Tayfa Grubu*” olarak adlandırılan Turan Güneş, İbrahim Öktem, İlyas Seçkin ve Orhan Birgit’ten oluşan “çekirdek kadro”dur.

Bu birleşen gruplardan oluşan Ortanın Solu ekibi daha sonra kendi içinde ayrılımlar yaşayacaktır. Bu ayrılımlar tavanda gerçekleşirken taze kan olarak üniversitelerden gelen genç bilim adamları yeni bir beyin takımı oluşturacaktır. Mülkiyeliler ya da Mülkiye Cuntası olarak anılan bu ekip; Haluk Ülman, Deniz Baykal, Ahmet Yücekök, Besim Üstünel, Turan Güneş, İbrahim Öktem, İlyas Seçkin’den oluşmaktadır. Bu ekibe Mülkiyeliler adı verilmesine rağmen ekibin içindeki tek mülkiyeli Haluk Ülman’dır.¹⁰⁰

Ortanın Solundan ayrılan ilk ekip Üçüncü Dünyacılar grubu olur, 1967 yılında MYK ile anlaşmazlığa düşerek ayrılırlar. Daha sonra 1969 yılında siyasi af

⁹⁷ Haluk Ülman-Ahmet Yücekök, “*CHP’deki Değişikliğin Gerçek Anlamı*”, **Özgür İnsan**, Sayı 1, 1 Haziran 1972.

⁹⁸ Altuğ, a.g.e.,s.40.

⁹⁹ Yön Dergisinin sahibidir.

¹⁰⁰ Simav, a.g.e.,s.102.

tartışmaları esnasında Muammer Aksoy, Nermin Abadan ve Jale Candan Parti Meclisinden istifa ederler ve sessiz bir protesto içine girerler. Özellikle bu isimlerin çekirdek kadroya karşı tavır almaları önemlidir. Çünkü Aksoy ve Abadan entelektüel kimlikleri ile Ortanın Solu teorisine katkıda bulunmuşlardır. Jale Candan ise Kadın kolları başkanlığı yapmış ve Ortanın Solunun örgüt tarafından benimsenmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca Akis'te Ecevit ve Ortanın Solu ile ilgili yazılar yazarak kamuoyu oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.

1972 yılında İsmet İnönü'nün ayrılması ile kendilerini İnönücüler olarak tanımlayan, Mustafa Kaftan, Seyfi Sadi Pencap, Lebit Yurdoğlu, Sezai Orkunt, Ali İhsan Göğüş ve Necip Mirkelamoğlu istifa etmişlerdir. Bu isimlerden ikisi Ortanın Solunun gelişiminde kilit rol oynamış iki isimdir. Lebit Yurdoğlu, kritik 18. kurultayda “*Anahtar Metodu*”nu bulan ve Ortanın Solu ekibini MYK'ya taşıyan isimdir. Ali İhsan Göğüş ise Akis'te Ortanın Soluna verdiği destekle hareketin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

1973 seçimlerinden sonra ise ekipte, Mülkiyeliler grubuna kadar uzanan bir parçalanma süreci yaşanmıştır. Sol kanadın içinde yer alan ve Ecevit'in genel başkanlığa getirilmesinde büyük rol oynayan Kamil Kırıkoğlu, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan sorunla birlikte Genel Sekreterlikten istifa etmiştir.¹⁰¹ Kırıkoğlu'nun istifasının bir diğer nedeni olarak Rahşan Ecevit'in başkanlığını yaptığı Köylü Derneklerinin parti ile organik bir bağı olmadan parti adına çalışmalarını istememesidir.¹⁰² Kırıkoğlu, bu dönemde ki anlaşmazlıkları şöyle anlatır:¹⁰³

“Ecevit’le çalışırken hep CHP’ye bir şey olmasın, CHP zedelenmesin tutarlılığımızı yitirmeyelim diye çabaladık Rahşan hanım’ın “Halk gönüllüleri” örgütünün parti dışında bir muhasebeye taşınmasında parti dışındaki dernek çalışmalarına da hep bu yüzden karşı çıktım. (...) “Gürler olayında da, Anayasa’nın emrine rağmen Cumhurbaşkanlığı seçimi için Grup kararı alınamayacağını savundum ve Partiyi Anayasa suçu işlemekten korumaya çalıştım.”

¹⁰¹ “*Kamil Kırıkoğlu Kavganın Nedeni*”, **Yankı**, 9–15 Aralık 1974.

¹⁰² Mirkelamoğlu, a.g.e., ss.154-156.

¹⁰³ Tanju Cılızoğlu, **Kırık Politika Anılarla Kamil Kırıkoğlu**, Elya Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.54.

Kırıkoğlu'nun Genel Sekreterlikten istifası ile muhalefete geçmesi, Kırıkoğlu'nun ardından göreve gelen Orhan Eyüboğlu'nun içinde bulunduğu "Karadeniz Cuntası"¹⁰⁴ ile mücadelenin başlamasına neden oldu. 22. kurultayda Kırıkoğlu liderliğindeki sol kanat yenilgiye uğradı. MYK'da etkin olan grup Orhan Eyüboğlu-Ali Topuz grubuydu. Ancak Karadenizliler grubunun güç kazanması yeni bir mücadeleyi de beraberinde getirdi. Baykalcılar- Karadeniz Cuntası mücadelesi. Bu mücadele Karadeniz Cuntasının en güçlü il örgütü olan İstanbul'dan geliyor olması nedeniyle en yoğun olarak İstanbul örgütünde yaşandı.

İstanbul örgütü sahip olduğu delege sayısı ile kurultaylarda sonucu belirleyen önemli faktörlerden biriydi. Bu nedenle, parti içi iktidar mücadelesinde önemli bir noktayı teşkil etti. İstanbul il yönetimine başkan Ali Topuz liderliğindeki; Necdet Uğur, Tarhan Erdem, Neriman Başman, Ali Turgan, Yalçın Görsel, Aytekin Kotil, Orhan Eyüboğlu, Mahmut Erdem, Metin Tüzün, Erol Ünal ve Yunus Kara'dan oluşan Karadenizliler ekibi hâkimdi. Bu ekip başından beri Ecevit'i desteklemiş, İnönü'ye karşı bayrak açan ilk il yönetimi olmuştu. Bu nedenle bu isimlerden Ali Topuz ve Orhan Eyüboğlu gibi önemli isimler 1973 seçimleri ile Milletvekili seçildiler. Ancak yönetimle olan bağlarını koparmadılar. İl başkanlığına grubun üyesi Aytekin Kotil'in getirilmesini sağladılar.¹⁰⁵

Karadenizliler ekibi ile 1974 İl Kongresinde mücadeleye girişen isim olan Faruk Erginsoy da bir Karadenizlidir. Bu çekişme Ortanın Solu diyen Kotil- Topuz ekibi ile Demokratik Sol diyen Faruk Erginsoy ekiplerinin bir çekişmesidir.¹⁰⁶ Bu çekişmede İl örgütünde, Demokratik Sol grubu kaybetmiş; ancak teorik alanda Demokratik Sol Ortanın Solunun yerini almaya başlamıştır.¹⁰⁷

1974 İstanbul İl Kongresi usulsüzlük iddialarının olduğu bir kongredir. Bu kongrede özellikle delege kayıtlarında ciddi usulsüzlükler olduğu bilinmektedir. Bu

¹⁰⁴ Karadeniz Cuntası isimlendirilmesinin yanında bu grup için İstanbul İl yönetimi Hizbi tanımlaması da kullanılmıştır. İsvan, a.g.e.,s.259.

¹⁰⁵ Hakkı Uyar, **İstanbul'un "Tom Alaka"sı ya da Karadenizli Bir Politikacı: Aytekin Kotil (1934-1992)**, Yayınlanmamış Çalışma, İzmir, 2001.

¹⁰⁶ Uyar, a.g.e., s. 35.

¹⁰⁷ 1974 Tüzüğü ve 1976 Programı ile partinin resmi politikası haline gelmiştir.

usulsüzlükler siyasi literatüre yeni bir kavram olarak “Hokus-pokus” adıyla girecektir.¹⁰⁸

1974 İl Kongresinden sonra 1976 İl Kongresinde de taraflar arasındaki mücadele devam etti. 1974 kongresinde Ali Topuz cephesini destekleyen Baykalcılar, bu sefer Erginsoy ekibini destekledi. Ve Baykal doğrudan doğruya il yönetimine muhalif grubun lideri olarak öne çıktı. 1976 İl Kongresinde de Demokratik Sol deyimi başından beri savunan Erginsoy ekibi yenildi. Ancak 1976 kongresinde ağırlık Demokratik Soldan yanaydı. Kongrede Demokratik Solun iktisadi bir politik program olduğu vurgulanmıştı.¹⁰⁹

İstanbul örgütünde yaşanan bu mücadelelerin yanı sıra Ankara ve İzmir’de de hareketlilik vardı. Ankara Örgütünde Rauf Kandemir, Vedat Dalokay ve Ali Dinçer ön plana çıkmıştı. Ankara örgütü, İstanbul örgütünü sol kanatla olan mücadelede desteklerken daha sonra aralarında bir mücadele başlamıştı. Aynı şekilde Ecevit’in en güçlü olduğu il örgütü olan İzmir’de hareketliydi. Özellikle 1973 yerel seçimleri öncesi İzmir’de hareketli bir mücadele yaşanmış, Ecevit’in desteği ile İhsan Alyanak öne çıkmıştı.¹¹⁰

Örgüt içinde alt gruplar böyle şiddetli bir çatışma içindeyken Bülent Ecevit tıpkı 1960’lı yıllarda İnönü’nün yaptığı gibi bir denge politikası izlemekte ve güçlenmeye başlayan grupları izleyerek tasfiye etmekteydi. Bu iç mücadeleler 1980’e kadar devam etti.

Merkezde ise 22. Kurultay’da (14 Aralık 1974) başlayan Baykalcılar-Karadeniz ekibi mücadelesi vardır. 1976 il kongresi öncesinde iki ekip öncelikle 22. Kurultay sonrasında MYK’da karşı karşıya gelmişlerdir. Anlaşmazlıklar 5’ler olayı ile ortaya çıkmıştır. MYK’dan Deniz Baykal, Haluk Ülman, Erol Çevikçe, Adil Ali Cinel, Tankut Akalın istifa etmişler ve yeni bir iç mücadele başlamıştır.¹¹¹ 23.

¹⁰⁸ Uyar, a.g.e.,s.35.

¹⁰⁹ **1976 Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İl kongresi**, 11–12 Eylül Fitaş Sineması.

¹¹⁰ Altuğ, a.g.e., İsvan, a.g.e..

¹¹¹ Hikmet Bila, **Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1987, s. 417.

Kurultay'a kadar (27 Kasım 1976) il kongreleri ile mücadele devam etmiştir. 23. Kurultayda Ecevit'in denge politikası ile Orhan Eyüboğlu tekrar genel sekreterliğe seçilmiş, Baykalcılar için mücadele daha da zor bir hal almıştır.

Ecevit ve Eyüboğlu'nun arası 11 bağımsız ve CGP ve DP'nin desteğinde kurulan 42. hükümet döneminde bozulmaya başladı. Bunun üzerine Ali Topuz ve Deniz Baykal grupları birlikte hareket etmeye başladılar. Bu açıdan 24. Kurultay (24 Mayıs 1979) Ecevit açısından çok zorlu geçti. CHP içinde yeni bir liderlik mücadelesi başlamıştı.

Liderlik mücadelesi 14 Ekim ara seçimlerinde CHP'nin oyunun %41'den %29'a düşmesi ile daha da şiddetlendi. Bu düşüşte hükümetin başarısızlığı kadar olmasa da, parti içindeki hizipleşmelerin büyük bir etkisi vardı. Parti içi iktidar mücadelesi iki ekipten biri kesin olarak kazanıncaya kadar devam edecekti. Nitekim 12 Eylül gerçekleşmeseydi daha sonraki dönemde CHP'de çok daha şiddetli tartışmalar olması muhtemeldi.

2.2.2. Parti Dışı Muhalefet

Türk siyasetinde ekol olma özelliği bulunan CHP, Ortanın Solu ile kendi yerini ideolojik bir şekilde belirleyince, diğer partiler öncelikle bu duruma tepki ile yaklaşmışlardır. Daha sonra ise kendi yerlerini de bu şekilde ideolojik bir tanımlama ile belirleme gereği duymuşlardır. Bu durum özellikle sağ partiler için geçerlidir. Sol muhalefet ise CHP'nin sola açılımına kendilerine sağladığı meşruiyet açısından önce olumlu bakmış, daha sonra ise bu durumu kendileri açısından bir tehdit olarak görmüşlerdir.

2.2.2.1. Sol Muhalefet

Ortanın Solu fikri 1965 yılında açık bir şekilde ifade edilmeye başladığında sol grupların tavrı olumlu olmuştu. Sol düşüncenin yayın organları, Yeniçağ, Aydınlık, Ant, Devrim, Türk Solu gibi dergiler bu dönemde Ortanın Solunu, Türk

Solu açısından önemli bir gelişme olarak gördüler. Türkiye Komünist Partisinin propagandasını yapan Bizim Radyo, Ecevit ve Ortanın Solu lehine yayınlar yaptı.¹¹²

" CHP bugün muhalefettedir. Amerika'ya körü körüne bağlı hükümetin karşısındadır. Kendisi büyük bir güçtür. Mecliste en çok üyesi olan partidir. Ama son olaylar gösterdi ki CHP tek başına aşırı geri güçleri, partileri ve bunları destekleyen Amerikan basınını önleyecek yeterlilikte değildir. O'nun sağ kanadında tutucu, demokratik güçlere yan bakan, şu veya bu ölçüde gericilere bağlı olan, onlarla iyi geçinmek isteyen bir kol vardır. Bu gibilerin tutumlarını millete göstermek, ilerici, anti-emperyalist, demokratik güçlerin dayanışmasını sağlamlaştırır. CHP uzun yıllar hükümet sürmüştür. Yöneticilerinin birçok ters tutumları, ulusal bağımsızlığa, demokratik gelişmeye aykırı davranışları, politikaları olmuştur. Birçok demokratik güçlerin CHP yöneticilerine karşı Hükümetlerine karşı cephe almalarına sebep olmuşlardır. Köklü demokratik çözümünden kaçınmışlardır. Ama bugün bütün bu gelişmeler ön plana sürülemez, ana savaştan üstün tutulamaz.

*CHP Atatürk ilkelerinden vazgeçmediğini belirttiğine, bugünkü hükümetin karşısında olduğuna göre halkımızın bağımsızlık, demokrasi, barış savaşına, anti-emperyalist savaşına katılmak, orada yerini almak zorundadır. "*¹¹³

Bu şekilde CHP ile olan sorunlar bir yana bırakılarak CHP içindeki sol oluşumlar desteklenmiştir. Aynı şekilde Türk Solunda Mihri Belli'de şunları söyleyecektir.

*"Biz Türk toplumundaki bütün millici güçleri Milli Demokratik Devrim cephesinde birleşmeye çağırırken, CHP içindeki Ortanın Solu diye adlandırılan ve Kemalist geleneklere dönüşü temsil eden akım içinde içtenlikle belirlenmiş olan unsurlara da hitap etmekteyiz. Elimiz, onlara da uzanıktır. 'Tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye' sloganını benimsedikleri ölçüde onlarla da aynı safta yürümeğe hazırız. Kendine güvenen devrimciler olarak, tarih tekerleğinin sosyalizm doğrultusunda döndüğünü bilen sosyalistler olarak biz, CHP fobisine kapılamayız. CHP içinde ilerici bir akım belirmesi bizi sevindirmelidir. Bu ilerici akımı teşvik etmek, sosyalist olarak görevimizdir. "*¹¹⁴

Ancak Mihri Belli'nin bu yazısından önce Türk Solunda Ortanın Soluna daha uzak yazılar da çıkmaktadır. Bunun nedeni İnönü ve Ecevit'in tutumlarıdır. *"Ne İnönü ne de Ecevit, hiçbir zaman sosyalizme sahip çıkmamışlardır ve*

¹¹² Bizim Radyo'nun yayın metinleri için Bkz. **Aşırı Solun Geniş Cephe Faaliyeti ve CHP Genel Sekreteri Ecevit**, Dünya Yayınları, İstanbul, 1970, ss. 27-29.

¹¹³ S. Üstüngel, Yeniçağ, Mart 1965, Sayı 3'den aktaran Aşırı Solun Geniş Cephe Faaliyeti ve CHP Genel Sekreteri, s. 8.

¹¹⁴ **Türk Solu**, Sayı 64, 5 Aralık 1968.

çıkamayacaklardır da. Ortanın Solunun bazı gerekli dönüşümlerden yana çıkışı (...) bizi ancak sevindirir. ... Ortanın Solu, Türk toplumunda önemli bir gücü temsil eden küçük burjuva bürokrasisinin içinde yaşadığımız tarihsel anda politik alandaki ifadesidir."¹¹⁵

TİP de Ortanın Soluna karşı ilk başlarda olumlu bir tutum içindedir. TİP, CHP'ye "*Milli Kurtuluş Cephesi Tezi*"¹¹⁶ çerçevesinde sağa karşı bir cephe faaliyeti önerdi ancak bu öneri kabul edilmedi. Ecevit'in bu cephe önerisini "*TİP'in tutumunu tehlikeli buluyoruz*"¹¹⁷ diyerek reddetmesi üzerine, TİP'te, CHP'ye karşı eleştiriler arttı.

Sol grupların açık eleştirileri 1969 yılında eski DP'lilerin affının gündeme gelmesi ile giderek şiddetlendi. Ve Ortanın Solunu kendirline bir ayak bağı olarak görmeye başladılar. Bu hareketi bir "*halk dalkavukluğu*" olarak nitelendirdiler. "*Orta Sol takımı, ... halk dalkavukluğunu halkçılık sanarak, bir cins AP'leşme daha doğrusu DP'leşme özlemini dile getiren ve partiyi Kemalist çizgiden uzaklaştıran bu yönelişi, CHP'den tüm devrimcileri soğutacak, fakat AP'nin tabanını CHP'ye kazandıramayacaktır.*"¹¹⁸

Gelen eleştiriler sadece Ortanın Soluna yönelik değildir. Aynı zamanda hareketin lideri Ecevit'e de yönelmiştir. Ecevit, Mülkiye Cuntasının güdümüne girmekle suçlanmıştır. "*Ecevit gerçek bir liderlik gösteremediği için, bazı partililerin 'Mülkiye Cuntası' adını taktığı dar bir ekibin telkinleri içine hapsedilmiş benzemektedir (...) Ecevit Grubu, Orta Sol hareketine beraber başladığı ekibi darmadağın ederken, ünlü sağcılara kucak açma eğilimindedir.*"¹¹⁹

Sol gruplar daha sonra Ecevit'in genel başkanlığı ile birlikte eleştirilerini daha da arttırdılar. 1973 seçim bildirgesini pek çok yönden yetersiz buldular. Onlara göre, 1973 bildirgesi sol oyları kazanmak için yapılan bir aldatmacaydı. Bu nedenle

¹¹⁵ "*Ortanın Solu Nedir Ne değildir?*", **Türk Solu**, Sayı 5, 15 Aralık 1967, s.4-5.

¹¹⁶ Doğan Avcıoğlu, "*Sosyalist Gerçeklik*", **Yön**, Sayı 38, 12 Eylül 1962.

¹¹⁷ **Ulus**, 18 Ekim 1967.

¹¹⁸ Doğan Avcıoğlu, "*Gidiş nereye?*", **Devrim**, Sayı 3, 4 Kasım 1969.

¹¹⁹ "*Halk Partisindeki Kavganın İç Yüzü*", **Devrim**, Sayı 8, 9 Aralık 1969.

Halk Sektörü, Köy-Kent ve Toprak Reformu konularında CHP'yi eleştirdiler ve samimi olmamakla suçladılar.¹²⁰ “CHP'nin 'Akgünlere' başlığını taşıyan seçim bildirgesi'nin temel yanılması o denli yakındığı tekelciliği ve tekelciliğe karşı çare olarak önerdiği 'serbest rekabeti' tarihsel kategoriler olarak görmemesidir. Serbest rekabet kapitalizmi ile tekelci kapitalizm arasındaki diyalektik bağı görmemesidir. Serbest rekabet ile tekelciliği birbirine karşıt olarak koyması ve çağdaş olma iddiasıyla tekellere karşı çıkarken, serbest rekabeti savunmasıdır.”¹²¹ “Seçim bildirgesinin ekonomik kilit noktalarını devletleştirmeksizin, ulusal endüstriyi gümrük duvarlarıyla korumaksızın, yerli sanayiye uluslar arası tekellerle rekabet edebilecek hale getirebileceğini umması tam bir hayaldir. Bu gerçek, kimi ciddi iktisatçılarımızca defalarca kanıtlanmıştır. Ulusal Burjuvaziyi temsil etme iddiasında olan seçim bildirgesinin aynı zamanda Ortak Pazar'a tam üye olmayı düşünüyor olması, bu iddiasıyla çelişmektedir.”¹²²

Sol gruplarca, CHP'nin NATO ve Ortak Pazar'a olan tavrı da eleştiri konusu olmuştu. Bu tavrı “sadece sosyalist ülkelere değil, ulusal kurtuluş savaşları veren halklara ve Üçüncü Dünya Ülkelerine karşı düşmanca bir tutum” olarak tanımlamışlardı.

2.2.2.2. Sağ Muhalefet

1965 yılında CHP'nin Ortanın Solunda olduğunu ilan etmesi ile birlikte sağ partiler içinde bu kavrama karşı doğal bir muhalefet oluştu. Sağ gruptaki muhalefet liderliğini ise sağın en büyük partisi olan AP üstlendi. Ortanın Solu ile birlikte AP'li yöneticilerde partilerini siyasi yelpazenin sağında tanımladılar.

Sol ve sağ kavramlarının içeriğinde var olan çatışma, doğal olarak iki kavramı birbirine muhalif kılmıştı. Türkiye'de de batılı anlamda bu kavramların kullanılmaya başlaması sürtüşmeyi özgürlük, eşitlik, sosyal adalet, ekonomi gibi konulara yoğunlaştırdı. CHP ile AP arasındaki çatışma merkez sol ve merkez sağ

¹²⁰ Ahmet Kardam, **CHP Nedir? Ne Değildir?**, Ülke Yayınları, Ankara, 1976.

¹²¹ Kardam, a.g.e.,s. 35.

¹²² Kardam,a.g.e.s.72.

arasındaki çatışmaydı. Buna göre merkez sol, eşitlikçi ve özgürlükçüydü. Merkez sağ ise özgürlükçü olmasına rağmen; eşitliği kanun önünde eşitlik olarak algılıyordu.¹²³ Ancak en önemli ayrışma noktası ekonomik beklentilerdeydi.

Sağ muhalefet öncelikle Ortanın Solunu gizli bir sosyalizm propagandası olmakla suçlamıştı. CHP; Ortanın Solu diyerek, Türkiye'nin dış düşmanlarının, içerideki uzantılarına yataklık yapmaktaydı.¹²⁴ Buna göre Atatürk'ün "*Türk Âleminin en büyük düşmanı komünistliktir. Her görüldüğü yere ezilmelidir*"¹²⁵ dediği iddiası ile sol gruba öncelikle TİP'e sonra da CHP'ne husumeti haklı göstermeye çalışıyorlardı.

Sağ muhalefet kendi ekonomik teorisine uymayan devletçilik uygulamasını şiddetle eleştirmişti. Buna göre devletçilik; "*Milletçe kalkınmamızın en büyük engeli olan Devletçilik, tek parti devrinin memlekete bıraktığı kötü ve zararlı bir mirastır.*" Belki o zamanın şartlarında gerekli olan bu sistemin; şu an nüfusun artması, özel teşebbüsün kaydettiği ilerlemeler nedeniyle terk edilmesi gereklidir.¹²⁶ Sağ muhalefet devletçiliğe karşı özel işletmeciliği savunmuştu. Devlet patron olursa işçinin itiraz hakkı kalmayacak ve daha çok sömürülecekti.¹²⁷ Bu bağlamda sağ muhalefet sosyal devlet ve adalet kavramlarına da şöyle yaklaşılmaktaydı: "*Anayasamızda ifadesini bulan sosyal devlet anlamı; yürürlükte bulunan sosyal güvenlik kanunları, toplu sözleşme, grev ve lokavt kanunu ve kamu hizmetleri gören devlet kurumları ile belirlenen ölçüde örgütlenmiş ve gerçekleştirilmiştir. Şu halde sosyalist akımlara öncülük edenlerin özlemini duydukları sosyal devlet düzeni bu anlayış ve tarifinde ötesinde ya da solun solunda olması gerekir.*"¹²⁸

¹²³ Noberto Bobbio, **Left&Right-The Significance of a Political Distinction**, Cambridge: Polity, 1995. den aktaran Thomas Gold, "*Left and Right: The significance of a Political Distinction*", **The American Political Science Review**, Vol.92, no.1, Mar. 1998. s.199. www.jstore.org (son erişim:24.06.2006)

¹²⁴ "*TİP'in İç Yüzü*", **Ortam**, Sayı 6, 1 Mayıs 1965.

¹²⁵ Dönemin Sağ görüşlü AP paralelinde yayın yapan Ortam Dergisinde, Atatürk'e atfedilen bu söz sıklıkla kullanılmıştır.

¹²⁶ Nihat İyriboz, "*Devletçilik Kalkınmamızı Baltalıyor*", **Ortam**, Sayı 1, 1 Aralık 1964.

¹²⁷ Aydın Yalçın, "*AP ve İşçi Hareketi*", **Ortam**, Sayı 6, 1 Mayıs 1965.

¹²⁸ Mustafa Şenerdem, "*Sosyal Devlet Anlamı ve Birtakım Davranışlar Üzerine*", **Ortam**, Sayı 4, 1 Mart 1965.

Tarımda iyileşmenin sağlanması içinde Toprak Reformundan ziyade ‘kimseyi mağdur etmeyen’ zirai reform ya da tarım reformu önerilmekteydi. Tarım reformunun amacı verimliliği arttıracak teknik yöntemlerin yaygınlaştırılmasının sağlanmasıydı. Böylece Toprak Reformunun aksine kimse mağdur olmayacak ve bir karışıklık yaşanmayacaktı.¹²⁹

Sağ muhalefet, asıl sol söylemi ekonomi bağlamında “*Bu düzen değişmelidir.*” sloganında bulmuştu.¹³⁰ Buna göre, 1973 seçim bildirgesini tamamen Batının Materyalist anlayışına dayanmaktaydı. “*Marksizm’in sıçrama tahtası olarak kullanıldığı, hürriyetlerin iktidarda bulunan yerli ve yabancı sermaye güçleri ile kısıldığı ve iktidarlar halkın değil, sadece sermaye güçlerinin hâkim bulunduğu iddiası da, en geniş şekilde istismar edilmektedir.*”¹³¹

Sağ muhalefete göre, CHP içinde Ortanın Solu sadece sola açılımın başlangıcıdır. Bu açıdan CHP’nin sola açılımı devam edecektir. “*Halkın istediği kadar sola açılma*” bunun bir son olmadığını göstergesidir. Bu şekilde Yeni Halk Partisinin ulaşacağı tek nokta Marksizm olacaktır.¹³²

Sağ muhalefet özellikle AP teorik alanda sürdürdüğü bu muhalefetin yanında daha popülist bir karalama kampanyası da yapmıştır. “*Ortanın Solu Moskova’nın yolu!*” sloganı ile hatırlanan bu kampanya da halkın batıl inançlarına hitap edilmiştir.

2.3. PROPAGANDA, SÖYLEM VE SLOGANLARLA ORTANIN SOLU

Ortanın Solu söylemi o zamana kadar CHP’nin tabanında yer almayan işçileri, köylüleri ve gecekonuda yaşayanları bu tabana kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede Ortanın Solu halka, pek çok farklı araçla anlatılmaya çalışılmıştı.

¹²⁹ “*Toprak Reformu*”, **Ortam**, Sayı 4, 1 Mart 1965.

¹³⁰ Celal Bozkurt, **Kemalizm, Marksizm ve Ecevit**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1976, s.390

¹³¹ Bozkurt, a.g.e.,s.442.

¹³² Bozkurt, a.g.e.,s.503.

Yeni bir kavramın halka anlatılmasının gerekliliği başarı için mutlak olduğundan, Ortanın Solu kavramı ortaya çıkar çıkmaz tüm parti organları, özellikle üst yönetim tarafından açıklanmaya çalışıldı. Bir anlamda slogan olarak doğan Ortanın Solu; tartışıldığı ve halka açıklanmaya çalışıldığı bu süreç içinde CHP'nin siyasal yelpazedeki yerini ifade eden bir anlama kavuştu.

Ortanın Solunun halka anlatılma araçları şu şekilde gruplanabilir:

1. Gazete ve dergilerde çıkan yazılar, röportajlar
2. Radyo konuşmaları
3. Kitaplar
4. Afişler
5. Propaganda Plakları
6. Yurt Gezileri

Propaganda çalışmaları, seçim dönemlerinde yoğunlaşıyordu. Bunun dışında ise özellikle 1965–1969 arasındaki dönemde, gazete ve dergilerde Ortanın Solunu anlatan yazılar süreklilik göstermekteydi. Özellikle Ulus, Ortanın Solunu anlatmak için doğrudan bir araç olarak kullanılırken; Akis ve Kim dergileri CHP ile aralarındaki bağlar nedeniyle Ortanın Solu propagandasında lehte tavır almışlardı. Milliyet gazetesi ise Abdi İpekçi'nin etkisiyle CHP ile organik bir bağı olmamasına rağmen Ortanın Solunu ve CHP'yi en fazla destekleyen gazeteydi. Milliyet'in ikinci sayfasında yayınlanan “*Düşünenlerin Düşünceleri*” başlıklı köşede Ortanın Solu, CHP'li aydınlar tarafından sıkça açıklanıyordu. Abdi İpekçi, sık sık İnönü, Ecevit ve partinin diğer önde gelen isimleri ile Ortanın Solu üzerine röportajlar yapıyordu. 1970'ten sonra ise CHP, doğrudan Ortanın Solunu anlatmak için 1972'de Özgür İnsan'ı çıkarmaya başladı, yine Ortanın Solu ekibinin desteği ile 1971'den itibaren

OLEYİS¹³³ tarafından işçilere yönelik olarak Çalışan Adam¹³⁴ çıkarıldı ve sendikalar bünyesinde, işçi kesiminde çok etkili oldu.¹³⁵

Radyo konuşmaları, televizyonun henüz yaygınlaşmadığı bir dönemde parti lideri ve yöneticilerinin halkla iletişim kurmasını sağlayan çok önemli bir araçtı. Seçim döneminde radyoda partilere belli saatler ayrılır ve bu saatler partiler tarafından kullanılırdı. Radyo konuşmalarını en etkin kullanan isimler ise İnönü, Ecevit, Güneş ve Öktem idi. Özellikle Ecevit'in işçiler nezdindeki itibarı nedeniyle, işçilere yönelik konuşmaları çok fazladır.¹³⁶

Radyo konuşmalarına ilişkin 1965 seçimlerine yönelik bir istatistik Abadan tarafından aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:¹³⁷

1965 Seçimlerinde Radyoda konuşan Parti Sözcülerinin İşledikleri Konular*

	AP	CHP	CKMP	MP	TİP
1. Programları ve yapacak işler	6	4	3	1	5
2. Partisini ve önderini övme	6	3	11	9	3
3. Diğer parti ve liderlere çatma	11	8	9	13	8
4. Ekonomik ve sosyal konular					
a) Planlı savunma	3	6	1	0	5
b) Petrol	1	9	2	3	15
c) Toprak reformu	3	7	5	2	15
5. Aşırı akımlar					
a) Aşırı solu yerme	10	0	7	5	0
b) Aşırı sağı Yerme	0	0	3	0	3
6. Din ve mukaddesatı övme	5	1	6	0	1
7. Dış Politika					
a) Batıya bağlı dış politika	+3	+1	+1	0	0
b) Bağımsız Dış Politika	0	+1,-1	+2,-2	0	+7

*Sayılar bir konuşmada işlenen sayıyı gösterir. + ve - işaretleri lehte ve aleyhte anlamında kullanılmıştır.

Tablo 6: Radyoda konuşan parti sözcülerinin işledikleri konular

¹³³ Türkiye Otel, Lokanta, Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası

¹³⁴ Bu isim Ecevit tarafından konmuştur. Derginin yayın yönetmenliğini Ortanın Solu ekibinin önde gelen isimlerinden Faruk Erginsoy yapmıştır.

¹³⁵ Faruk Erginsoy ile 28 Aralık 2005 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşmede, Erginsoy, Özgür İnsan Aydın kesime hitap ederken, Çalışan Adam'ın işçilere hitap ederek ulaşılmak istenen hedefe yönelik daha büyük bir katkı yaptığını söylemiştir.

¹³⁶ Akın Simav, **Turan Güneş'in Siyasal Kavgaaları**, İstiklal Matbaası, İzmir, 1975,s. 86-87.

¹³⁷ Abadan, a.g.e.,s.253.

Seçim döneminde hazırlanan afişler ve propaganda plakları ise önemli ve halkın dikkatini çeken etkileyici araçlardır. Plaklar, sözlü ve besteli parti için yazılmış şarkıları içerdiği gibi liderin konuşmasını da içerebilmektedir. Propaganda plaklarının özellikle yurt gezileri ile beraber düşünülmesi gerekmektedir. Çünkü yurt gezilerinde bu plaklar sıkça çalınmaktadır. Ayrıca dönemin popüler şarkıları da, mesajlara uygun olarak kullanılmıştır. 1970’li yıllarda CHP, popüler şarkılardan Şenay’ın “*Sev Kardeşim*”, “*Hayat Bayram Olsa*”, Ali Rıza Binboğa’nın “*Yarımlar Bizim*” ve İlhan İrem’in “*Birleşsin Bütün Eller*” şarkılarını kullanmıştır.¹³⁸ Bu durum Sosyal Demokrasi kavramının halka sunduğu umudun bir göstergesidir.

Ortanın Solu düşüncesinin kitaplı propagandası ise Bülent Ecevit’in **Ortanın Solu** kitabı ile başlar.¹³⁹ Ecevit, Ortanın Solundan sonra **Bu Düzen Değişmelidir**¹⁴⁰ isimli kitabında da Ortanın Solunun hedeflediği ekonomik düzeni halka anlatmaya çalışır. Bunların dışında Ecevit’in farklı yerlerde yaptığı pek çok konuşmanın kitaplaştırılarak yayımlandığı görülmektedir. Bu kitaplar, **Demokratik Solda Temel Kavramlar ve Sorunlar**¹⁴¹, **Atatürk ve Devrimcilik**¹⁴², **Türkiye 1965–1975**¹⁴³, **Umut Yılı 1977**¹⁴⁴’dir. Konuşmaların toplandığı kitapların ortak özellikleri Ortanın Solunu anlatmalarının yanı sıra Ecevit’in Genel Başkanlığı döneminde basılmalarıdır. Ecevit’in Ortanın Solu’nun lideri olarak öne çıktığı, Genel Sekreterlik yaptığı dönemde böyle bir yöntem kullanılmaz. Ecevit’in yazmış olduğu kitaplar dışında Ortanın Solunu konu alan CHP bildirge ve programları da kitap halinde basılmıştır. Bunlardan en önemlisi 1969 yılında basılan **İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz** başlıklı CHP düzen değişikliği programıdır.¹⁴⁵ Aynı

¹³⁸ Oya Baydar, “*45’lik Şarkılarla*”, **60’lardan 70’lere 45’lik Şarkılar** (Yay. Haz.: Ayhan Akkaya, Fehmiye Çelik), Bgst yayımları, 2006,s.34.

¹³⁹ Bülent Ecevit, **Ortanın Solu**, Kim Yayınları, İstanbul, 1966. (ilk Baskı)

¹⁴⁰ Bülent Ecevit, **Bu Düzen Değişmelidir**, Tekin yayınevi, İstanbul, 1968. (ilk baskı)

¹⁴¹ Bülent Ecevit, **Demokratik Solda Temel Kavramlar ve Sorunlar**, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara,1975. (ilk baskı)

¹⁴² Bülent Ecevit, **Atatürk ve Devrimcilik**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1970. (İlk baskı)

¹⁴³ Bülent Ecevit, **Türkiye 1965–1975**, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1976. (Tek baskı)

¹⁴⁴ Bülent Ecevit, **Umut Yılı 1977**, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1976(?). (Tek Baskı)

¹⁴⁵ **İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz CHP’nin Düzen Değişikliği Programı**, Ulusal Basımevi, Ankara, 1969.

şekilde Ortanın Solunu anlatan önemli belgelerden **1965 Seçim Bildirgesi** broşür halinde Ulus Gazetesi ile yayınlanır.¹⁴⁶

1965 seçimleri öncesinde, 25 Temmuz 1965 tarihinde, Ortanın Solu; Genel Başkan İsmet İnönü tarafından, Beşiktaş İlçe merkezinde toplanan parti meclisinde dile getirilir. İnönü bu toplantıda “*CHP’nin partiler yelpazesindeki yerinin Ortanın Solunda olduğunu*” söyler.¹⁴⁷ Bu toplantının ardından başlayan tartışmalar üzerine İnönü, Abdi İpekçi ile bir röportaj yaparak Ortanın Solunu anlatır.¹⁴⁸ İnönü’nün bu röportajı ile Ortanın Solu propagandası başlar. Oysa parti içinde, Ortanın Solunu sadece seçimlere yönelik bir slogan olarak görenler vardır ve Ortanın Solunun seçimlerden sonra kullanılmasına karşıdır.¹⁴⁹

Seçimlere kadar İnönü pek çok röportaj vermiş ve özetle şunları söylemiştir: CHP kuruluşundan beri taşıdığı ilkeler nedeniyle zaten Ortanın Solundadır. İnönü, 40 yıldır var olan bir durumu dile getirmiştir ve bunun adı “*Ortanın Solu*”dur. “*40 sene sonra Ortanın Solundayız dedim. Bizim bütün prensiplerimizi benimseyenler ‘ortanın solundayız’ şeklindeki beyanımıza tepki gösteriyorlar. Niçin? Halkçıysan Ortanın Solunda olursun. Ama kimsenin ne dini ne imanı ile uğraşmazsın. Ne komünist yaparsın, ne emniyeti ihlal edersin. Reformcusun. Muhafazakâr değilsin. Anayasan sosyal temele dayanıyor. Sosyal adaleti benimsiyorsun. Ee, ‘ortanın solundayız’ dan ne korkuyorsun?’*”¹⁵⁰

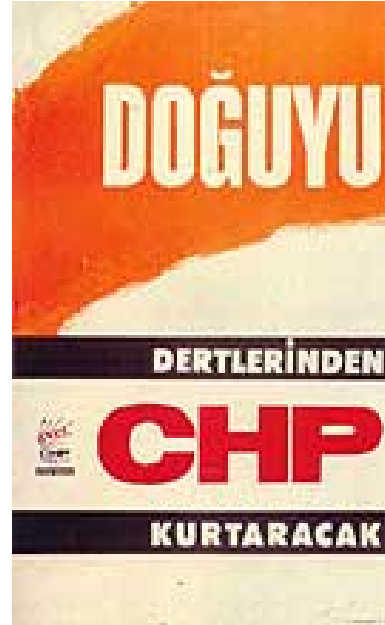
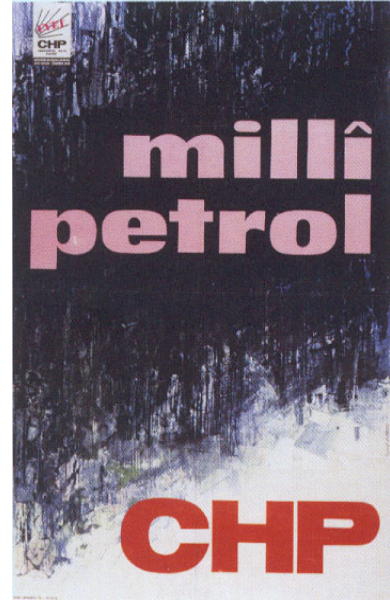
¹⁴⁶ **1965 Seçim Bildirgesi Özeti, (Ulus Gazetesi Eki)**, 18 Eylül 1965.

¹⁴⁷ Turgan, a.g.e., s.86. İlk kez bu toplantıda açıklandığını Bülent Ecevit de doğrulamaktadır. Bülent-Rahşan Ecevit ile 26 Ocak 2006 tarihinde Hakkı Uyar-Nedim Yalansız tarafından Ankara’da yapılan görüşme.

¹⁴⁸ Abdi İpekçi, “*İnönü Ortanın solunu anlatıyor*”, **Milliyet**, 29. Temmuz. 1965.

¹⁴⁹ Ali Turgan, a.g.m., s.87.

¹⁵⁰ Sadun Tanju, “*İnönü Kim’e anlatıyor*”, **Kim**, Sayı 369, 12 Ağustos 1965.

Resim 1: 1965 Seçimlerinde kullanılan afiş örnekleri

1965 seçimlerinde kullanılan bu afişlerin mesajları ise Ortanın Solu düşüncesine uygun olarak işçi ve köylüye yöneliktir. Toprak Reformu vurgulanmış, Doğu'ya dolayısıyla kırsal kesime yönelik olarak; dertlerinden kurtarma vaadi verilmiştir. Sol kesimin savunduğu, petrolerin millileştirilmesi konusu da afişlerde kullanılarak bu tabandan oy toplanmaya çalışılmıştır. Ecevit'in çalışma bakanlığı döneminde çıkarılan işçilere yönelik yasalar radyo konuşmalarından sonra afişlerde de kullanılarak; İşçiye “*yaptıklarımız, yapacaklarımızın teminatıdır*”¹⁵¹ mesajı verilmiştir. CHP'nin bu mesajları karşısına AP, bugün hala hatırlanan önemli bir sloganla çıkmıştır: “*Ortanın Solu, Moskova'nın Yolu*”. CHP, halk üzerinde çok etkili olan bu slogana “*Ortanın Sağı, Mobilin Yağı*” sloganı ile cevap vermiş, ancak 1965 seçimlerinin galibi AP'nin sloganı olmuştur.

1965 seçimlerinin önemli bir özelliği de siyasi mizah plaklarının propaganda aracı olarak kullanılmaya başlanmasıdır. CHP ile ilgili ilk siyasi mizah plakları Ortanın Solu ile girilen seçimlerden alınan yenilgi üzerine çıkar. Modern Komikler Parazitler (Yavuz-Fuat) adlı bir grup tarafından hazırlanan iki plak “*Ortanın Solu*” ve “*Ağlama Değmez Paşa*” bu yenilgiyi anlatır. Ortanın Solu Plağında; “*'Ortanın Solu' dedi, partiyi yere serdi/ Kurtaramam ben diye/ Bir devri toptan yendi/ Hani benim İsmetim, İsmetim/Gitti kısmetim...*” dizeleri yer alırken, Ağlama Değmez Paşa Plaçında ise “*Ağlama değmez Paşa Çoban Sülü geçti başa*” sözleri dikkati çeker.¹⁵²

CHP'de ilk propaganda plakları 1930'lu yıllarda kullanılmaya başlasa da¹⁵³ siyasi mizah plaklarının bir propaganda aracı olarak gelişmesine TİP'in etkisi olur. Ortanın Solu'nun ortaya çıkışında düşünsel bir TİP etkisi olmakla birlikte TİP'in mitinglerinde kullandığı sloganlar ve müzikler farklı bir yöntem olarak hemen benimsenir.¹⁵⁴ Bu dönemde TİP, âşıkları ve halk müziğini kullanmaktadır. Bazı âşıklar TİP mitinglerinde TİP sloganlarına uygun, türkü tarzında eserler söylemektedirler.

¹⁵¹ Bu slogan 1980 sonrasında Anavatan Partisi tarafından kullanılmıştır.

¹⁵² Mehmet Ö. Alkan, “*Seçimlerde Plaklı Propaganda Devri: Kendim Seçtim, Kendim Buldum*”, **Toplumsal Tarih**, Sayı 123, Mart 2004, s.47.

¹⁵³ Mehmet Ö. Alkan, “*Plakların Sesiyile Yakın Tarihimiz: Birer Belge Olarak Plaklar*”, **60'lardan 70'lere 45'lik Şarkılar** (Yay. Haz.: Ayhan Akkaya, Fehmiye Çelik), s.59.

¹⁵⁴ Ayhan Akaya-Fehmiye Çelik, “*Aranjmandan Anadolu Popa Türkiye'de 1960'lı ve 1970'li Yıllar*”, **60'lardan 70'lere 45'lik Şarkılar** (Yay. Haz.: Ayhan Akkaya, Fehmiye Çelik), s.14.

1965 seçimlerinde alınan yenilgi üzerine parti içindeki Ortanın Solu tartışmaları artar. Bu tartışmalar esnasında Ortanın Solunu savunan ekip Ortanın Solunu, hem parti örgütüne hem de halka anlatma durumunda kalır. İşte, bu dönemde ekibin yurt gezileri başlar. Yurt gezileri ilk defa seçim döneminde yapılan bir etkinlik olmaktan çıkarak, halkla ve örgütle iletişim kurmanın bir aracı haline gelir. Kurulan bu iletişimin yukarıdan aşağı kurulan iletişimden çok daha etkili olması sonucunda Ortanın Solu ekibi, parti örgütüne egemen olur. Ekibin lideri olan Ecevit, bu sayede önce Genel Sekreter daha sonra da Genel Başkan olacaktır.

Resim 2: Yurt Gezileri (1973)

Ortanın Solu ekibi seçimler esnasında ve sonrasında verdikleri mücadelenin karşılığını 18. Kurultay’da aldı. Kurultay kararlarıyla Ortanın Solu, parti politikası oldu. 18. Kurultay’da Bülent Ecevit’in Ortanın Solu kitabı delegelere dağıtıldı. Ayrıca; Ortanın Solu kitabı, kadın kolları tarafından özetlenip parti örgütünde dağıtılarak,¹⁵⁵ parti içinde bir propaganda aracı olarak kullanıldı.¹⁵⁶

18. Kurultay’dan Ortanın Solunun galip çıkması, parti içinde muhalefeti arttırırken, Ortanın Solu ekibinin de çalışmalarına hız vermesine neden oldu. Bu süreç içinde Toprak Reformu, Halk Sektörü, Köy-Kent gibi 70’li yılların önemli

¹⁵⁵ Muammer Erten, a.g.e.,s.116.

¹⁵⁶ Ali Turgan, “ *CHP tarihine bir bakış: 1961 Anayasası döneminde CHP (1960–1980) II*”, **Sosyal Demokrat Değişim**, Sayı 16, 2000.

söylemleri teorik olarak şekillendirildi. Ortanın Solunun teorik olarak güçlenmesi 1969 seçimleri öncesinde **İnsanca Bir düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz** başlıklı programa yansdı.

1969 seçimlerinde CHP'nin oylarının düşmesine rağmen ilerisi için umutlu bir tablo vardır. Çünkü CHP'den ayrılan Güven Partisi'nin ve yeni kurulan Alevi kökenli Türkiye Birlik Partisi'nin seçimlere katılarak CHP'nin geleneksel seçmenlerinden oy almasına rağmen CHP'deki oy kaybı bu iki partinin aldığı oydan daha azdır. Bu durum CHP'den ayrılan geleneksel oyların yerini yeni bir tabanın almaya başladığını göstermekteydi ve görülen o ki, Ortanın Solu politikası başarılı oluyordu.

1972 yılında Ecevit, Genel Başkan oluncaya kadar parti içinde hizipleşmeler etkili olmaya devam etti. Bu dönemde Ortanın Solu ekibi kendi kontrolünde olan Özgür İnsan ve Çalışan Adam dergileri ile propagandasını sürdürdü. DİSK ile ilişkiler çok yakındı.

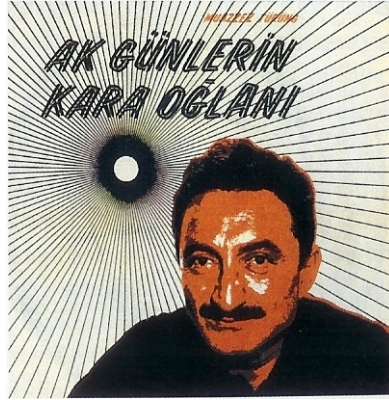
1970'li yıllarda önemli bir propaganda aracı olarak devreye televizyon/TRT girdi. Bülent Ecevit 12 Mart sonrasındaki istifasını TRT'den açıkladı; yine istifasının nedenlerini TRT'de verdiği röportajlar ile anlattı.

1973 seçimleri Ecevit'in Genel Başkanlığı'nda girilen ve 1965'ten beri yapılan çalışmaların sonuçlarının açık şekilde görüldüğü ilk seçimler oldu. Seçimlerden önce "Ak Günlere" adı altında seçim bildirgesi hazırlandı. Ak Günlere 1973 seçimlerinin ana sloganıydı. Ortanın Solu ismi giderek daha az telaffuz edilmeye başladı; yerine Sosyal Demokrasi ve Demokratik Sol kavramları daha çok kullanılır oldu. Önceleri birbirinin yerine kullanılan bu iki kavramdan 1974 sonrasında Demokratik Sol tercih edildi ve parti tüzüğüne girdi. 1974'ten sonra Ortanın Solu tanımı aşılılarak ve yeni söylem Demokratik Sol oldu. 1973 seçimlerinde kullanılan marşlarda da Demokratik Sol slogan mevcuttur: "*Halkçı devrimci gençlerimiz/ Emperyalizmi ezeriz/ Savulun hey satılmışlar/ Demokratik Sol geliyor*"¹⁵⁷

¹⁵⁷ Baydar, a.g.m.,s.34.

1973 seçimlerinde CHP sloganlarının önekilere göre daha da sol bir içerik kazandığı görüldü: “Tekelleri kuşatacağız!”, “Toprak işleyen su kullananındır!”, “Vurguna, soyguna, sömürüye son!”, “Devlete de servete de kul olmayacağız!”¹⁵⁸ CHP bu sloganlarla ulaşmak istediği kitlelere ulaşmayı başardı ve 1973 seçimlerinde başarılı oldu. CHP artık kitlelerin umuduydu. Bu umutta en büyük pay sahibi ise, Bülent Ecevit’ti. Her duvarda “Umudumuz Ecevit” “Umudumuz Karaoğlan” “Bastır Karaoğlan”, “Halkçı Ecevit” sloganlarından biri mutlaka yazıyordu. Bu sloganlara uygun plaklar da peş peşe çıktı. 1973 yılı aynı zamanda Cumhuriyet’in 50. yıl kutlamalarına rastlamıştı ve bu sebeple Ecevit için bir tanımlama daha yapıldı: “50 senenin aydın kişisi” .

*“Of of, Karaoğlan dediğin bir aslan uşak,
Kükremiş geliyor kim durduracak hey hey...
Büyük armağandır 50. yılda,
Canlar feda olsun böyle aslana hey hey
Bastır, bastır Karaoğlan!
Of of, Isparta içine girilmez yastan”*¹⁵⁹

Resim 3: Muazzez Türüng’ün ‘Ak Günlerin Karaoğlanı’adlı plak kapağı

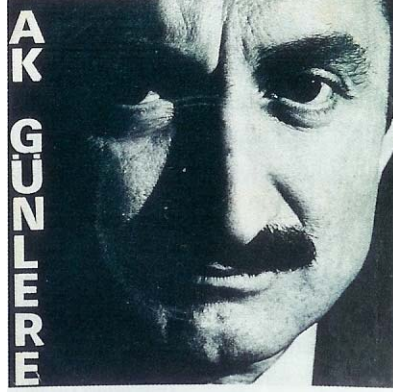
Ecevit’le birlikte Ecevit’in mavi gömleği ve mitinglerinde kullandığı beyaz güvercinler de sembol haline gelir. Yurt gezilerinde Ecevit’i tanımayan vatandaşlar bile O’nu mavi gömleğinden tanırlar. Bülent Ecevit artık “Ak Günlerin Karaoğlan’ı” dır. “Gönüllerin yazıyam/ Ak Günlerin Kızıyam/ Ya n’olur n’olmaz demeyin/ Sevirem

¹⁵⁸ Baydar, a.g.m.,s.34.

¹⁵⁹ Ali Avaz, “Karaoğlan (Ecevit Geliyor), Evren Plak, NG-78-A, Trhsz.

*sevirem bir oğlan/ Son umutlar ona bağlı/ Bekleyen göz yolda kaldı/ Doğruya güzele inandı/ Karaoğlan, Karaoğlan...”*¹⁶⁰

Ecevit’e Karaoğlan lakabının takılışı ise Kayhan Sağlamer’in **Ecevit Olayı** adlı kitabında şöyle anlatılır:¹⁶¹ 1973 seçimleri öncesi yurt gezileri devam etmektedir ve ekip Sivas’ın Yıldızeli ilçesindedir. Ekibi kalabalık bir gazeteci topluluğu takip etmektedir. “*CHP otobüsü etrafında dolaşmakta olan gazetecilere, bir nine iki büklüm elinde eğri büğrü bastonu ile yanaştı... Ve tarazlı sesi ile sordu: ‘– Karaoğlan nirede ha evlatlar, Karaoğlan’ı görmek istiyorum.’ Pek yüz vermedi gazeteciler... Önce Karaoğlan lakabını pek önemsemedi gazeteciler ama ninenin Ecevit’i kast ettiğini anlamışlardı. Neden sonra birisi bir başkasına anlattı...*” Böyle kulaktan kulağa CHP yöneticilerinin kulağına gider ve Karaoğlan lakabı, hemen bir slogan olarak işlenmeye başlar. Tüm Türkiye’ye bir anda yayılır. “*Bizim sadık dostumuz Karaoğlandır*” şeklinde değiştirilerek söylenen türküler lakabın benimsendiğini gösterir.

Resim 4: Akgünlere Plağının Kapağı 1973

1973 seçimlerinde Ecevit plaklarının yanında propaganda aracı olarak kullanılan en önemli plak Ak Günlere plağıdır. Plak içerdėđi şu sözlerle her yerde çalınmaktadır: “*Bu zor günler yakında biter, Ak Günlere başlar/ Haydi arkadaşlar, hep beraber, el ele Ak Günlere/ Karanlığa, zorbalığa, haksızlığa, kurşunlara paydos/*

¹⁶⁰ Muazzez Türüng, “Ak Günlere Karaoğlanı” Plağından, Mehmet Ö. Alkan, “*Bülent Ecevit: ‘Ak Günlere Karaoğlan’ı*” , **Toplumsal Tarih**, Sayı 129, Eylül 2004, s.89.

¹⁶¹ Sağlamer, a.g.e., s.360–361.

Dost ellerde ak güvercinler havalanmak için/ Tüm kardeşler hakça yaşamak için bizi bekler/ Haydi arkadaşlar, hep beraber, el ele Ak Günlere” ¹⁶²

1973 seçimlerinde CHP tarafından kullanılan yeni yöntemlerden biri de seçim otobüsü kavramıdır. Geniş kalabalıklara daha rahat hitap edebilmek üzere ses sistemi ile donatılmış, üstü sahne olarak kullanılan otobüsler ilk kez 1973 seçimlerinden CHP tarafından kullanılır. ¹⁶³

1973 seçimlerindeki başarıdan sonra Ecevit'e övgüler devam eder. Ecevit'in karizması parti isminin önündedir. Demokratik Sol tanımı da Ortanın Solunun önüne geçmiştir. 1974'te Demokratik Solun parti tüzüğüne girmesi ile de Ortanın Solu dönemi kapanır. Ancak Ortanın Solu her ne kadar 74'ten sonra telaffuz edilmese de Demokratik Sol söylem taşıdığı özellikler açısından Ortanın Solu ile başlayan sürecin devamıdır.

1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Harekâtı propaganda sürecinde yeni bir dönemi başlatır. Ecevit artık bir kahramandır. Bu dönemde Ecevit “*Kıbrıs Fatihi*” dir. Kıbrıs Barış harekâtını ve Ecevit'i öven pek çok plak çıkmıştır.

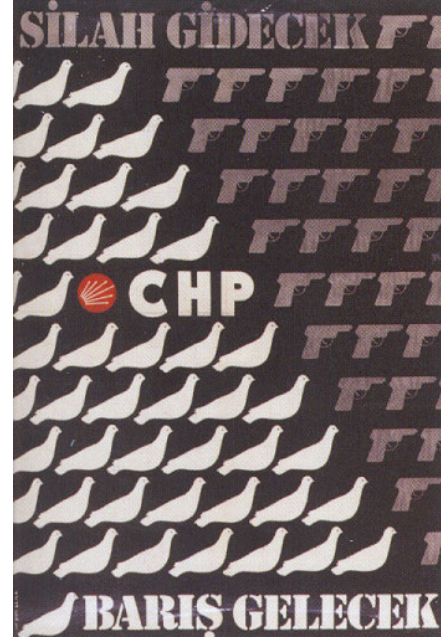
1974 Barış harekâtından sonra CHP-MSP koalisyonu dağılır. Milliyetçi Cephe hükümetleri ardı ardına kurulur. Baskılara rağmen Ecevit'in yükselişi devam eder. Umut sürmektedir. “*Bunca kâfirlerin kalbini yakan/ Yerini tutamaz hiçbir Başbakan/Nice Süleymanlar Erbakan/ Çuklat gibi yutar Ecevit Karaoğlan/ Feyzoğlu her zaman dilesin oyu/ Erbakan'ın zaten değişmez huyu/ Demirel'i bilir kamuoyu/ Elbet bir gün atar tahtan atar/ Karaoğlan Karaoğlan Ecevit Karaoğlan*” ¹⁶⁴

1977 seçim propagandası da bu rüzgârların etkisindedir ve CHP'nin yelkenlerini doldurmaktadır. Kullanılan yöntemler ve sloganların çoğu 1973 seçimleri ile aynıdır. Ancak afişlerde giderek artan şiddet olaylarının izi belirgindir.

¹⁶² Ali Taşkesen- İsmet Kür, **Akgünlere**, 45'lik Plak, 1973.

¹⁶³ Rıdvan Akar-Can Dünder, **Karaoğlan**, İmge Kitabevi, Ankara, 2006. s.87.

¹⁶⁴ Mehmet Batur, “*Çuklat gibi Yutar Karaoğlan*” adlı plaktan aktaran Alkan, a.g.m.,s. 92.

Resim 5: 1977 Seçimlerinde kullanılan afiş örnekleri

1977 seçimlerin de öne çıkan iki plak vardır ikisinin adı da “Uyum” dur. Bunlardan ilki Erdoğan Soralp’in “Uyum” plağıdır.¹⁶⁵ “Yeniden düzeni kurarak/ Ulusça kendini yüceltmek/Özgürce, uygarca ve hakça/ Dopdolu yaşamak insanca/Halkımın hakkıdır alınmaz/ Halkçının hakkıdır dönülmez/ Fırsatta eşitlik, eğitim/ Sömürü olmadan üretim/ Ülkeyi birlikte yönetim/ Topluca gelişme denetim” .

İkinci Uyum adlı plak ise sözlerini Bülent Ecevit’in yazdığı Gülgün Alanyalı’nın plağıdır.¹⁶⁶ “Boşluğa bulut/ Buluta yağmur/ Yağmura toprak/ Ne güzel Uymuş/ Gündüze güneş/ Güneşe tarla/ Tarlaya başak/ Ne güzel uymuş/ Başağa buğday/ Buğdaya insan/ İnsana emek/ ne güzel uymuş/ Emeğe eylem/ Eyleme yürek/ Yüreğe sevgi/ Ne güzel uymuş”

1977 seçimlerinde CHP başarılı oldu. Ancak arzuladığı gibi tek başına iktidara gelememi. 1977’den sonra artan şiddet olayları ile de artık umut eskisi gibi değildi.

¹⁶⁵ Erdoğan Soralp’in Uyum plağından aktaran Alkan, a.g.m., s. 92.

¹⁶⁶ Gülgün, Uyum, Ezgi Plak, 45–179, 1977.

Ortanın Solunu anlatmak için kullanılan propaganda yöntemleri CHP açısından çok başarılı oldu. Yeni bir kavram halk tarafından benimsendi. Bu başarıda özellikle basın yayın organlarının Ortanın Soluna verdikleri desteğin katkı büyüktü. Yine aynı şekilde Propaganda politikasını yürüten isimler, başta Orhan Birgit olmak üzere isabetli tercihler yaptılar. Gençlik kolları çok iyi çalıştı. Bütün bunlar bir takım çalışması ile CHP'nin başarılı olmasını sağladı.

2.4. ORTANIN SOLUNUN YÜKSELİŞİ VE YÜKSELİŞİN NEDENLERİ

Ortanın Solunun yükselişi Ecevit'in yükselişi ile paraleldir. 1970'li yıllardan beri istikrarlı bir yükseliştedir. Ortanın Solunun bu yükselişinde kendi teorik yapısının etkisi olduğu kadar siyasal, ekonomik ve sosyal ortamında etkisi büyüktür.

2.4.1. 1970–1980 Arası Toplumsal ve Siyasal Ortam

1970'li yıllar siyasal ve toplumsal hayata önemli derecede etki eden 12 Mart olayı ile başladı. 12 Mart'ta partiler üstü bir hükümet oluşturmak üzere Hükümeti kurma görevi CHP'den istifa eden Nihat Erim'e verildi. Amaç bir reform hükümeti kurulmasını sağlayarak ağırlaşan sorunlara çözüm bulmaktı. Ancak sonuç hiçte arzulandığı gibi olmadı. Kurulan hükümete karşı beslenen umutlar boşa çıktı.¹⁶⁷ *“Erim hükümeti siyasi bir konsensüs sağlamak için niyet etmiş ulusal bir hükümet olmaktan çok öte, çelişkili ve birlikten yoksun bir kabine oldu.”*¹⁶⁸

12 Mart'ta en başından beri demokratik tavır gerekçesiyle karşı çıkan Bülent Ecevit, bu tavrı ile istikrarlı bir tutum içinde toplumdan ve parti tabanından destek gördü. Ancak Ecevit'in 12 Mart nedeniyle istifası İnönü ile arasının açılmasına neden oldu. Ecevit, muhtıranın özellikle CHP içindeki demokratik açılıma karşı yapılmış olduğunu savundu. Her ne suretle olursa olsun demokratik hakların askıya alınmaması gerektiğini söyledi.

¹⁶⁷ Kurtul Altuğ, **12 Mart ve Nihat Erim Olayı**, 7 Gün Yayınları, Ankara, 1973.

¹⁶⁸ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945–1980)**, Hil Yayınları, (Çev: Ahmet Fethi), İstanbul, 1996.

Ecevit'in istifasından sonra partinin merkez yönetim organları Ortanın solu ekibinin kontrolünde kaldı. Bu durum hareketin devamlılığı açısından büyük bir önem arz etti. CHP içindeki kaynaşma Ortanın Solu lehine devam ediyordu.

Bu süreç içinde 12 Mart'ın ortaya koyduğu sıkıyönetim siyasi ortamı iyice bunalımtı. Siyasi ortamda 1973 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar bir belirsizlik hâkim oldu. Bu dönemde iki Nihat Erim kabinesi ve en son Ferit Melen kabineleri kuruldu. Cumhurbaşkanlığı seçimleri 1971 ara rejiminin bittiği tarih oldu. Ancak yine tarafsız bir başbakan formülü ile Naim Talu hükümeti kuruldu.¹⁶⁹ Talu hükümeti ile 1973 genel seçimlerine gidildi.

Seçimler öncesi ise siyasi ortam giderek gerilmiştir. Sokak çatışmaları artmış ülkede bir sağ sol cepheleşmesi yaşanmıştır. Özellikle üniversite öğrencileri arasında belirgin bir parçalanma oluşmuştur. Bu dönemde gençliği sol politik açıdan etkileyen iki akım vardır: Sosyalizm ve Kemalizm.¹⁷⁰ Sağ görüşlü gençler ise genellikle Komünizmle mücadele Derneklerinde ve MHP'nin kadrolarında örgütlenmişlerdir. Bu dönemde üniversitelerde faaliyet gösteren gençlik örgütleri şunlardır:¹⁷¹

- Milli Türk Talebe Birliği (MTTB)
- Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF)
- Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT)
- Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB)
- Türkiye Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (TDGF)
- Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu (SDDF)
- Kemalist Devrimciler Birliği

¹⁶⁹ Nedim Yalansız, **Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri (1961–2002)**, Buke Yayınları, İstanbul, 2006.

¹⁷⁰ Turhan Feyizoğlu, **Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2004. s.215.

¹⁷¹ Feyizoğlu, a.g.e.

Örgütlerden de anlaşılacağı üzere gençliğin sola eğilimi sağa olan eğiliminden daha fazladır ancak sağ gruplar marjinal tavırları ile çok etkili olmuşlardır.

Bu dönemde sadece gençlik içinde değil toplumun pek çok kesiminde sağ ve sol olmak üzere bir ayrım vardı. Polisler bile Pol-der (sol görüşlü) ve Pol-bir (sağ görüşlü) olmak üzere ikiye ayrılmışlardı.¹⁷² Sendikalar arasında da Türk-iş ve Disk bir mücadele içine girmişlerdi. 1971 Öncesinde Türk-iş karşısında avantajlı konuma geçmiş olan Disk'in 1971 muhtırasından sonra durumu zayıflamaya başlamıştı. Bu ortamda Disk, CHP'yi destekleme kararı aldı. Bu destekte çalışanların durumlarının 1971'den itibaren ekonomik krizle düşüşe geçmesinin etkisi vardı. Çalışanların reel ücretleri 1971'den başlayarak hızla düşmüştü. Çalışanlar kendi sorunlarını dile getiren CHP'yi desteklemeyi bu nedenle tercih ettiler.¹⁷³

Sağ-Sol ayrımının toplumda bu kadar keskinleşmesi siyasi partilerin birbirlerine olan davranışlarını da etkiledi. 1973 ve 1974'te sandıktan çıkan sonuçlara rağmen Türkiye'yi rahatlatacak geniş tabanlı bir CHP-AP hükümetinin kurulması mümkün olmadı. O kadar ki AP lideri Demirel, "*CHP ile ancak savaşta koalisyon yapabiliriz*" demişti.¹⁷⁴

1970'li yılların başından itibaren Dünya'da petrol sıkıntısı ile birlikte başlayan ekonomik kriz doğal olarak Türkiye'yi de etkilemeye başlamıştı. Türkiye üzerindeki etkileri özellikle 1974'ten sonra görülmüştü. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında uygulanan ambargolar krizin ağırlaşmasına neden oldu. Ağırlaşan kriz, doğal olarak toplumsal hareketliliği arttıran bir etki yaptı. Bu dönemler grev ve lokavtların sıkça yaşandığı, temel gıda maddelerinin temininde sorunların olduğu ve insanların benzin bulamadığı, ekonomik hayatı belirleyen yeni bir faktör olarak IMF'in etkinliğinin arttığı yıllar oldu. 70'li yıllar boyunca Türkiye'nin sürekli bir seçim konjonktürü içinde bulunması oluşan krizi atlatmayı sağlayacak istikrarlı

¹⁷² Ahmad, a.g.e.,s.345.

¹⁷³ Feroz Ahmad, "*The Political Power of The Turkish Bourgeoisie Has Been Increasing with Every Decade*", **MERIP Reports**, No.84 (Jan., 1980), s. 21. www.jstore.org (son erişim:24.06.2006)

¹⁷⁴ Yalansız, a.g.e.,s.323.

önlemlerin alınmasını engelledi. Artan enflasyon oranları sürekli bir hale geldi. Kısacası, 1970’li yıllar aslında 1963 yılında başlayan “ithal ikame” politikasının sonucunda yaşanmış istikrarsız bir dönemdi. Ekonomi alanındaki istikrarsızlık siyasi alandaki istikrarsızlıkla birleşince gelişen olaylar günümüze kadar uzanan etkiler bıraktı.¹⁷⁵

Ekonomik ve siyasal ortamın karıştığı sorunların birbirini kovaladığı bu zor yıllarda CHP söylemini ve teorisini, halkın üzerine kurarak başarılı olmaya başladı.

2.4.2. Ortanın Solunun Yükselişi

12 Mart’tan sonra Genel Sekreterlikten istifa eden Bülent Ecevit’in yerine yeni Genel Sekreter olarak Şeref Bakışık getirildi. O’nun istifasının ardından Kamil Kırıkoğlu Genel Sekreter oldu. Her iki isimin de Ortanın Solu ekibinden olması; Ecevit ayrılmasına rağmen Ortanın Solunun, örgüt üzerindeki etkisini korumasını sağladı.

Ecevit, istifasından sonra sol kanat grubundan (Özellikle Şükrü Koç’tan) ve Genel-iş sendikası Abdullah Baştürk’ten büyük destek gördü.¹⁷⁶ İstifasından sonra örgütle bağlarını koparmamak için Genel-iş sendikası sponsorluğunda Ege gezisine çıktı. Bu gezi esnasında İzmir’deki miting Ortanın Solunun gücünü gösteren bir olay oldu. Ecevit, buradaki konuşmasında; “Egelilere minnettarım. Genel sekreterlik görevini güvendiğim arkadaşım Şeref Bakışık’a devredebilmiş olmanın huzuru içindeyim. Benim için istifadan başka yol kalmamıştı. Muhtıradan hemen sonra hükümete güvenoyu verilmemesi için çok ısrar ettim. (...) Bu umut fidanını ellerimizle büyüttük. Bu fidanı kırdırmayacağız. Halkımızın içindeki umudu söndürmeyeceğiz. CHP’yi Ortanın Solu çizgisinde tutmak için üstümüze düşeni yapacağız. Ben bir süre dolaşmayacağım. Herkes görecektir ki, ben dolaşmasam da, ben konuşmasam da, Ortanın Solu hareketi yürüyecek ve düşüncelerimiz bütün yurda

¹⁷⁵ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2004; Korkut Boratav, “İktisat Tarihi”, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Yay. Yön: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000; 16 Mayıs 2006 tarihinde İzmir’de, Zafer Toprak’ın “Türkiye’de beş Ekonomik Kriz” başlıklı konferansı.

¹⁷⁶ Altuğ, **Umudun Tükenişi**, a.g.e.,s. 10.

yayılacaktır. Günün birinde Türk halkı özlediği düzeni demokrasi içinde kuracaktır."¹⁷⁷ dedi.

Ecevit'in Ege gezisinde büyük kalabalıklarca karşılanması ve ilgi görmesi, İnönü'yü, 'İnönücüler' ve Satır grubunu rahatsız etti. Zaten Ecevit'in istifasını gazetecilerden öğrenmiş olmaktan rahatsızlık duyan ve bunu kendisine yapılmış bir saygısızlık olarak alan İnönü, Ortanın Solu ekibine karşı olan tutumunu değiştirdi. İnönü eski Genel Sekreteri ile karşı karşıya geldi.

Bu esnada sıkıyönetim savcılarını Dev-Genç davasında CHP'ye karşı "...solun üçüncü bir sızma yolu da CHP'nin araladığı ortanın solu kapısıdır." sözlerine yer verince bu durum partinin üst yönetiminde kısa bir birlik sağladı.¹⁷⁸ Ancak bu durum örgütte, Ecevit'in 12 Mart'a karşı çıkışının haklılığını kanıtlayan bir olay oldu ve ekibin desteği arttı. Ortanın Solu ekibinin prestijini yükselten bir diğer olay da, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamlarına karşı çıkararak takındıkları tavidir.

Sonuçta CHP'de gruplar arasındaki mücadele arttıkça kurultay kaçınılmaz bir hale gelmişti. 5. Olağanüstü Kurultay 5 Mayıs 1972'de toplandı.

Kurultay olağanüstü koşullar altında sıkıyönetimin gölgesinde dinleyicisiz olarak toplandı. 5 Mayıs'ta başlaması gereken kurultay İnönü'nün kalp spazmı geçirdiği haberi üzerine bir gün ertelendi. İnönü'nün hastalığı ve ertesi gün doktorlar eşliğinde kurultaya gelişi delegeler üzerinde, Ecevitçilerin aleyhine büyük bir duygusal tesir yaptı.¹⁷⁹ Zaten kurultayın 20. Kurultay delegeleri ile toplanıyor olması Ecevitçiler için bir dezavantajdı.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Simav, a.g.e.,s.141.

¹⁷⁸ Simav, a.g.e.,s.197.

¹⁷⁹ Altan Öymen ile 28 Aralık 2005 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşme.

¹⁸⁰ **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1975. Ecevitçiler il kongrelerinde başarılı olarak kendi adaylarını delege olarak seçtirmeye başlayınca, Kemal Satır'ın memleketi Adana'da bile Ecevitçiler kazanınca, acil bir kararla İnönü; eski delegeler ile kurultayı toplamıştır.

Aslında her iki grubunda Ortanın Solu için mücadele ettiğini açıklaması Ortanın Solunun parti içindeki kavram kargaşasının devam ettiğinin bir göstergesidir. Hem İnönü hem de Ecevit, Kurultay konuşmalarında kavganın kişisel değil Ortanın Solu için yapıldığını vurgulamışlardır.

Kurultayda İnönü, Satır grubunu desteklemiştir. Taraflar arasındaki ilk mücadele, Kurultay Başkanlık Divanı için yaşanmıştır. Ecevitçilerin adayı Sırrı Atalay; Satır grubu ile Üçüncü Dünyacıların adayı Hüdayi Oral'a karşı az bir farkla Kurultay Başkanlığı kazanmıştır.

İnönü yaptığı konuşmada kendi açısından anlaşmazlığın nedenini Ortanın Solunun yörüngesinden saptırılması olarak açıklamış *"İhtilaf büyüktür. Mesele Ortanın Soludur. Ortanın Solunu kaybetmeyeceğim. Kaybetmemek için tedbir almak lazımdır..."*¹⁸¹ diyerek şu konuşmayı yapmıştır.¹⁸²

"Parti içinde ciddi bir itilaf vardır. Bu itilaf, dış dış görünüşün aksine bir tüzük ihlalinin, yetki aşmasının çok ötesindedir. Denetlenebileceğini reddeden Parti Meclisi ile onun içindeki bir çoğunluk tarafından dışardan alınan emirlerle kurulan MYK, bir hizip halinde, CHP'ni olduğundan ve olması gerekenden başka bir teşekkül haline getirmek çabasıdadırlar. Benimle itilafları bu konudadır. Yoksa iş ne bir şahıs meselesidir, ne benim için bir makam ve komuta yetkisi meselesidir. Zaten, işe o rengi vermek maksadıyla 'genel başkanla bir itilafımız yoktur' deyip durmaktadırlar (...)

Bu vaziyetten Parti behemehal kurtarılmalıdır. Bugün teşkilat idaresini elinde tutan organ ile meclis grupları ve genel başkan birbirlerinden tamamıyla ayrılmış durumdadır. Burada yapacağımız görüşmelerin sonunda sizler, CHP'nin gerçek hak sahibi partililerin temsilcisi delegeler, doğruyu ve eğriyi seçeceksiniz. Olağanüstü kurultay, merkezin ve meclisin, genel başkan ile birlikte, CHP'nin tarih içinden gelen, ona memlekette kudretini ve kuvvetini, sağlamlığını veren ilkelerine sadık halde çalışabileceği Parti meclisini kuracaktır."

Bu sözleri ile İnönü Parti Meclisi nezdinde Ecevit grubuna açık bir tavır almıştır. İnönü gibi Kemal Satır da Ecevit'i ve Parti Meclisini suçlayan uzun bir konuşma yapar.

¹⁸¹ Simav, a.g.e.,s.224.

¹⁸² Kili, a.g.e.,s.317.

Satır'ın suçlamalarından sonra konuşma yapan Kamil Kırıkoglu Ecevit grubunu savunur ve etkili bir konuşma yapar. Kırıkoglu bu konuşmasında “Yeni Akım” in örgüte mal olduğunu belirtmiş ve “İsteseler de istemeseler de Yeni Akım mayaya tutmuştur. Yolunu bulmuştur. Bu akımı yozlaştırmak, durdurmak, çeşitli hünerlerle CHP'ne yön değiştirmek artık kimsenin gücünde değildir” diyerek tarihe geçen şu sözleri söylemiştir. “İsmet Paşa, Padişah değil, Padişahlığı yıkan adamdır. İsmet paşa padişah değil ki, Onun semavi iradelerine her zaman peki diyelim. Elbette bizim de bildiklerimiz vardır.”¹⁸³

Ecevit'in yaptığı konuşma ise sonucu belirlemiştir. Uzun konuşması ile hem İnönü hem de Satır'ın suçlamalarına cevap vermiş ve sorunu “Bu parti, demokrasinin ve belli hukuk kurallarının işlediği bir tüzel kişilik mi olacaktır? Yoksa kanunların işlemediği bir özel mülk mü olacaktır?” şeklinde aktarmıştır. Sözlerini “Daha açık söylüyorum, vereceğiniz karar şudur: Demokratik bir partinin kanunlara saygılı özgür bireyleri mi olacağız, yoksa kapıkulları mı olacağız? Karar sizindir.” şeklinde bitirmiştir.¹⁸⁴

Kurultay İnönü'nün yenilgisi ile sonuçlandı. Bunun üzerine İnönü, CHP Genel Başkanlığından istifa etti. İstifa üzerine 14 Mayıs 1972'de tekrar toplanan kurultay yeni Genel Başkan olarak Bülent Ecevit'i seçti.

CHP içinde yaşanan ve “CHP'nin Genleri”nden kopuşu ifade eden olaylar örgütte ve anlayışta yaşanan köklü bir değişimin göstergesidir. CHP'de yeni bir dönem başlamıştır. Bu nedenledir ki “Yeni CHP” ya da “Yeni Tarihi Akım” gibi tanımlamaklar bu kurultaylar sonrası dönemi ifade eden kavramlar olarak kullanılmıştır.

Ecevit'in genel başkanlığı karizmasını daha da güçlendirmiştir. Genel başkan ekibi ile birlikte yoğun bir çalışma içinde propaganda, örgüt ve teori çalışmalarına başlamıştır. Teorik olarak yayınlarla ve Komisyon çalışmaları ile Ortanın Solu

¹⁸³ Kili, a.g.e., s.319.

¹⁸⁴ Bülent Ecevit, **Kurultaylar ve Sonrası**, Şark Matbaası, Ankara, 1972. s-s. 47-57.

kavramı şekillendirilip geliştirilmiştir. Ancak bu çalışmaların temel noktasının 1969 Seçim Bildirgesi olduğunu vurgulamak gerekir.

CHP’de Genel Başkanın değişmesi ile birlikte başlayan dönüşüm daha önceki bölümlerde açıklanan başarılı bir propaganda ile halka anlatılmaya başlandı. Halkla kurulan iletişimde basın ve yayın organları aracılığıyla yapılan tanıtımın katkısı büyüktü. Ortanın Solu ekibinin başından beri basın ve halkla ilişkilerini yürüten isim ‘Komiser’ lakaplı Orhan Birgit’ti.¹⁸⁵ Orhan Birgit’in yürüttüğü propaganda Ortanın Solunun yükselişinin önemli nedenlerinden oldu. Ancak yürütülen propaganda da parti örgütündeki iki temel etken büyük rol oynamıştır: Gençlik ve Kadın Kolları. *“CHP’yi ayakta tutan, o ivmeyi kazandıran 1965–1980 arasındaki evrede temel güç kadın ve gençlik kollarıydı. Çünkü gençlik kolları dinamizm kazandırdı. Ülkenin bütün gençleri bizdeydi. ... Kadınlarda idealizmi temsil ederdi. Çünkü bir kadın hiçbir zaman politikaya yer edinmek için girmez”*¹⁸⁶

Bu parti örgüt yapısına göre, gençlik ve kadın kolları parti içi yardımcı kuruluşlar içerisine girmektedir. Ortanın Solunun benimsenmesinde bu iki örgüt önemli bir misyonu gerçekleştirmiştir.

Ortanın Solu 1965’te işlenmeye başladığında TİP’e kaymakta olan gençliği de parti bünyesine kazandırmayı amaçlamıştır. Bu amaçla yoğun bir şekilde çalışılmış; özellikle parti, gençliği kazanmak için ilçe örgütleri bazında gençlik toplantıları düzenlemiştir.¹⁸⁷ Bu toplantılar sonuç vermiş ve ideallerinin peşinden giden gençlik CHP’de buluşmuştur.

*“Gençlik kolları özellikle; petrolün millileştirilmesi, reformların gerçekleştirilmesi, partinin fikri yönünün Ortanın Soluna doğru gitmesinde küçümsenmeyecek derecede önemli roller oynamışlardır.”*¹⁸⁸

¹⁸⁵ Orhan Birgit, **Evvel Zaman İçinde**, Doğan Kitap, İstanbul, 2005.

¹⁸⁶ Faruk Erginsoy ile 28 Aralık 2005 tarihinde İstanbul’da yapılan görüşme.

¹⁸⁷ Faruk Erginsoy ile 28 Aralık 2005 tarihinde İstanbul’da yapılan görüşme.

¹⁸⁸ Abadan, a.g.e.,s.177.

Kadın Kolları ise canla başla çalışarak öncelikle Anadolu’da ilçe örgütlerinde önemli başarılarla ulaşımlardı.

2.4.3. Yerel Yönetimlerin Etkisi ve Uygulamalar

1973 yerel seçimlerinde CHP’nin başarılı olması, yerel yönetimlerde de yeni bir dönemi başlattı. 1973 yerel seçimleri ile ilk kez büyük kentler Sosyal Demokrat yönetimlerin eline geçti. 1973–1980 İzmir’de İhsan Alyanak, İstanbul’da 1973–1977 Ahmet İsvan ve 1977–1980 de AYTEKİN KOTİL, Ankara’da 1973–1977 Vedat DALOKAY, 1977–1980 de Ali Dinçer gerçekleştirdikleri başarılı yönetimle Sosyal Demokrat Belediyecilik anlayışının doğmasına neden oldu.¹⁸⁹ Bu isimler; *“Kitlesele bir destekle başarılı belediyecilik uygulamaları yaptılar. Bu dönem belediyeleri öncekilerden zihniyet olarak tamamıyla ayrılıyordu. Temel felsefeleri; demokratik, üretici, tüketimi düzenleyici, kaynak yaratıcı, işbirliği ve dayanışmayı temel alan belediye idi.”*¹⁹⁰

1973 yılında başlayan bu dönemde belediyelerin ciddi sorunları vardı. Öncelikle belediye gelirlerinin kamu gelirlerine oranı düşerek %4,90 olmuştu ve büyük belediyelerin gelirleri ile hizmetleri arasındaki oran dengesizdi.¹⁹¹ Belediyelerin ekonomik açıdan zorlanmaları, CHP’li belediyeler içinde yaşayan; 7 965 720 (1975 Nüfus Sayımına göre) kişiyi mağdur ediyordu.¹⁹² Belediyeler sık sık çalışanlarının maaşlarını ödemekte zorlanıyor ve borç istemek üzere sık sık Ankara’ya gidiyorlardı.

Belediyelerin yaşadığı bu sorunlar öncelikle Sosyal Demokratların güçlü bir merkezi hükümet kuramamasından kaynaklanıyordu.¹⁹³ Ayrıca Kentlerde Demokratik Sol yönetimlerin iş başına gelmesi Demokratik Sol uygulama da

¹⁸⁹ Hakkı Uyar, *“Türkiye’de ve Dünya’da Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe”*, **Aydınlanma 1923 Bağımsız Kemalist Düşün Dergisi**, Yıl 8, Sayı 51, 2004 Kış, s.37.

¹⁹⁰ Uyar, a.g.m, s.37.

¹⁹¹ Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesinde bulunan Orhan Koloğlu Arşivinden, CHP Araştırma ve Hazırlık Bürosuna Gönderilen Yerel Yönetimlerle ilgili Rapor, 1974.

¹⁹² Orhan Koloğlu Arşivi, a.g.m.

¹⁹³ Uyar, a.g.m., s.37.

örnekler verilmesine neden oluyordu. Bu nedenle MC hükümetleri, belediyelerin çalışmalarını engellemek için ellerinden geleni yapıyordu.¹⁹⁴

Sorunlara çözüm üretmek için özellikle belediye başkanları büyük çaba gösterdiler. Bu amaçla, Ankara Belediye Başkanı V. Dalokay, İstanbul Belediye Başkanı A. İsvan, Adana Belediye Başkanı E. Bagatur, Türk Belediyecilik Derneği ve Türkiye Belediye İşverenler Sendikası birlikte bir *'Belediye Gelirleri Yasa Taslağı'* hazırladılar.¹⁹⁵ Ayrıca, 1978'de CHP hükümeti döneminde, Yerel Yönetimler Bakanlığı kuruldu. Ancak bunların hiçbirisi belediyelerin sorunlarını çözemedi. Yapılması gereken belediyeleri; merkezi denetimden veya idari vesayetten kurtulmuş; yaptıkları hizmetlerle doğru orantılı mali gücü olan ve güçlü bir kamu kuruluşu niteliği taşıyan, bir yapıya kavuşturmakta.

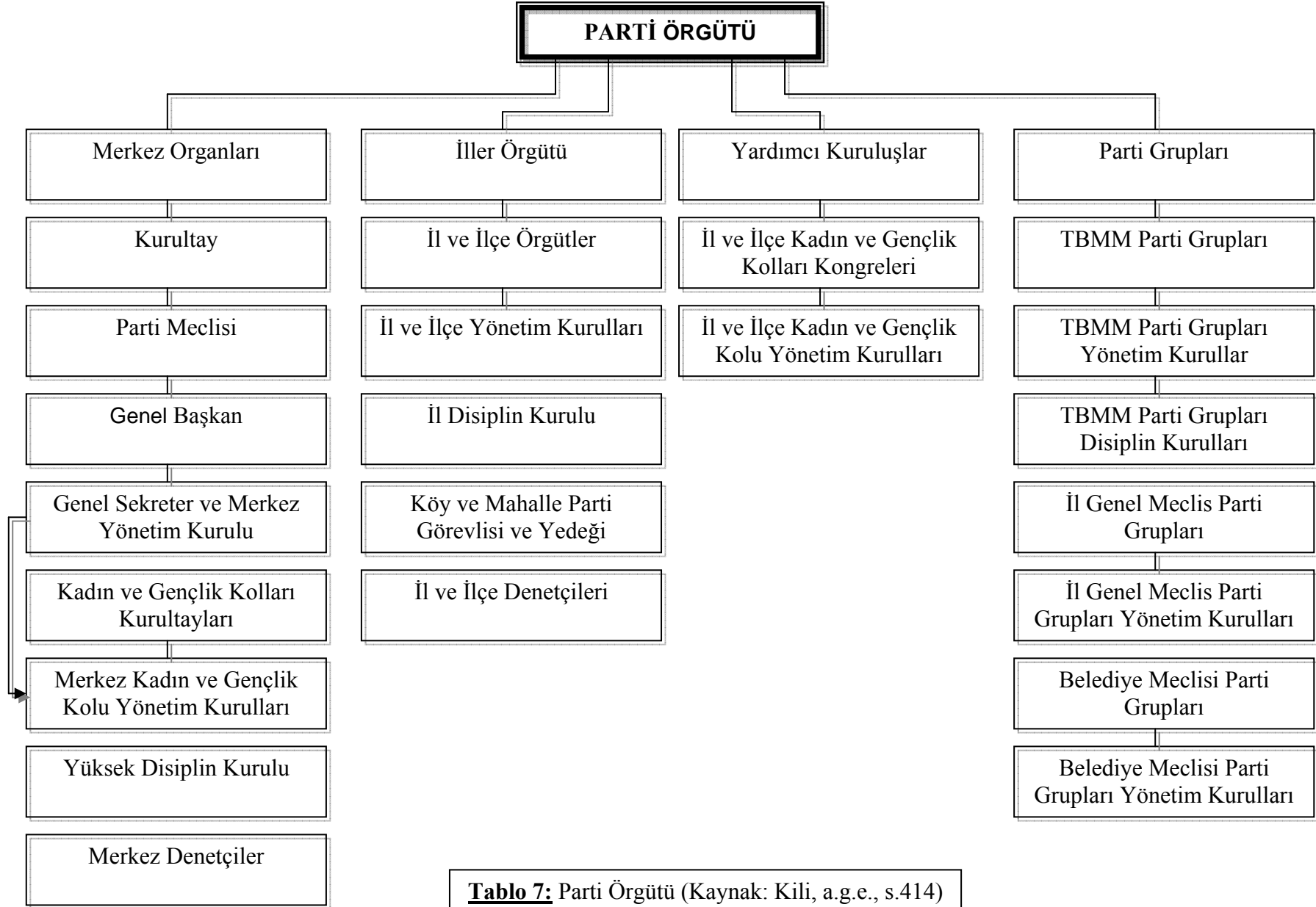
Bütün bu olumsuz şartlarda Sosyal Demokrat Belediyelerin halkı düşünerek hizmet vermeleri, yepyeni projeler üretmeleri, halka açık olmaları, belediyecilikte bir ekol olmalarına neden oldu. Bu dönemde Başkanlık yapan isimler efsaneleşti. O dönemin koşullarında Sosyal Demokrat Belediyeler, Metro çalışmaları ve Toplu Taşımacılık uygulamaları yaptılar, karayollarında tercihli yol kavramını getirdiler, Kültür ve Sanata destek vererek kitap kampanyaları başlattılar. Halka yönelik ekmek fabrikaları kurdular, halk plajları açtılar.¹⁹⁶ Bütün bunlar o zaman kadar görülmemiş yeni hizmetlerdi ve belediyelerin bu çalışmaları *"halkçı bir iktidarın neler yapabileceğini"* göstererek¹⁹⁷ Ortanın Solunun yükselişine katkıda bulundu.

¹⁹⁴ Orhan Koloğlu Arşivi, a.g.m.

¹⁹⁵ V. Dalokay, A.İsvan, E. Bagatur, R. Keleş, C. Geray, N. Kayakıran, *"Bağımsız ve Güçlü Olmak İstiyoruz"*, Orhan Koloğlu Arşivinden, Belediye Gelirleri Yasa Taslağı, 1975.

¹⁹⁶ Uyar, a.g.m., s.37.

¹⁹⁷ Ertuğrul Çepni ile 4 Haziran 2006 tarihinde yapılan görüşme.

Tablo 7: Parti Örgütü (Kaynak: Kili, a.g.e., s.414)

Ortanın solunun yükselişinde sadece parti içinden almış olduğu destek neden olarak gösterilemez. Parti dışından da pek çok destek almıştır. Ortanın soluna ve CHP'ye desteğini açıklayan dış paralel kuruluşlar şunlardır:

- Sosyal Demokrat Parti (Genel Başkan Sıtkı Ulay)
- Türkiye Büyük Birlik Partisi (Genel Başkan Mustafa Timisi)
- Millet Partisinden istifa eden 8 milletvekili ve 18 ilçe yöneticisi
- Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı
- Türkiye Milli Talebe Federasyonu
- Türkiye Öğretmenler Derneği Milli Federasyonu
- DİSK

Ortanın Solu ekibi sahip olduğu bu geniş tabanlı destek ile 1973 seçimlerine gider. 1973 seçimlerinde parti tek başına iktidar olamasa da 1969 seçimleri ile başlayan trendi sürdürür.¹⁹⁸

Tablo 8: 1973 Seçimleri Sonuçları (Kaynak: www.tbmm.gov.tr (son erişim:10.06.2006))

Parti Adı	Alınan Oy	Oranı
<u>CHP</u>	3.570.583	33,30
<u>AP</u>	3.197.897	29,82
<u>DP</u>	1.275.502	11,89
<u>MSP</u>	1.265.771	11,80
<u>CGP</u>	564.343	5,26
<u>MHP</u>	362.208	3,38
<u>BAĞIMSIZ</u>	303.218	2,83
<u>TBP</u>	121.759	1,14
<u>MP</u>	62.377	0,58

¹⁹⁸ Ergun Özbudun-Frank Tachau, " *Social Change and Electoral Behavior in Turkey: Toward a 'Critical Realignment'*", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 6, 4 Oct. 1975. s. 479.

1973 seçimlerinden sonra CHP ile MSP koalisyonu kurulur. Bu koalisyon döneminde gerçekleşen Kıbrıs Harekâtı'nın prestiji olumlu bir katkı yaparak etkisini, 1977 seçimlerine kadar sürdürür.

1977 seçimleri öncesi herkesin beklentisi CHP'nin tek başına iktidar olmasıydı ancak seçim sistemi buna imkân vermedi.

Tablo 9: 1977 Seçimleri Sonuçları (Kaynak: www.tbmm.gov.tr (son erişim:10.06.2006)

Parti Adı	Alınan Oy	Oranı
<u>CHP</u>	6.136.171	41,38
<u>AP</u>	5.468.202	36,88
<u>MSP</u>	1.269.918	8,56
<u>MHP</u>	951.544	6,42
<u>BAĞIMSIZ</u>	370.035	2,50
<u>CGP</u>	277.713	1,87
<u>DP</u>	274.484	1,85
<u>TBP</u>	58.540	0,39
<u>TİP</u>	20.565	0,14

1977 seçimleri Ortanın Solu ile başlayan sonra Demokratik Sol kavrama ulaşan Sosyal Demokrat hareketin Türkiye'deki zirve noktası oldu. 1977'den sonra artan ekonomik ve siyasal sorunlar, hükümet kurmada yaşanan bunalım Sosyal Demokrasiyi yıprattı. Şiddet olayları düşünün en büyük etkeni oldu. Ancak daha da önemlisi iktidar olmasına rağmen CHP'nin vaat ettiklerini gerçekleştirememesi üstelik ekonomik açıdan oy aldığı kesimleri daha da zayıflatması oldu.¹⁹⁹

2.5. ORTANIN SOLUNDAN DEMOKRATİK SOLA

1965 yılında Ortanın Solu ile CHP, siyasi yelpazedeki yerini saptarken; toplumun her kesimine dönük programıyla, Sosyal Demokrasi yönünde bir açılımı gerçekleştiriyordu. Bu açılımla birlikte, "*CHP, artık eskisi gibi her eğilimi, her çıkar*

¹⁹⁹ Erol Tuncer ile 20 Şubat 2006 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme. Tuncer, bu durumun en büyük nedeninin seçim kazanmak adına yapılan sınırsız vaatlerden kaynaklandığını söylemiştir.

kümesi içinde barındıran, barındırabilen bir siyasal kuruluş olmaktan çıkıyor; toplumdaki köylü kentli emekçilere, daha hızlı ve daha eşit bir kalkınma isteyenlere ve bunların davasını paylaşan aydınlara kısaca sol güçlere dayanan bir parti oluyordu.”²⁰⁰ Bu açıdan Ortanın Solu iktisadi ve sosyal düşünceler tarihi içinde sol bir hareket, bir tepki ve değişimin ifadesidir.²⁰¹ Ortanın Soluyla CHP, “demokratik düzene bağlı, sosyal ağırlığı olan bir parti olduğunu ilan etmiştir.”²⁰²

Ayşe Ayata ile yapılan görüşmede Ayata; Dünya’da “*Left of Center*”²⁰³ diye bir akım olmadığını, bu anlamda akışkan ve niteliği belli olmayan pragmatik bir yapısı olduğunu söylemiştir.²⁰⁴ Ertuğrul Günay’da 1974’te Demokratik Solun tüzüğe girmesini teklif eden Cahit Angın ve Kemal Okyay’dan bizzat dinlediğine göre Demokratik Sol tanımının tercih edilmesinin ana nedeninin sola daha açık olması olduğunu aktarmıştır.²⁰⁵ Sonuçta akışkan ve pragmatik yapı evrilerek dönüşmüştür.

Faruk Erginsoy ise Demokratik Sol tanımından önce kullanılan Sosyal Demokrasi tanımından vazgeçilmesinin ana nedeninin batıdan farklılaşmak olduğunu ve bu nedenle Türkiye’ye özgü özellikler taşımakla birlikte Demokratik Sol ismini Fransa’da yayınlanan *La Leur Démocratique*’den tercüme ile aldıklarını söylemiştir.²⁰⁶

Ortanın Solunun Sosyal Demokratik karakteri, 1961 Anayasası’nın sosyal devlet ilkesine dayanmaktadır.²⁰⁷ Bu anlamda Ortanın Solu, batının Demokratik Solundan farklı değildir. Demokratik Sol her alanda özgürlüğü geliştiren ve uluslar arası alanda barışı esas alan bir karakter taşır.²⁰⁸ Demokratik Sol özü gereği halkı düşünen bir kavramdır ancak; halkın Demokratik Solu desteklemesi önemlidir. Halktan güç almayan bir sol hareket başarılı olmayacaktır bu nedenle yeni bir akım

²⁰⁰ Ülman-Yücekök, a.g.m.

²⁰¹ Cahit Talas, “*CHP Gerçek Hüviyetine Dönecek mi?*”, **Forum**, Sayı 301, 15 Ekim 1966.

²⁰² Hayrettin Uysal, “*Dönemeçteki CHP*”, **Forum**, Sayı 301, 15 Ekim 1966.

²⁰³ C.H. Dodd, a.g.m.’de bu şekilde kullanmıştır.

²⁰⁴ Ayşe Ayata ile 21 Şubat 2006 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.

²⁰⁵ Ertuğrul Günay ile 22 Şubat 2006 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.

²⁰⁶ Faruk Erginsoy ile 28 Aralık 2006 İstanbul’da yapılan görüşme.

²⁰⁷ Ceyhun Atuf Kansu, “*Sosyal Demokrasi Üzerine*”, **Özgür İnsan**, Sayı 4, Eylül 1972.

²⁰⁸ “*Ortanın Solu*”, **Forum**, Sayı 294, 1 Temmuz 1966.

olan Demokratik Solda izlenmesi gereken genel ilkeler vardır. Bu ilkelerin varlığı Demokratik Solun başarısı için gereklidir. Bu ilkeler;²⁰⁹

- *“Bu akım içinde kavram kargaşalığı ve slogan kördöğüşü olmamalıdır.*
- *Hareketin kurumsal temelini boş ve sahipsiz kabul edip, günümüze dek oluşturulan düşünce doğrultusuna ters düşen görüşleri harekete temel almak isteyenler olabilir. Yeni akım, böylelerini en kısa süre içinde ortaya çıkarıp, kendi dışında bırakacak kadar güçlü ve kararludur.*
- *Demokratik sol hareketin başarısı, yöneldiği sınıfların ve tabakaların uyumlu eylemine bağlıdır.*
- *Hareketin içinde hata yapanlar olabilir. Bu durumda yapılacak şey hatanı yapanı eleştirmek ve doğruyu göstermektir. Bunun için ne küskünlük, ne uzak durma olmamalıdır.*
- *Özeleştiri ancak demokratik işleyiş içinde yapıcı olabilir. Örgüt disiplini özeleştirilerin örgütün belirli organlarında, örneğin yetkili genel kurullarında, yapılmasını şart koşar.*
- *Sosyal demokrat hareket içinde tutarlı gelişimi sağlayan temel koşullardan biri, özeleştiri ile birlikte, yetkilerle ve yetkililere gösterilecek saygı ve disiplin olmalıdır.*
- *Mutluluğunu demokratik sola bağlamış kitlelerin, aydınların ve yöneticilerin yükselişi ancak hareketin genel yükselişi ile olur.”*

CHP, 1974'ten sonra programı ve tüzüğü ile de Demokratik Sol bir karakter kazanmıştır. Ancak Partinin geçirdiği değişimde yukarıda belirtilen genel ilkeler çerçevesinde hareket etmesi mümkün olmamıştır. Siyasi ortamın buna izin vermemesinin yanı sıra, CHP içinde parti içi mücadele olumlu bir şekilde sonlandırılmamıştır. Elbette, parti içi demokrasinin sağlıklı işlediği partilerde tartışmaların ve değişimlerin olması doğaldır. Ancak Atatürk ve İnönü'nün parti içinde sahip olduğu güçten sonra Ecevit, parti içi gruplar tarafından yenilmesi kolay bir rakip olarak görülmüş ve parti içinde iktidar olma mücadelesi partiye çok zarar vermiş; Demokratik Sol ilkelere de gölge düşürmüştür.

²⁰⁹ Seryıldız, “Dört Nokta”, **Özgür İnsan**, Sayı 4, Eylül 1972.

CHP'nin Ortanın Solu ile başlayan Sosyal Demokratlaşma süreci sağ ideolojilerin ağırlıklı olduğu Türk siyasetine bir denge getirmiştir. Hareketin kısa sürede kazandığı başarılar kalıcı olmasa da sol ideolojilerin demokrasiler için vazgeçilmez bir denge unsuru olduğu Türkiye'de de anlaşılmıştır. CHP, bu değişimle Soğuk Savaşın sol ideolojileri baskı altında tuttuğu bir dönemde Türk Siyasetinde Solu meşrulaştırmıştır.

BÖLÜM 3: ORTANIN SOLU POLİTİKASININ TEMEL ÖZELLİKLERİ

Ortanın Solu politikası, ideolojik bir söylem olarak ortaya çıkarak ve ikinci bölümde açıklanan süreçten geçerek içerik olarak doldurulmuştur. Teorik olarak bu şekilde gelişen Ortanın Solu; bu gelişimi esnasında Sosyal Demokrat niteliğini kazanmıştır. Bu niteliğin ortaya konmasından sonra da, Ortanın Solu teorisyenleri, iki nedenle Demokratik Sol tanımını kullanmaya başlamışlardır:

1. Marksist köklerle bağlantı kurmamak ve Türkiye'ye özgü bir tanımlama yapabilmek
2. Demokratik Sol'un tanım olarak daha ucu açık ve sola daha meyilli bir kavram olması.

Bu açıdan 1980'de CHP kapatılana kadar kullanılan Demokratik Sol tanımını Ortanın Solu deyiminin bir devamı olarak düşünüyor ve 1974–1980 sürecinde Demokratik Sol deyimini ile bir sisteme oturtulan Halk Sektörü ve Köykent kavramlarını özellikler içerisinde değerlendiriyorum.

“Ortanın Solu, demokrasi için Burjuvazinin varlığını zorunlu saymakla birlikte, sermaye dâhil bütün üretim faktörlerini kamu yararı adına, özel girişkenliği ulusal ekonominin ihtiyaçları ve sosyal amaçlar çerçevesinde denetim altına alınıp sınırlandırılan bir devletçilik anlayışıdır. Bu açıdan Ortanın Solu;

- *Halkın refah ve güvenliğini geciktirici ve adaleti bulmak bakımından, sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçidir.*
- *Toplum yapısını mümkün olan en yüksek hızla değiştirerek, kendi insanlık ve halkçılık anlayışına uygun duruma getirmek yönünde hareket eden ilerici, devrimci ve reformcu bir anlayıştır.*
- *Liberalizmle aşırı sol arasında iki yönlü bir set görevi gören siyasal sistemin adıdır.”*¹

¹ Muzaffer Sencer, **Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, Geçiş Yayınları, İstanbul, 1971, s.286.

Muzaffer Sencer tarafından yapılan bu tanımlama Ortanın Solunun genel özelliklerini de vurgulayarak yapılmış en net tanımlamalardan biridir. Bu tanımlama göstermektedir ki Ortanın Solu geniş bir çerçeve içerisinde çok yönlü bir teori olarak pek çok özelliğe sahiptir ve özellikler tek boyutlu değildir.

3.1. SİYASİ PARTİLER YELPAZESİNDE CHP’NİN YERİ

CHP’nin sola kayışı temelde 1965’te Ortanın Solunun ortaya çıkışından çok önce başladı. 1950’lerin sonunda İlk Hedefler Beyannamesi’nin de içinde bulunduğu ortam ve 1961 Anayasası’nın oluşumu sırasında CHP’nin takınmış olduğu tavır, bu sürecin bir parçasıydı. Bu durum CHP’nin siyasi partiler yelpazesindeki yeri konusunda aydın çevrelerde ve kamuoyunda pek çok spekülasyona neden oluyordu. Herkes, partinin yerini kendi düşüncesine göre tanımlamaya çalışıyor; partiye pek çok yakıştırma yapıyordu. CHP, kendi yerini belirlemediği sürece kimine göre komünist/aşırı solda; kimine göre de sağcı/tutucu; olmaya devam edecek ve bu durum CHP’nin her geçen gün yıpranmasına neden olacaktı. Tek parti döneminde siyasi partiler yelpazesinde herhangi bir yer tanımlaması yapma ihtiyacı duymayan CHP, çok partili hayatta gün geçtikçe bunun zaruretini hissediyordu. Bülent Ecevit’e göre de partinin aşırı sol damgasını yememesi için de böyle bir tanımlama gerekliydi.²

1965 yılında Ortanın Solu ile CHP bu konuda süren tartışmalara bir son veremese de bu konudaki tavrını netleştirmiş oldu.

CHP, Ortanın Solu ile siyasi yelpazedeki yerini belirlerken bir takım sınırlılıklarla karşı karşıya kaldı. Öncelikle soğuk savaş döneminin sol ideolojiler üzerine kurduğu baskı ve toplumda oluşan önyargılar vardı. Sol kelimesinin bile telaffuzu tepkilerle karşılanıyordu. Bu nedenle CHP, özenle en başından beri Ortanın Solunun aşırı soldan farklarını vurguladı, Marksist kökenleri reddetti ve Ortanın Solunu aşırı Solu önleyecek bir set olarak anlattı. CHP, sol anlayışının özgürlükçü

² Bülent Ecevit, **Ortanın Solu**, Kim Yayınları, İstanbul, 1966, s.12.

demokrasi anlamında bir demokrasiye ağırlık veren bir anlayış olduğunu özenle vurguladı.³

CHP'nin önündeki ikinci sınırlılık ise parti her ne kadar kuruluşundan beri ilerici-devrimci ise de köklerinden kopmaması gerekiyordu. Bu açıdan gerek İnönü gerek Ecevit, Ortanın Solunun bir kopuş değil, aksine tamamlayıcı bir unsur olduğunu özenle vurguladılar. Buna rağmen düzen değişikliği hususunda kopma ile ilgili bazı çelişkiler ortaya çıktı. (Bu konuya Düzen Değişikliği bölümünde değinilecektir.) Bu da haliyle Ortanın Solu muhaliflerinin ellerini güçlendiren bir koz oldu.

Bütün bunların yanı sıra Ortanın Solu CHP'nin eski toplumsal kökenlerini karşısına alacak niteliklere sahipti. Partinin eskiden beri destekçisi olan asker-sivil bürokratlar, taşra eşrafı ve aydınlar, Ortanın Solunun köylü ve işçiyi öncelikli tavrı karşısında CHP'ni desteklemediler.⁴ Ama parti, seçtiği yeni tabana da oturamamıştı. Bunun için zaman gerekiyordu.

Partinin daha ilk anda Ortanın Solunu telaffuz eder etmez karşılaştığı bu sınırlılıklar bir süre partinin siyasi yelpazedeki yerini de sallantıda bıraktı. Durum ancak 1972'de Ecevit'in parti içi mücadelelerden galip çıkarak, partide -geçici de olsa- sükûneti sağlamasından sonra netleşti.

Bu çerçevede CHP'nin sol anlayışı Bülent Ecevit tarafından şu şekilde netleştiriliyordu:⁵

“Ortanın Solu, bizi dört yanımızdan saran sol basınçların Batıdan gelenidir. Demokrasiyle bağdaşabilenidir. Düşünce özgürlüğüne yer vereni, insan onuruna değer verenidir; en barışçısı, en güveniliridir.

³ Bülent Ecevit, **Demokratik Solda Temel Kavramlar ve Sorunlar**, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1975, s.52.

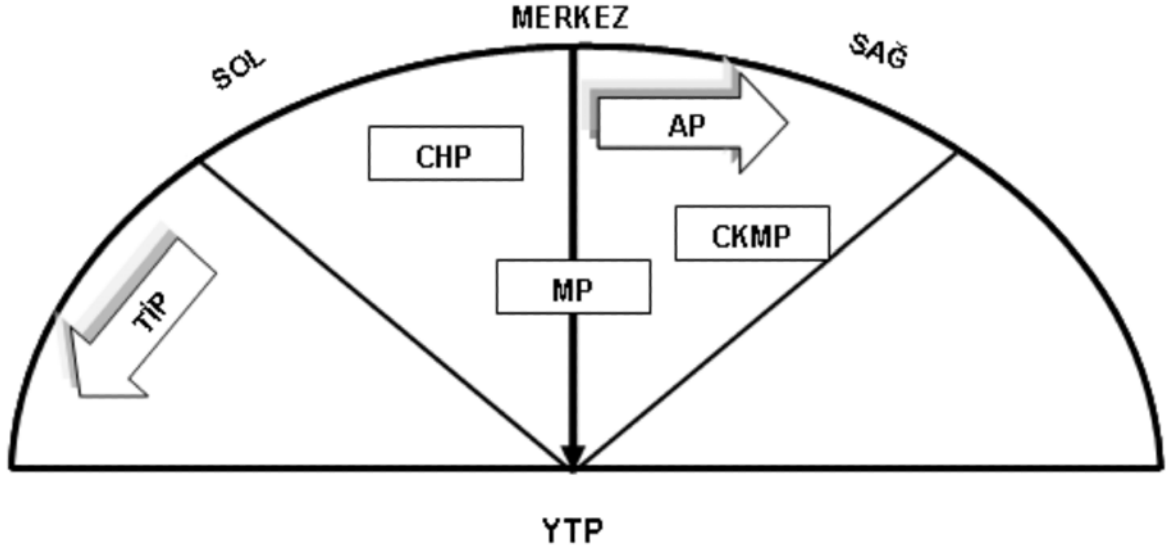
⁴ Ahmet Yücekök, **Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Parlatmentonun Evrimi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, no:533, Ankara, 1983, s.196. Aynı tespiti Nermin Abadan’da yapmıştır. Nermin Abadan, **Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966.

⁵ Bülent Ecevit, Ortanın Solu, s.32.

Türk toplumu, salla sağ arasında veya salla orta arasında bir seçme yapmak durumunda değildir. Çünkü sağ seçmek gerilemektir; ortayı seçmek durulamaktır; Türk toplumu ise ilerlemek zorundadır. Onun için, salla sağ arasında veya salla orta arasında değil, sol akımlar arasında bir seçme yapmak durumundadır.

Demokrasiyi, düşünce özgürlüğünü ve insanlık onurlarını -geçici bir süre içinde olsa- feda edemeyecek kimselerin, seçecekleri solda Ortanın Soludur. CHP'nin temsil ettiği, temsil etmesi gereken, 27 Mayıs Anayasasının gereği olan ve çağımızın Sosyal Demokrasi anlamına uyan Demokratik Soldur.”

Bu şekilde kendi yerini **“demokrasi ile sol sınırı çizilmiş Ortanın Solu”** olarak tanımlarken diğer partileri ise kendine göre çeşitli şekillerde konumlandırıyor. Buna göre; AP, Ortanın Sağında ancak programı ile sürekli daha sağa kayan bir partiydi. TİP; CHP'nin sol sınırından aşırı sola kadar olan unsurları bünyesinde barındırmaktaydı. MP; Kendini Mutedil sosyal liberal olarak tanımlayan bu parti Sağ ve Ortanın solu unsurlarını bir arada bulunduruyordu. YTP' nin İse; ağırlık noktası merkezdi. CKMP' de; Demokratik Milliyetçi Toplumcu olarak tanımlanıyordu.⁶

Sekil 1: Siyasi Partiler Yelpazesi

⁶ Ecevit, a.g.e.,s.21-26.

3.2. KURAM OLARAK ORTANIN SOLU

Ortanın Solu; devletçiliği, devlet kesimi ile özel kesimi ve bütün ekonomik faaliyetleri toplum yararına düzenleme, yönlendirme ve sosyal adalet içinde, halk denetimine tabi tutarak yürütme iddiasındadır. Uygulamayı bu çerçeve içerisinde oluşturmaya çalışmaktadır.

Ortanın Solu; teşebbüs özgürlüğü, mülkiyet ve miras hakkı gibi konulara açıkça yer vermekte; özel sermaye kesimlerinin planlar çerçevesinde yatırımlara özendirilmesinin gerekli olduğunu savunmaktadır. Savunduğu bu ilkelerin özellikle demokrasi yönü güçlü, halka geniş özgürlük, serbest seçim hakkı ve iktidarı sınırlayıp denetleyebilme yetkisi tanıyan bir sosyal demokrasi ile gerçekleştirilebileceğini ve bu duruma gelebilmenin tek yolunun da Ortanın solu olduğunu vurgulamaktadır. Bu bakımdan teorisyenleri; CHP'deki Ortanın Solu hareketini, bir anayasa hareketi olarak açıklamakta; anayasayı kâğıt üzerinden kurtarma, toplum dokusuyla kaynaştırarak canlandırma, halka yararlı kılma ve siyasal alanda olduğu gibi sosyal ve ekonomik alanda da anayasayı gerçekleştirme hareketi olarak tanımlamaktadırlar.⁷ Onlara göre, Ortanın solu aslında 40 küsur yıldır uygulanmakta olan CHP programının sosyal ıslahat dönemidir. Bu anlamda *“Ortanın Solu, CHP için, kendi program ve kimliğini, sosyal Islahat alanında idrak edişidir. Bunu dile getirişidir.”*⁸

Çerçevesi bu şekilde çizilmiş olan Ortanın Solunu savunan bireylerin özelliklerini, *“Ortanın Solu”* kitabında sıralayan Ecevit, bir anlamda Ortanın Solu kuramında bulunan özellikleri de sıralamış oluyordu. Bu özellikler kuramın temel özelliklerini meydana getiriyordu. Buna göre Ortanın Solundayım diyen bir birey şu özellikleri taşıyordu:

1. *“Ortanın Solundakiler **insancıldır**. İnsana en yüksek değeri verir; insan kişiliğinin serbestçe gelişebilmesini; herkese bu bakımdan imkân eşitliği*

⁷ Ecevit a.g.e.,s.46

⁸ 16 Aralık 1965 CHP TBMM Grup Toplantısındaki İnönü'nün konuşmasından aktaran Ecevit, a.g.e., s.65.

- tanınmasını; devlet ve toplum düzeninin bu serbestliği ve imkân eşitliğini sağlayacak biçimde olmasını isterler.”⁹
2. “Ortanın Solundakiler **halkçıdırlar**. Geniş halk toplulukların yararını, dar zümrelerin çıkarlarına üstün tutarlar. Toplumsal sınıfların, gelir dağılımında eşitlik, sosyal adalet ve fırsat eşitliği ile eritilebileceğini savunurlar.”¹⁰
 3. “Ortanın Solundakiler **sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçidirler**. Sosyal adalet ve güvenlik sağlamayı, insan onuruna uygun, insan yeteneklerinin ortaya çıkıp gelişmesine elverişli ve geleceğe ait güvenlik kaygılarının insanlığı bencillığe, sömürücülüğe ve sürtüşmeye itmesini önleyici bir toplum düzeni kurabilmenin kesin şartı sayarlar.”¹¹
 4. “Ortanın solundakiler **ilerici, devrimci ve reformcudurlar**. Toplum yapısını mümkün olan en yüksek hızla değiştirerek, kendi insanlık ve halkçılık anlayışlarına uygun duruma getirmek; toplumun maddi ve manevi gücünü arttırmak isterler.”¹²
 5. “Ortanın Solundakiler **devletçidirler**. Ortanın Solundaki devletçilik, iktisadi faaliyetin ve üretim araçlarının tümü ile devletleştirilmesini, teşebbüs özgürlüğünün yok edilmesini isteyen bir devletçilik değildir. Bu kamu kesiminde olsun, özel kesimde olsun iktisadi hayatın, her türlü iktisadi faaliyetin, devletçe toplum yararına düzenlenmesini ve sosyal adalet ilkelerine uygun olarak yürütülmesini, üretim araçlarının toplum yararına kullanılmasını, tasarrufun ve yatırım kaynaklarının devlet müdahalesi veya devlet işletmeciliği yollarıyla da arttırılmasını öngören bir devletçiliktir.”¹³
 6. “Ortanın Solundakiler **plancıdırlar**. İktisadi ve sosyal gelişmeyi tesadüflere bırakmazlar, Amaçları belli, o amaçlara nasıl ve ne zaman varılacağı belirli ve bütün iktisadi faaliyeti toplum yararına yönlendirip

⁹ Ecevit, a.g.e.,s.17.

¹⁰ Ecevit, a.g.e.,s.17.

¹¹ Ecevit, a.g.e.,s.18.

¹² Ecevit, a.g.e.,s.18.

¹³ Ecevit, a.g.e.,s.19.

sosyal adalete uygun olarak düzenleyici bir planla, imkânları en iyi değerlendirmek ve gelişmeyi hızlandırmak isterler."¹⁴

7. *"Ortanın Solundakiler özgürlüğe bağlıdırlar. İktisadi ve sosyal amaçlarına, özgürlük içinde demokratik düzen içinde ulaşmak isterler. Bunu o amaçlara erişebilmenin en güvenilir ve en insanca yolu sayarlar. Ne olursa olsun, insan hak ve hürriyetlerini kısmayı reddederler."*¹⁵
8. *"Ortanın solundakiler sosyal demokrasiden yanadır. Halkın irade serbestliği ekonomik ve sosyal baskılardan kurtulmadıkça demokrasinin halk yararına işlemeyeceğini bilirler. Onun için demokrasinin biçimsel yönü kadar sosyal yönüne de önem verirler."*¹⁶

Bu özellikleri taşıyan Ortanın Solunda bir birey, sadece bu özelliklere sahip olarak Ortanın Solunda hedeflenen; demokratik, özgür ve sosyal adaletçi, gelişmiş bir topluma ulaşılmasını sağlayamayacaktır. Bunun için bazı koşulların sağlanmış olması gerekmektedir. Ancak kuram, bu noktada bir açık vermekte ve bu koşulların nasıl sağlanacağını tam olarak açıklayamamaktadır.

Bu koşullar şu şekilde sıralanmıştır:¹⁷

- Bireylerin özgür olabilmeleri için öncelikle toplumun özgür olması gerekir.
- Ulus yönetimi, eşit oy ve serbest seçimle belirlenen, halk idaresi ve egemenliğine dayanmalıdır.
- Bireyler, her türlü siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel baskılardan kurtarılmalıdır. Böylece halk iradesi serbestçe ve tam olarak belirlenebilir.
- Baskıyı engellemenin en temel yolu gücün bir noktada toplanmasına engel olunmasıdır.
- Eğitimde fırsat eşitliği sağlanmalıdır.

¹⁴ Ecevit, a.g.e., s.19.

¹⁵ Ecevit, a.g.e., s.19.

¹⁶ Ecevit, a.g.e., s.20.

¹⁷ Ecevit, a.g.e., ss.87-89.

- Sınıf ayrıcalıklarına dayanan ve para veya mülke, mevki veya üne göre belirlenen itibar ölçülerinin yerini, emeğe, yararlığa, üreticilik ve yaratıcılığa dayanan itibar ölçüleri almalıdır.

Bu koşullar altında gerçekleşecek olan Ortanın Solunda tutum ve davranış; İnsanlar üzerinde her türlü baskıyı reddettiği, insanları kendi yaşama ve çalışma şartlarının hâkimi kılmak istediği için demokratik; insanları, imkân eşitsizliğinden ve yaşama şartlarında adaletsizlikten kurtarmak istediği için sosyal adaletçi; insanlarda saklı bütün maddi ve manevi gücü harekete geçirmek, insanları yaşama ve çalışma şartlarına yön verici duruma getirmek istediği için de devrimcidir.¹⁸

Ortanın Solunda öngörülen bu düzenin gerçekleşebilmesi ise CHP'nin inandığı ilkeler uğruna mücadelesi ile gerçekleşebilir. Bunun için gelen tepkiler ne olursa olsun CHP mücadele ile koşulları gerçekleştirebilir ve Türk halkının geleneklerine, tabiatına ihtiyaçlarına en uygun bu insanlık anlayışını topluma benimsetebilir.¹⁹

3.3. DÜZEN DEĞİŞİKLİĞİ VE ORTANIN SOLU

Ortanın Solu düşüncesi; Türkiye'yi bütün aksaklıklardan arındırarak, “*Büyük ve Bağımsız Sanayi Toplumu*” hedefine; Anayasanın öngördüğü haklar çerçevesinde ulaşmayı hedeflerken; mevcut koşullar içerisinde bu durumun istenilen hızda gerçekleşemeyeceğinden hareketle, bir Düzen Değişikliği Programını öngörür. CHP, bu düzen değişikliği programını 1969'da **İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz** başlığı altında açıklamıştır.

CHP'nin Düzen Değişikliği Programı 1968 bütçe görüşmelerinden sonra özellikle ekonomik bir çerçevede şekillenmiştir. Bu çerçeve içerisinde değişikliğin ana unsurları Toprak Reformu ile Köykent Projesi ve Halk Sektörü olmuştur.

¹⁸ Ecevit, a.g.e.,s.90.

¹⁹ Ecevit, a.g.e.,s.80.

Düzen değişikliği programı çeşitli düzenlemeleri içeren 17 bölümden oluşur:²⁰

1. Köylüye Dönük Düzen Değişikliği
2. Bağımsız Sanayi Toplumuna Geçiş
3. İnsanca Bir Orman Düzeni
4. Çağdaş ve Halkçı Eğitim Düzeni
5. Ulusal Dış Politika ve Ulusal Savunma Politikası
6. Doğu'da Yeni ve Halkçı Düzen
7. Doğal Kaynaklarda Ulusal Düzen
8. Verimli ve Adil bir Ekonomi Düzeninin İlke ve Araçları
9. İnsanca Bir Çalışma Düzeni
10. Sosyal Güvenlik Düzeni
11. Sosyal Konut Arsa ve Kentçilik Düzeni
12. Halkçı ve Devrimci Hukuk Düzeni
13. Yönetimde Düzen Değişikliği
14. Anayasa Düzeni Kurulurken Anayasa'da Yapılacak Olan Değişiklikler
15. Af
16. Düzen Değişikliği Programının Gerektirdiği Kaynaklar
17. Temel Düşünceler

Program öncelikle “Bu Düzen Bozuktur.” kabulüne dayanır ve Düzen Değişikliği konusundaki temel ilkeleri bu kabul üzerinden belirler. Öncelikli amaç bozuk düzeni 1961 Anayasası doğrultusunda değiştirmektir. Ancak bu değişim kesinlikle bir siyasal rejim değişikliğini içermemektedir. Aksine düzen değişikliğinin demokratik rejim içerisinde değişmesi gerektiğini savunmaktadır.²¹

Düzen değişikliği; Ortanın Solu hareketiyle kendi içinde bir yapı değişikliği sağlamış olan CHP tarafından gerçekleştirilecektir. CHP, Ortanın Solu ile Düzen

²⁰ **İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz CHP'nin Düzen Değişikliği Programı**, Ulusal Basımevi, Ankara, 1969.

²¹ a.g.e., s.122.

Değişikliğini gerçekleştirebilecek bir yapıya kavuşmuştur.²² CHP, halk-aydın işbirliğini kendi saflarında sağlayarak düzen değişikliğini gerçekleştirecektir.²³ Ancak bu noktada CHP, geçmiş ile bugün arasında çelişkiye düşmektedir. Öncelikle CHP, her zaman Cumhuriyeti kuran kadroların partisi olduğunu özenle vurgulamış; O kadroların prestijinden faydalanmıştır. Oysa şimdi, Ortanın Solu ile gerçekleşen bir yapı değişikliğinden bahsedilmekte ve Türkiye'nin düzen değişikliği ile kalkınacağı söylenmektedir.

Teorisyenler, bu çelişkiyi Cumhuriyet'in kuruluşu ile gerçekleşen üst yapı reformlarının içeriden(!) ve dışarıdan gelen engellemelerle alt yapı devrimleriyle tamamlanamadığını; Ortanın Solunun bu engelleri aşan bir çözüm yolu olduğunu söyleyerek aşmak istemişlerdir. Ancak bu söylem bir bütün olarak ortaya çıkan çelişkiyi kaldıramamıştır. Zaten içinde bulunulan koşullar bu çelişkinin kaldırılmasına izin vermemektedir. Çünkü Ortanın Solu, geçmişin geleceğe dönük bir eleştirisi olmasına rağmen; tarihten gelen köklerden kopmama çabası vardır. Parti ancak bu şekilde tarihsel kökenlerine dayanarak; üzerindeki baskılardan kurtulabilecektir. Bu nedenle farklı algılama seviyelerine çift taraflı bir mesaj verilmiştir.

Nasıl bir düzen değişikliği gerçekleşecektir? Öncelikle Anayasa ve CHP'nin halkçı ve devrimci ilkelerine, Türk Halkının isteklerine uygun olarak oluşturulmuş; ulusal kalkınma modelinde ekonomik güç halkın elinde toplanacaktır. Kayıtsız şartsız bir halk egemenliği kurulacaktır. Çünkü ekonomik güç neredeyse, siyasal güç ve egemenlikte ordadır. Bu durumun halk kapitalizmine yol açması ise mülkiyet hakkının korunması ile önlenecektir.²⁴ Ancak mülkiyet hakkının kamu yararına aykırı kullanılmaması sağlanacaktır. Devlet ekonomide kamu yararını gözeten belirleyici aktör olacak, Devlet kapitalizmi; mülkiyet hakkının korunması ve halk sektörü ile engellenecektir.

²² Bülent Ecevit, **Bu Düzen Değişmelidir**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1975,s.253.

²³ İnsanca Bir Düzen..., a.g.e, s.126.

²⁴ a.g.e.,ss.128-130.

Gerçekleşen düzen değişikliği sermaye ile emeğin aynı toplulukta birleşmesini sağlayacağından; bu birleşmenin olmayacağı yerlerde ise halk yönetimde etkili olarak söz sahibi bulunacağından ekonomik güce dayanan sınıf ayrılıkları da ortadan kalkacaktır.²⁵

Düzen değişikliği programıyla CHP tarafından kurulacak olan bu düzende; *“insana, insan emeğine, insan yaratıcılığına, toplum yararına ve doğruluğuna en üstün değer verilecektir. Bu düzende manevi değerler maddi güce üstünlük kazanacaktır. İnsan insanı, zümre zümreyi, kişiler ve yabancılar ülkeyi sömüremeyecektir. Bu düzenle herkes düşünce ve inançlarında gerçek özgürlüğe kavuşacaktır.”*²⁶

Düzen Değişikliği programı öncelikle ekonomik bir programdır. Ekonomik ilişkilerin adil bir şekilde halk yararına düzenlenmesi ile sosyal sorunlarında ortadan kalkacağı düşünülmüştür. Bu nedenle öncelikle değişikliğin ekonomik amaçları saptanmıştır ve bu amaçlar üzerinden uygulanacak yöntemler belirlenmiştir.

CHP'nin yapacağı Ortanın Solunda düzen değişikliğinin ekonomi alanındaki temel amaçları şöyle sıralanabilir.²⁷

1. *“Ekonomik güç halkta toplanmalıdır.*
2. *Topluma yararı, kalkınmaya katkısı olmayan işlerle yüksek kazançlar elde etme yolları kapanmalıdır.*
3. *Halkın yapıcı ve yaratıcı gücü harekete geçirilerek, verim yükseltilerek ve bütün kaynakların tam işlenmesi, üretim kapasitesinin tam değerlendirilmesi sağlanarak kalkınma hızı arttırılmalıdır.*
4. *Devlet, ekonominin tümünü toplum yararına yönlendirebilecek ve bütün sektörlerde plan disiplini sağlayabilecek yetkilerle, olanak ve amaçlarla donatılmalıdır. Devlet bu planlayıcı ve düzenleyici rolünün ötesinde baskıcı bir tutum takınmamalıdır.*

²⁵ a.g.e.,s.131.

²⁶ a.g.e.,s.132.

²⁷ a.g.e.,ss.62-72.

5. *Dış ekonomik ilişkilerde ulusal yarar her şeyin üstünde gözetilmeli ekonominin dışa bağımlılığı hızla azaltılmalı, Türkiye'nin sömürülmesi önlenmelidir.*
6. *Türkiye'nin bağımsız ve büyük sanayi toplumuna geçişi hızlandırılmalıdır. Bunun için, montajcılık yerine gerçek sanayi geliştirilmeli, bir yandan yeni tekelleşme ve yabancı sermaye egemenliği önlenmelidir.*
7. *Tüm halkımızın yaşama düzeyini yükseltici, işsizliği azaltıcı, gelir dağılımında adalet sağlayıcı tedbirler alınmalı, reformlar yapılmalıdır.*
8. *Ekonomik ve sosyal gelişmede istikrarı ve sürekliliği sağlamak için bir Ekonomik ve Sosyal Araştırma Kurulu oluşturulmalıdır.”*

Amaçları bu şekilde belirlenen düzen değişikliğinin yöntemleri ise üç unsur üzerinde toplanmıştır: Toprak Reformu, Halk Sektörü ve Köy- Kent Projesi.

3.3.1. Toprak Reformu

1950–1975 yılları arasında Türkiye ekonomisinin ana sektörü tarımdır. Buna rağmen sektörden yüksek bir gelir elde edilememekte tarım ürünleri pazar için üretimden ziyade ailelerin geçim için yaptıkları üretime dayanmaktadır. Bu durumun çeşitli nedenleri vardır. Öncelikle geçimini topraktan sağlamasına rağmen toprağı olmayan tarımsal nüfus çok fazladır. Teknik tarım yapılamamakta; atadan gelen usullerle düşük verim alınmaktadır. Tarım sektöründe üretimin çok düşük olması yüzünden, tarımsal işletmelerde sermaye birikimi gerçekleşmemektedir. Sanayi sektörünün de zayıflığı bu duruma eklenince Türkiye ekonomisi bir üretim ekonomisi olmaktan uzaklaşmıştır.

Bu şartlar içinde CHP, Tarım Reformunu da içine alan bir Toprak Reformu düşüncesini ortaya atmış ve gerçekleştirilen bu reformla biriken sermayenin sanayi sektörüne aktarılmasını öngörerek sanayinin geliştirilebileceğini öne sürmüştür. Ortanın Solu ekonominin en önemli sorunları olarak, Toprak Reformu, tarımın

vergilendirilmesi, tarım ürünlerinin pazarlanması ve tarımda kooperatifleşmeyi görür.²⁸ Tarım sektörünün iyileşmesi tüm ekonominin iyileşmesi demektir.

Bülent Ecevit Toprak Reformunun gerekçesini şu şekilde açıklamıştır:²⁹

“İnsanları, gerektiği zaman uğruna öldükleri topraklarda insanca yaşar duruma getirebilmek için, onları işledikleri toprağın gerçek sahibi yapabilmek için, sömürülmekten ve yarı kölelikten kurtarabilmek, onları kendi topraklarında özgür kılabilmek için, anayasamızı raftan indirip, kağıt üzerinden çıkarıp, toprağa dikebilmek için ve demokrasimizi geniş ve sağlam temellere dayandırabilmek, toprakta da demokrasiyi gerçekleştirebilmek için, adil ve demokratik bir toprak reformu yapılması şarttır.”

CHP, Toprak Reformunu, Anayasa'nın 37. ve 38. maddelerine dayandırmaktadır. 1961 Anayasası'nın 37. maddesi: *“Devlet toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amacıyla gereken tedbirleri alır. Kanun bu amaçlarla, değişik tarım bölgelerine ve çeşitlerine göre, toprağın genişliğini gösterebilir. Devlet çiftçinin, işletme araçlarına sahip olmasını kolaylaştırır.”* demektir. 38. Madde ise; çiftçinin topraklandırılması amacıyla toprak kamulaştırılması yapılabileceğini belirtmektedir.³⁰

CHP'nin Toprak Reformunun amacı; tarımsal işletmeleri düzelterek tarımsal üretimi arttırmak ve tarımda gelir dağılımı adaletsizliğini önlemektir.³¹ Burada iktisadi ve sosyal olmak üzere iki yönlü bir amaç söz konusudur. İktisadi olarak toprağın verimli işletilmesi ve tarımsal üretimin artması hedeflenirken; buna paralel olarak çiftçi ve köylü nüfusu daha iyi bir yaşama düzeyine yükseltilmesi öngörülmüştür.³² Ortanın Solunda bir tarım politikası özel ve devlet işletmelerine dengeli olarak yer veren bir yapıdadır. *“Ortanın Solu, tarımda özel mülkiyet olarak daha ziyade küçük mülklere dayanan bir toprak rejimini anlamakta ve küçük özel aile işletmelerinin kooperatifler vasıtasıyla teşkilatlanmasını da tarım politikasının*

²⁸ Ziya Gökalp Mülayim, “Ortanın Solu ve Tarım Politikamız”, **Forum**, Sayı 302, 1 Kasım 1966.

²⁹ Ecevit, **Bu Düzen Değişmelidir**, s.159.

³⁰ “1961 Anayasası”, www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.html (son erişim: 19.06.2006)

³¹ Ziya Gökalp Mülayim, **Tarımda Düzen Değişikliği**, Ulusal Basımevi, Ankara, 1970,s.13.

³² Çelik Arıoba, “Tarımın Önemi, Kalkınma ve Reformdan Beklenen”, **Özgür İnsan**, Sayı 2, Temmuz 1972.

esas olarak görmektedir. Bu suretle Ortanın Solu hem kolektif mülkiyeti, hem de sınırsız özel toprak mülkiyetini reddetmektedir.”³³

Toprak Reformunun uygulanma aşamasında kooperatiflerin özel bir yeri vardır. Kooperatifler reform ile ortaya çıkan küçük işletmeleri destekleyen ve koruyan birer unsur olarak düşünülmüşlerdir. Bu küçük işletmelerin kooperatifler aracılığı ile organize edilerek büyük işlevler görmesi düşünülmüştür.³⁴ Bulgaristan’daki kooperatifçilik yapılanmaları örnek gösterilerek,³⁵ kooperatifçiliğin ayrıca tefeciliğin önüne geçebilecek bir önlem olabileceği öngörülmüştür. Kooperatifçilik bozuk aracılık düzenini ortadan kaldıracaktır. Sosyal adalet içinde tarımsal gelişmenin vazgeçilmez bir unsuru olacaktır.³⁶ CHP kooperatifçiliğin gelişimini sağlamak için genel merkeze bağlı bir Kooperatiflik Bürosu kurmuştur.³⁷

27 Aralık 2005 tarihinde Altan Öymen’le İstanbul’da yaptığım görüşmede Sayın Öymen, Ortanın Solunda; Toprak Reformuna ilişkin yaşanan tartışmaların odak noktasında, yapılacak kamulaştırma bedellerinin ödeme şekilleri olduğunu aktardı. Partinin sol kanadının zamana yayılan bir ödeme planını savunurken; diğer kanadın kamulaştırma bedellerinin hemen ödenmesi gerektiğini savunduğunu anlattı. Nitekim 12 Haziran 1973 tarihinde TBMM’de kabul edilen Toprak ve Tarım Reformu Kanununda, kamulaştırılacak arazinin en az 60 bin lirası peşin olarak ödenmesine ve yıllık taksitlerin 30 bin liradan az olmamasına karar verilmiş ve taksitlerin faiz oranının bakanlar kurulunca tespit edilmesi kararlaştırılmıştır.³⁸ Yani kamulaştırma bedeli zamana yayılmıştır. Bu zamanın sermaye birikimi engelleyici durumu göz ardı edilmiştir.

CHP’nin Toprak Reformu programı beş yönden düşünülmüştür: ³⁹

³³ Mülâyim, a.g.e.,s.12.

³⁴ Mülâyim, a.g.e.,s.31.

³⁵ Mülâyim, a.g.e.,s.97.

³⁶ Mülâyim, a.g.e.,s.98. Ayhan Çıkın, “Türk Tarım Kesiminde Kooperatifler”, **Özgür İnsan**, Sayı 4, Eylül 1972.

³⁷ Mülâyim, a.g.e.,s.144.

³⁸ “Toprak Reformu Millet Meclisinde Kabul Edildi”, **Milliyet**, 13 Haziran 1973.

³⁹ Şefik İnan, “Toprak Reformu ve Beş Yönü”, **Milliyet**, 21 Ağustos 1970.

1. Toprak kamulaştırma ve toprak dağıtma
2. Küçük arazi parçalarını toplulaştırma
3. Bir aileyi geçindirebilecek miktardaki toprağı bölünmez hale getirme
4. Toprak verilenleri donatmak
5. Gönüllü kooperatifçiliğı teşvik etmek.

Çok net ve mantıklı bir şekilde bu yönleri belirlemiş olan CHP öneride üç ciddi çıkarım hatası yapmıştır.

1. Toprakları kamulaştırılarak küçülen toprak ağalarının, eski kazançlarını elde etmek üzere teknik tarıma yöneleceklerini ve tarımsal verimliliğın bu yolla yükseleceğini öngörmek.⁴⁰
2. Kooperatifçiliğın başarısını kredi politikalarına bağlamak ve kooperatifçilerin, aracıları ortadan kaldırarak üretici karlarını ve orta halli insanların alım gücünü yükselteceğini öngörmek.⁴¹
3. Toprak Reformu sonrası eski büyük toprak sahiplerinin kamulaştırma bedellerinin sanayi kuruluşlarına yatırılmasını teşvik ederek; sanayiye kaynak aktarımını öngörmek. Öncelikle eski büyük toprak sahipleri kamulaştırma bedelini peşin alamayacağından sermaye sorunu devam edecektir. Kaynak aktarımı kişisel tercihlerle belirleneceğinden öngörülebilir olmayacaktır.⁴²

Bu örneklerin Toprak Reformu programındaki aksaklıkları göz önüne sermesine rağmen; Türkiye'nin o zamanki koşullarında olması gereken bir reform olarak Toprak Reformunun ortaya konması ve İtalyan Toprak Reformu örneğinden hareketle⁴³ eksiklerinin düzeltilmeye çalışılması olumlu bir davranıştır. Ancak ülkenin içinde bulunduğu koşullar ve CHP'nin seçim sistemi nedeniyle tek başına iktidar olamaması Ortanın Solunda programlanan diğer değişimler gibi Toprak Reformunun da gerçekleşmesini olanaksız kılmıştır.

⁴⁰ Ecevit, Bu Düzen Değişmelidir, s.150.

⁴¹ Ecevit, a.g.e.,s.151.

⁴² Ecevit, a.g.e.,s.152.

⁴³ "Yankı'nın incelemesi", **Yankı**, 12-18 Temmuz 1971.

3.3.2. Köykentler

Halk Sektörü ve Köy-Kent projesi CHP'nin halkçı bir tutumla kalkınma için şart olarak öngördüğü iki unsurdur.

Kalkınmanın öncelikle köyden ve köylüden başlaması gerektiği inancı ile Köy-Kent projesi; Toprak Reformu ve kentleşme sorunu ile beraber düşünülmüştür. Köy-Kent projesi, CHP'ye göre Toprak Reformunu destekleyici, köyden kente yaşanan göçün engelleyicisi olacaktır.

Köy-kentler belli köy grupları içerisinde uygun merkezler seçilerek, seçilen merkezlerle çevre köylerin yol bağlantısını derhal sağlayıp; her türlü hizmeti bu merkezlere götürüp, bu merkezlerin kentlerden daha fazla cazibe merkezi olmasını sağlamaya yöneliktir. Böylece köylü vatandaşlar yerlerinden yurtlarından ayrılmadan kentte kavuşacakları imkânların hepsine Köy-Kentlerle kavuşacaklardır.⁴⁴ Köy-kentler ayrıca iktisadi olarak kırsal hayata katkı yapıp şehrin olanaklarını köylere ulaştırırken, sağlayacağı düzenli ve sağlıklı yerleşim ortamı ile toplum sağlığına da olumlu katkı yapacaktır. Ayrıca Devlet açısından her köye ayrı ayrı yatırım yapmaktan çok daha karlı olacaktır.⁴⁵

Köy-Kentlerle merkezileşen kırsal yapı sanayi yatırımlarına da olanak verecek, sanayi yatırımlarının belli merkezlerde toplanmasını bu şekilde önlemiş olacaktır. Özellikle tarım ürünlerinin işlenmesine dayanan sanayi çok kolaylıkla kurulabilecektir. Köy-Kentler ayrıca halk sektörüne de yatırım alanı açan yerler olacak ve iki proje bu şekilde birbirini destekleyecektir.

Bülent Ecevit Köykent Projesini şu şekilde açıklamıştır:⁴⁶

“ Kalkınma köylüden başlayacak’ derken, bizim hareket noktamız, fizik yerleşim birimi olarak köy değildir. İnsan olarak köylüdür. Bu yaklaşım, fizik yerleşim birimi olarak köyün yapısını da değiştirmeyi öngörür. Nitekim

⁴⁴ Ecevit, Demokratik Solda Temel Kavramlar ve Sorunlar, s.62.

⁴⁵ Nejat Akar, “Sağlık Açısından Köy-kentler”, **Özgür İnsan**, Sayı 48, 1 Ekim 1977.

⁴⁶ Ecevit, a.g.e.,s.41.

biz Halk Sektörü kavramımızla bütünleşen bir Köy-Kent kavramı öneriyoruz. Bunun bir anlamı, köylüyü büyük ölçüde şehirleştirmek ve köylü işçi bütünleşmesini gerçekleştirmektir. Nüfusun büyük bölümü köylü olan bir ülkede, köylüyü ihmal eden bir solcu rejim, özgürlükçü demokrasiyi de benimseyemez. Çünkü özgürlükçü demokraside köylü bu ihmalin bedelini seçimle ödetir.”

Burada Ecevit Köy-Kent ve Halk Sektörü kavramlarının CHP'nin sol anlayışının bir gereği olduğunu vurgulaması önemlidir.

Köy-kentler aslında kırsal alan kalkınması açısından Köy Enstitüleri ile amaçlanan değişimin, 1970'li yıllarda yeniden düzenlenmiş şekli olarak ta yorumlanmıştır.⁴⁷

Köy-kent projesi ile “Ortanın Solu düşüncesine belirli ve fiziksel bir muhteva getirilmesi” mümkün olmuştur. “Kırsal alanda ilk kez tabana dayalı sosyal ve ekonomik kalkınma, gerçek mekânda öngörülmüştür.” Köy-kentler ile yukarıdan aşağı doğru inen kalkınma yöntemi yön değiştirmiştir. “Köy-kent düşüncesi ile kentleşme ve sanayileşme süreçlerinin bir arada ve köyden hareket alarak tabanda oluşmasını benimsemekte; Köy-kentler yoktan var olurken, kentleşme ile sanayileşme arasındaki akıl almaz ilişki çapraz olmaktan kurtarılmaktadır.”⁴⁸

3.3.3. Halk Sektörü

CHP, ekonomideki temel problemin kamu sektörü ile özel sektör arasındaki dengesizlikten kaynaklandığından hareketle bunlar arasında denge sağlayıcı bir Halk Sektörü öngörmüştür.

Halk Sektörü bir anlamda halkçılık ilkesinin yeniden yorumuna uygun bir uygulama aracıdır. Böylece Halk Sektörü araçsallaşmış bir halkçılık ideolojisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle her ideolojik öge gibi Halk Sektörü de topluma yeni bir bölüşümü ya da yeni bir çıkar dengesinin kurulmasını öngörmektedir.⁴⁹

⁴⁷ Emre Kongar, “Köy Enstitülerinden Köy-kentlere”, **Özgür İnsan**, Sayı 44,1 Haziran 1977.

⁴⁸ Ali Nejat Ölçen, **Halk Sektörü**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1974, s.102.

⁴⁹ Erdoğan Soral-İlhan Tekeli, **Halk Sektörü Sorunu**, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1976, s.19.

Ulusal bazda Halk Sektörünün kurulması farklı kurumların işbirliğine bağlıdır. Devlet, üniversiteler, askerler, bürokratlar ve halkın kendisi Halk Sektörünün oluşunu sağlayan temel unsurlardır. Öyle ki halkın kendisi istemeden böyle bir sistemi kurmak mümkün olamaz.⁵⁰

Halkın tanımı nedir? Bu halk tanımından hareket eden Halk Sektörü hangi amaçları gerçekleştirmek için hangi varsayımlarla hareket edecektir?

Ecevit, 'Halk'ın tanımını Partisi adına şöyle yapmaktadır:⁵¹

“...Toplumda kendilerini imtiyazlı gören, kendilerinde bazı imtiyazlar, herkesin yararlanamayacağı bazı olanaklar bulunması gerektiğini düşünen veya öyle olanakları elde etmiş olan ve bu olanaklardan yararlanarak emeğin artı değerinden dengesiz pay alabilen veya demokrasinin eşitlik ilkesinin ötesinde bir güç edinebilen, toplum yönetimine ağırlığını aşırı ölçüde koyabilen kimseler halk kavramının dışında görülebilir.

Halk, daha çok bedensel veya düşünsel emeğiyle yaşamını kazanmak durumunda olan ve tek başına sahip olduğu olanaklarla topluma ve devlet yönetimine yeterince ağırlığını koyma olanağı bulamayan insanların toplamıdır.”

Halk sektörünün öncelikli amacı yukarıda tanımı verilen bu halk kesimlerinin ekonomi, siyaset ve sosyal paylaşımında söz sahibi olmalarını sağlamaktır. Bu doğrultuda aşağıdaki genel amaçları da içerir:⁵²

- Özgürlükçü bir siyasal ortamın kurulmasını amaçlar
- Mülkiyeti yaygınlaştırmayı öngörür.
- Halkın ekonomik örgütlenmesini sağlamayı amaçlar.
- Bireyin özgürlüğünü sağlamaya çalışır.
- Sosyal adalet içinde ekonomik kalkınmayı hedefler.
- Büyük çoğunluğu harekete geçirerek toplumsal dinamizmi sağlamaya çalışır.

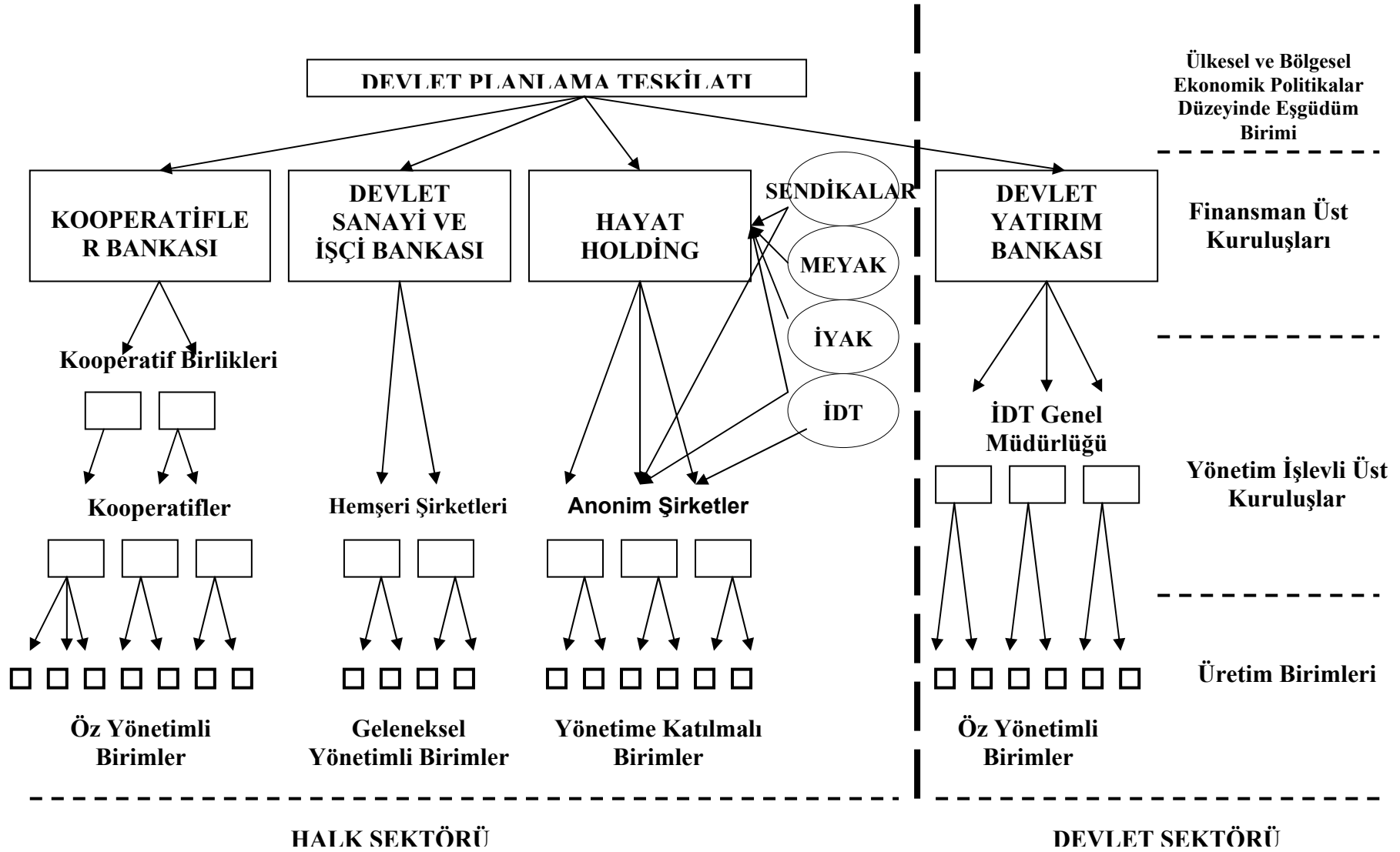
⁵⁰ Ölçen, a.g.e.,s.44.

⁵¹ Ecevit, Demokratik Solda Temel kavramlar ve Sorunlar, s. 9.

⁵² Soral-Tekeli, a.g.e.,ss.21-33.

- Sanayileşmeyi gerçekleştirmeyi amaçlar.
- Toplumsal sınıf farklılıklarını ortadan kaldırmayı amaçlar.
- Bütün yapılanların demokratik bir şekilde yapılmasına çalışır.

Bu amaçları gerçekleştirebilmek için CHP, aşağıdaki şekilde bir örgütlenmeyi öngörür.

Tablo 10: Halk Sektörü örgütlenmesi (Kaynak: Soral-Tekeli, a.g.e., s.34)

Buna göre stratejisi Devlet Planlama Teşkilatı tarafından belirlenen dört kademedeki oluşan bir örgüt Halk Sektörünün işlevini sağlar. Bu kademeler Üretim Birimleri, Yönetim İşlevli Üst Kuruluşlar ve Ülkesel Bölgesel Ekonomik Politikalar Düzeyinde Eşgüdüm Birimi olarak Devlet Planlama Teşkilatıdır. Şemadan da anlaşılacağı üzere hiyerarşik bir örgütlenme düşünülmüştür. Planlı bir ilerleme esastır.

Sermaye sorununun Kooperatifler Bankası, Devlet Sanayi ve İşçi Bankası, Hayat Holding gibi kurumlar aracılığıyla doğrudan üretici tarafından sermaye sağlanabilecek şekilde çözülmesi hedeflenmiştir. Kooperatifler Bankası tarım sektörünün finansmanını; Devlet Sanayi ve İşçi Bankası Anadolu Girişimcilerine kaynak sağlamayı üstlenecektir. Hayat Holding ise, Etibank, Sümerbank vb. İktisadi Devlet Teşebbüsleri ile Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, T.C. Emekli Sandığı ve İş Bankası olmak üzere öngörülmüştür. Bu yapısıyla Hayat Holding'in Sosyal Güvenlik Fonlarına göre kurulacak üretim birimlerinin bir üst örgütü olmayacağı devlet kesiminin başlangıçta Halk Sektörünü teşvikte kullanacağı bir öncü kuruluş olacağı söylenebilir.

Teorik çerçevesi bu şekilde belirlenen Halk Sektörünün uygulamada karşılaşması muhtemel sorunlar Halk sektörünün dayandığı varsayımlarla ilgilidir. Asıl eleştirilen noktada bu varsayımların kesinliğinin önceden öngörülemediği noktasındadır. Kaldı ki “Bozuk Düzen” içinde bu varsayımların nasıl gerçekleştirilebileceği şüphelidir ve program tarafından tam olarak açıklanamamıştır.

Halk Sektörünün Dayandığı Varsayımlar⁵³

1. *“Halk sektörü toplumun tüm ezilen sınıflarını kapsayacaktır.*
2. *Halk Sektörünün oluşturacağı ekonomik süreç, siyasal demokrasinin işlemesi için gerekli ortamı yaratacaktır. Toplumun bireyleri özgür olarak siyasal sürece katılabilecektir.*

⁵³ Soral-Tekeli, a.g.e., ss.43-46.

3. *Halk Sektörü yoluyla mülkiyetin yaygınlaştırılması, toplumda özgür siyasal katılmayı engelleyen temel nedenleri ortadan kaldıracaktır.*
4. *Halka emek geliri yanı sıra sermaye geliri alma yolunun açılması, tasarruflarını hızlandırması ve Halk sektörüne katılması için yeterli güdü sağlayacaktır.*
5. *Türk Ticaret kanunu kalıpları içinde örgütlenecek anonim şirketler, holdingler ve onların kuracağı üretim birimleri özyönetime açık demokratik kuruluşlar haline gelebilir.*
6. *Adaletsiz toprak dağılımı içinde bile tarımsal kesimde bağımsız, demokratik ve verimli kooperatifler kurulabilir.*
7. *Halk Sektörünün, büyük ölçeklerde yatırım yapabilmesi ve özel kesimle yarışabilmesi için zorunlu tasarruflara dayanması ve üretim birimlerinden başlayan çeşitli kademelerde üst kuruluşlar olan kademeli bir örgütlenmeye sahip olması gerekir. Bu kademeli örgütlenmenin bürokratik yapısı, halka yabancılaşmamış şekilde kurulabilir.*
8. *Zorunlu tasarruflara dayanmak, halk sektörünün temeldeki katılımcı felsefesiyle çelişmeden çözülebilir.*
9. *Bugünkü sendikalar halk sektörünü benimseyecek, onun gerektirdiği fonksiyonel dönüşümü başarabilecektir. Özel kesime karşı toplu sözleşme uygulamaları ile emekçilerin çıkarlarını savunurken, aynı zamanda Halk Sektörü ve Devlet Sektöründe özyönetimin gerektirdiği yeniden örgütlenmeyi başarabilecektir.*
10. *Halk Sektörünün kurulması yeni yatırım fırsatları açacağı için toplumdaki tüketim eğilimini düşürecek, tasarruf eğilimini arttıracaktır.*
11. *Halk Sektörü ülkenin kalkınma hızından fedakârlık yapmadan, sosyal adaleti sağlayacaktır.*
12. *Türkiye’de tekelci sermaye ve çok uluslu şirketler henüz barışçı yollardan yenilemez ve sınırlanamaz bir güce ulaşmış değillerdir.*
13. *Halk Sektörünün, özel sektörün kredi olanaklarının sınırlanması yoluyla güçlendirilmesi, bankalar sisteminde bir devletleştirilmeye gidilmeden başarılabilir.”*

Halk sektörünün hayata geçirilebilmesi için özellikle Almanya’da çalışan işçilerin ortak, Halk Sektörü çerçevesinde fabrikalar kurması düşünülmüş ve uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak sistemin finansman açısından zayıflığı sağlıklı ve istenen sonuçları vermesine engel olmuştur.

Halk sektörü ve Köy-kentler, birinin ayağı köyde diğerrinin kentte olan ve etkileşim halinde kalkınmayı sağlayacak olan iki ana faktör olarak değerlendirilmiştir.

3. 4. KEMALİZM VE ORTANIN SOLU

Türkiye’de Kemalizm tartışmalarının ortaya çıktığı döneme baktığımızda 1960 sonrasında başladığını görürüz. Kemalizm 1960 sonrasında siyasal kutuplaşmaların bir aracı olarak kullanılır hale gelmiştir.

CHP içindeki Ortanın Solu tartışmaları da Kemalizm kavramı üzerinden gerçekleşmiştir. Ortanın Solu hareketi içinde bulunanlar; Kemalizm’in kesin, katı, değişmez ve yeni açılımlara kapalı bir ideoloji haline gelmesine karşı çıkarken, parti içi muhalefet tarafından Kemalizm’den ödün vermekle ve redd-i miras yapmakla suçlanmışlardır. Ortanın Solcuları, Kemalizm’i sürekli değişen bir ideoloji olarak algılamış ve Sosyal Demokrasi ile uyuşan yeni bir yorum getirmişlerdir.

Kemalizm’in donmuş bir ideoloji olmaması; Ecevit’e göre Kemalizm’e zamana uyabilme ve Atatürk sonrasında varlığını sürdürebilme, topluma yön verebilme özelliğini kazandırmıştır. Ecevit, bunu kesintisiz bir devrim olarak yorumlamaktadır.⁵⁴ Bu anlamda Ecevit, Atatürk Devrimciliğinin somut ve soyut olmak üzere iki yönlü olduğunu; somut devrimlerin Atatürk’ün sağlığında yapmış olduğu üst yapı devrimleri; soyut devrimlerin ise bu sürekli devrimcilik niteliği olduğunu söylemektedir.⁵⁵

⁵⁴ Bülent Ecevit, “Atatürk ve Doktrin”, **Forum**, Sayı 237, 1.Aralık.1962.

⁵⁵ Bülent Ecevit, **Atatürk ve Devrimcilik**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1976. ss.17–18.

Ecevit, Atatürk devrimciliğinin bu soyut niteliği nedeniyle toplumun ihtiyacı olan alt yapı devrimlerinin bugün yapılması gerektiğini savunmuştur. Ecevit'e göre üst yapı devrimleri alt yapı devrimlerinin hazırlayıcısıdır. Atatürk sağ olsaydı devrimlerine devam edeceğine göre; CHP'ne düşen görevde bu devrimleri devam ettirmektir.⁵⁶ Çünkü Atatürkçülüğün tüm toplumun görüşü haline getirilmesi için ekonomik ve sosyal içerikli alt yapı devrimlerinin gerçekleştirilmesi ve refah seviyesinin tüm toplumda yükseltilmesi gereklidir.

Alt yapı-üst yapı devrimleri ayrımcılığına giden Ecevit; her ne olursa olsun demokrasiden vazgeçmemek gerektiğini savunmakta ve Atatürk devrimlerinin korunması için, devrimlerin devamını sağlamanın yanında; demokrasinin Atatürk devrimlerini ve Cumhuriyeti ayakta tutmanın en önemli yolu olduğunu söylemekte; ilkelere bir yedinci ilke olarak demokrasiyi eklemektedir. Türkiye'de demokrasinin varlığı nedeniyledir ki; devrimlerin önündeki kapıların kilitli olmadığını, bu nedenle kalkınma için, bağımsızlık için yapılacak devrimlerin şiddet içermeyen demokratik yollarla yapılabileceğini söylemektedir.⁵⁷ Ecevit'in söylemlerinden yola çıkarak, Ortanın Solu ekibinin Kemalizm hakkındaki görüşü budur. Ortanın Solu ekibi Kemalizm'in esas ilkeleri olarak Halkçılık ve Devrimciliği ele almıştır. Buna karşın CHP'nin sağ kanadı, Kemalizm'in Milliyetçilik ilkesini esas ilke olarak almış, Kemalizm'i anti-komünist ve korporatist bir ideoloji olarak yorumlamış ve Sosyalist tehlikeye karşı konuşlandırmıştır.⁵⁸

Başını Turhan Feyzioğlu'nun çektiği sağ kanada göre demokrasiden önce devlet gelir. Bu nedenle bu grup, Ortanın Solunu, CHP'yi Atatürk'ün belirlediği yoldan ayırmakla suçlamıştır. Sağ gruba göre; Ortanın Solu; CHP'yi sosyalist bir parti haline getirmeye çalışmakta ve redd-i miras yapmaktadırlar.

Ortanın Solu, bir redd-i miras mı yoksa üst yapı devrimlerinin alt yapı devrimleri ile tamamlanmak istenmesi midir?

⁵⁶ Ecevit, a.g.e.,ss.38-45.

⁵⁷ Ecevit, a.g.e.,s.108.

⁵⁸ Cemal Fedayi, "*CHP'nin Sosyal Demokratlaşması sürecinde Kemalizm Tartışmaları: 1961-1980*", **Liberal Düşünce**, Sayı 36, Güz 2004, s.96.

Öncelikle CHP, açıktan bir redd-i miras yapmak istememektedir. Zaten bu söylem bir redd-i miras değil, eleştirel yaklaşımla bir yeniden yorumlamadır. Kemalizm’i 1960’ların koşullarına taşıma hareketidir.1920’ler de var olmayan bir toplumsal gücü, işçi sınıfını Kemalizm tabanına kazandırma hareketidir.⁵⁹

İnönü’nün kafasındaki Ortanın Solu, aşırı sol karşıtı, CHP’nin geçmişini dışlamayan, devletçilik ilkesini öne çıkaran bir anlayıştır. İnönü’ye göre Ortanın Solu, Kemalizm’den bir sapma değildir. Ortanın Solu Kemalist ilkelerin farklı bir dille yeniden dile getirilmesidir.⁶⁰

Turan Güneş ise reddettikleri şeyin CHP’nin klasik siyaset anlayışı olduğunu söyleyerek “*eşrafa, ayana, bürokrasiye ve Türkiye’nin elitine ait belli bir davranış ve elitist bir politika yerine, halka dayalı bir politika getirmek amacı güttüklerini*” vurgulamaktadır.⁶¹

Bu görüşlerin ışığında Ortanın Solunun Kemalizm’in içerden bir eleştirisi ve yeniden yapılanması olduğu açıktır. Öyle ki 23. Kurultay’da 6 oku zenginleştirdiği kabul edilen 6 kural (özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bütünlüğü ve halkın kendisini yönetmesi) ayrıca belirlenmiştir.⁶²

CHP, Ortanın Solu ile yeniden yapılanırken artık “*Halk için halka rağmen*” anlayışını terk etmekte yerine “*Halk için halkla beraber*” anlayışını benimsemektedir. Seçkinlerin partisi olmaktan; gerçekten halkın partisi olmaya yönelmiştir. Yeni halkçılık anlayışı; “*İmtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kitle*” den, sınıfların varlığını ve sosyal adaletsizliğin sınıf eşitsizliklerinden kaynaklandığını kabul eden bir anlayışa ulaşmıştır. Yapılan ‘Halk’ tanımı değişmiştir.⁶³

⁵⁹ Ahmet Taner Kışlalı, Korel Göymen, Emre Kongar, Sencer Ayata, “*Kemalizm ve Sosyal Demokrasi*”, **Sosyal Demokrat Değişim**, Sayı 4, 1996, s. 72.

⁶⁰ Fedayi, a.g.m.,s.90.

⁶¹ Fedayi, a.g.m.,s.99.

⁶² Alev Coşkun, **Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1978, ss.67-108.

⁶³ Fedayi, a.g.m.,s.92-93.

Bu noktada birkaç eleştiri örneği vermek sanırım Ortanın Solunun Kemalizm'e karşı tutumunun daha net anlaşılmasını sağlayacaktır.

*"(...) Bir insanın başına fes yerine şapka giydirilmekle, giyim-kuşam ya da yazı değiştirilmekle, kadınlar peçe altından çıkarılmakla, hele laiklikle, toplumda pek çok şey değişebilir ve değişmiştir. Ama Türk Halkı, bu gibi devrimlerin yapılmasıyla birlikte sömürüden, yoksulluktan kurtulabilmiş değildir. "*⁶⁴

*"(...) Örneğin bir şapka devrimi, hiç kuşkusuz, yararlı, gerekli bir devrimdi. Ama köylüye ne getirmişti... Ekonomik bakımdan, sosyal bakımdan ne getirmişti? Hatta biçimsel olarak ne getirmişti?"*⁶⁵

*"Şimdi bazı devrimcilerin özlemini çektikleri tek partili dönemde, bugün üzerinde düşünölmeye başlayan toplum sorunları su yüzüne çıkmamıştı. Düşünörlerin, yazarların bile yeterince ilgisini çekmemişti. Çünkü tek parti yönetiminde, böyle sorunlar, çok partili bir demokratik rejimde olabileceği gibi rahatça deşilip yüzeye çıkarılamazdı, serbestçe konuşulup tartışılamazdı. "*⁶⁶

"CHP, devrimci bir partidir. Kendi kendini yenilemesini bilen partidir. Geçmişini hiçbir vakit inkâr etmeyen, kendi geçmişinin vebalini de sevabını da yaşamayı şeref bilen, ama gerektiğinde yeni hamleler yapabilmek için redd-i miras edebilen bir partidir.

Ancak bu miras sadece CHP'nin değildir. Bu mirasta Cumhuriyet öncesinin payı vardır, itiraf ediyorum, tek parti döneminin payı vardır. DP'nin, AP'nin payı vardır. CHP'nin değışme çabalarına da zaman zaman dışından ve içinden engel olunmuştur.

*Bugün CHP kendi içindeki engellerden kurtulmuştur. Dışındaki engellerden de halkın düzen değışikliğini benimsemesi ile kurtulacaktır. "*⁶⁷

Bütün bu örneklerde değışim ve devrimcilik vurgusunun ne kadar öne çıktığı açıkça görölmektedir. Ortanın Solundaki tutum ve davranış doğrutusunda;

"Atatürk'ün gerçekleştirmeye vakit ve imkân bulamadığı büyük devrimlerde birleşmek, elbette Cumhuriyet Halk Partililiğinin temel şartıdır. Ama tek şartı değildir. Yalnız Atatürk devrimlerini benimsemek, yalnız

⁶³ Ecevit, Atatürk ve Devrimcilik, s.70.

⁶⁴ Ecevit, a.g.e.,s.76.

⁶⁵ Ecevit, a.g.e.,s.94.

⁶⁶ Ecevit, Bu Düzen Değışmelidir, s.255.

Atatürk devrimlerinde birleşmek, Atatürk'ün devrimciliğinden ayrılmak olur. Bu Atatürk'ü eğer yaşasa idi başka hiçbir devrim, hiçbir hamle yapmayacak kadar tutucu sanmak olur.

CHP'deki hareket, CHP'nin kimliğinden, karakter ve tabiatından, tarihi ödevinden doğan bir harekettir.”⁶⁸

Konuya ilişkin vermemiz gereken son cevap ise; Kemalizm ve Sosyal Demokrasinin bağdaşıp, bağdaşmadığı cevabıdır. Giriş bölümünde açıklamış olduğum üzere, Sosyal Demokrasi Sosyalizmin, liberalizmin ilkeleri doğrultusunda yeniden yorumlanmasıdır. 1950 sonrasında Marksizm'den farklılaşarak sosyalizm + Liberalizm sentezinin oluşumudur. Oysa bu sentez 1920'li yıllardan itibaren Kemalizm tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kemalizm'in Laiklik, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ilkeleri Fransız Devrimi ve Liberalizmden etkilenirken; Halkçılık, Devletçilik ve Devrimcilik sosyalizm kökenlidir. Dolayısıyla Kemalizm'in Sosyal Demokrasiden etkilenmesi gibi bir durum olmamasına rağmen Kemalizm, yapısı gereği Sosyal Demokrasi ile örtüşür.⁶⁹ Ancak bu noktada Türkiye şartlarında özellikle vurgulanması gereken durumu Sencer Ayata şöyle açıklıyor: Türkiye'de Kemalizm üzerindeki konsensüs Sosyal Demokrasinin ya da Solun üzerindeki konsensüsten çok daha fazladır. Kemalizm, Türkiye'de bir tartışma konusu değildir. Bu açıdan Kemalizm Türkiye'de sosyal Demokrasiyi de içine alan daha geniş bir kavramdır.⁷⁰

3.5. SOSYAL DEMOKRASİ, DEMOKRATİK SOL VE ORTANIN SOLU

Bu bölümde vurgulamak istediğim hususlar; Ortanın Solunu neden Sosyal Demokrat bir hareketin başlangıcı olarak tanımlayabileceğimiz, Sosyal Demokrasi ve Ortanın Solu arasındaki ilişki ve Sosyal Demokrasi, Demokratik Sol ve Demokratik Sosyalizm arasındaki farklardır. Özellikle neden Demokratik Sol tanımın tercih edildiği açıklanmaya çalışılacaktır.

⁶⁷ Ecevit, Ortanın Solu, s.68.

⁶⁸ Kışlalı, Göymen, Kongar, Ayata, a.g.m.,s.70.

⁶⁹ Kışlalı, Göymen, Kongar, Ayata, a.g.m.,ss. 98-102.

Ortanın Solunun Sosyal Demokrat bir hareket olarak tanımlanmasının nedeni; Bülent Ecevit tarafından ortaya konan temel ilkelerinin Sosyal Demokrasinin evrensel ilkeleri ile örtüşmesidir.⁷¹ Bunun dışında Ortanın Solu kitabında hareketin Sosyal Demokrat bir hareket olduğu açıkça ifade edilmektedir: Ortanın Solu Sosyal Demokrat bir kavramdır, çünkü demokratiktir, eşitlikçidir, sosyal adaletçidir. Sınıflar arasında ayırım yapmaz. Türk demokrasisine yoksun olduğu sosyal özü ancak Ortanın solu kazandırabilir.⁷² Bu sosyal özün ortaya çıkabilmesi için de Anayasanın kâğıt üstünden kurtarılması gerekir. 1961 Anayasası'nın ikinci maddesi Türk devletinin “demokratik” ve “sosyal” olduğunu söyler. Devletimiz sosyal devlet olduğuna göre bu devletin demokrasisi de, Sosyal Demokrasi olacaktır.⁷³

Görüldüğü gibi Ortanın Solunda Sosyal Demokrasiye yeterince vurgu vardır. Ancak 1965–1974 arasındaki dönemde Sosyal Demokrasi ve Demokratik Sol, birbirinin yerine kullanılan kavramlar olarak Ortanın Solunu tanımlamada kullanılmıştır. Ortanın Solunu bu şekilde kavramsal olarak tanımlama çalışmaları, partinin yerinin daha da netleşmesine ve artık somut ve görülür bir tanımlamadan daha teorik bir tanımlamaya yönelmesine neden olmuştur. Bu noktada CHP’de Sosyal Demokrasi ve Demokratik Sol tartışmaları başlamıştır. Bu tartışmalardan Demokratik Sol tanımı galip çıkmış ve 1974’te parti tüzüğüne girmiştir.

Bülent Ecevit Demokratik Solun tercih nedenlerini şöyle anlatmıştır:⁷⁴

“...Ben bizim sol anlayışımızın, özgürlükçü demokrasi anlamında demokrasiye ağırlık veren bir sol anlayışı olduğunu öncelikle belirtme gereğini duydum. Demokratik Sol terimini seçişimizin nedenlerinden biri budur. Biri de, son günlerdeki sohbetlerimden birinde belirttiğim gibi bu terimi Sosyal Demokrasiye tercih ettim. Çünkü sosyal Demokrasi Marksist kökenlidir. Genellikle onun içinde o kökenden uzaklaşıldığını iddia edenlerin bir takım teorik eleştirilerine hedef olur. Bizim kökenimiz değişik olduğuna göre, o eleştirilere kendimizi muhatap tutmamızın gereği yoktu.”

⁷⁰ Bülent Ecevit, Ortanın Solu, s.87.

⁷¹ Ecevit, a.g.e.,s.42.

⁷² Ecevit, a.g.e.,s.46.

⁷³ Bülent Ecevit, Demokratik Solda Temel Kavramlar ve Sorunlar, s.52.

Bülent Ecevit'in bu açıklaması öncelikle toplumun sola olan tepkisine karşı bir mesaj ve aşırı soldan CHP'yi ayırma çabasıdır. 26 Ocak 2006 tarihinde, Bülent Ecevit'le Ankara'da yapılan görüşmede kendisi bu konuya ilişkin olarak 1969 yılında parti meclisinde karar verildiğini, kendisi görüş belirtmediğini ama zaten Demokratik Soldan yana olduğunu ve parti meclisinde Demokratik Solun kabulü ile yeni bir ivmenin başladığını söylemiştir. Aynı görüşmede Ecevit, Demokratik Solun kökenlerinin ulusal kültürden geldiğini ve bu anlamda tamamen Türkiye'ye özgü bir yapıyı işaret ettiğini belirtmiştir.⁷⁵

Konuya ilişkin dönemin gazete ve dergileri tarandığında ve 1974 yılında yapılan Demokratik Sol Düşünce Forumu'ndaki⁷⁶ bildiri içeriklerine baktığımızda Demokratik Solun başka bir tercih nedenini daha görüyoruz. O da Demokratik Solun, Sosyal Demokrasiye göre sola açılımı kolaylaştıran bir tanımlama olması.

“Demokratik Sol kavramı geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bunda Ortanın Solundan Demokratik Sosyalizme değişik aşamalar vardır. CHP'nin toplumsal tabanının bilinçlenmesi ölçüsünde, bu yelpazedeki yeri de değiştirecektir. Sınırı halkın kabul etme derecesi belirleyecektir. Bilinç düzeyinin yükselmesine yardımcı olmak ise bizzat CHP'nin görevidir. İşte bu karşılıklı etkileşimdir ki; CHP'yi Demokratik Sol içinde sürekli olarak kendini yenilemeye zorlayacaktır.”⁷⁷

Demokratik Sol nedir ve Sosyal Demokrasiden ve Demokratik Sosyalizmden farkı nedir? Ahmet Taner Kışlalı o dönemde bu kavramları ayrı ayrı şöyle tanımlamaktadır:⁷⁸

*“**Demokratik Sol;** Gelirlerin ve vergi yükünün adaletli bir dağılımı. Mülkiyetin toplum çıkarlarını ön plana alacak bir şekilde denetimi. Üretim araçlarının demokratik ölçüler içinde ve çalışanlar tarafından yönetilmesi. Üretimin amacının insan olması. İşsizlik, hastalık, yaşlılık sigortalarının geliştirilerek, kişilerin geleceklerinin güvence altına alınması. İnsan hak ve özgürlüklerine saygı gösterme.*

⁷⁴ Bülent Ecevit-Rahşan Ecevit ile 26 Ocak 2006 tarihinde Hakkı Uyar- Nedim Yalansız tarafından Ankara'da yapılan görüşme.

⁷⁵ **Demokratik Sol Düşünce Forumu**, Kalite Matbaası, Ankara, 1974.

⁷⁶ Ahmet Taner Kışlalı, “*CHP ve Demokratik Sol*”, **Yankı**, 9-15 Aralık 1974.

⁷⁷ Ahmet Taner Kışlalı, “*Demokratik Sol Nedir?*”, **Yankı**, 8-14 Temmuz 1974.

Sosyal Demokrasi; Bir çeşit tavizci kapitalizmi hatıra getirmektedir. Dış sömürü olanaklarından yararlanarak, kapitalizmin içindeki sivrilikleri törpülemekte, iktisaden güçsüz sınıflar yararına bazı tavizler koparılmaktadır. Ancak dış sömürüden yararlanmak bir yana bizzat kendileri sömürü konusu olan ülkeler için böyle bir olanak söz konusu değildir.

Demokratik Sosyalizm; Üretim araçlarının mülkiyetinin topluma mal edilmesi anlamını da beraberinde taşır.”

CHP Sosyal Demokratik niteliklere yönelirken, “1960’lardan, özellikle 1965’lerden itibaren kapitalist gelişme yöntemiyle önemli ölçüde iktisadi büyüme sağlanır hale gelince CHP’nin yeni toplum koşullarına uygun bir nitelik kazanması gerekmiştir. CHP’de 1960’ların sonlarından itibaren oluşan ve özellikle son iki yılda yoğunluk kazanan gelişmelerin anlamı kanımızca budur. Bu yeni durumda CHP’nin kapitalizmin gelişmesinden önceki güçlerden uzaklaşması, toplumsal değişmelerin ortaya çıkardığı yeni güçlere yönelmesi gerekmiştir.”⁷⁹

İktisadi açıdan Demokratik Sol; “Demokratik sol bir yandan emekçi ve küçük işletmelerden yana bir gelir ve refah politikası uygulamaktadır; bir yandan da bunun demokrasi kuralları içinde halk ile tümleşerek yapmaktadır. Bunun için önemli sayılacak kesimlerde kamulaştırmaya gitmekle birlikte, bir yandan hem özel işletmelerde çalışanlara haklar tanır hem de küçük işletmelere olanaklar sağlayabilir. Her iki tür tedbirinde, demokratik hak ve özgürlükleri garanti altında tutan bir rejim içinde yürütülmesi demokratik sol programının vazgeçilmez bir niteliğidir.”⁸⁰ Planlı kalkınmada iktisadi açıdan Demokratik Solun özellikleri arasındadır.⁸¹

Sonuçta; Sosyal Demokrasi de, Demokratik Sosyalizm de Demokratik Solun içinde var olan kavramlar olarak algılanmıştır. Bu nedenle daha geniş bir kavram olarak Demokratik Solun parti geleceğini daha net belirleyeceği düşünülmüştür. Burada Demokratik Sol tanımını savunanların Marksizm’i özellikle sınıf analizi ve Diyalektik yöntemi boyutunda algıladıkları vurgulanmalıdır.

⁷⁸ Tuncer Bulutay, “Toplumsal Gelişmeler Üzerine Bazı Düşünceler”, **Özgür İnsan**, Sayı 9, 1 Şubat 1973.

⁷⁹ Kenan Bulutoğlu, “İktisadi Sistemler ve Demokratik Sol”, **Özgür İnsan**, Sayı 30, 1 Nisan 1976.

⁸⁰ Erol Çevikçe, “ Temel Ekonomik Sorunlar İçin Demokratik Sol Düşüncede Çözüm Önerileri”, **Özgür İnsan**, Sayı 30, 1 Nisan 1976.

Parti içinde Demokratik Solun resmen kabulünden sonra bile tartışmalar dinmemiş ve Demokratik Solla partinin daha sola kaydırıldığı yönünde eleştiriler olmuştur. Bu dönemde CHP'nin Demokratik Solda olduğunu söylemesinin karşısında Demokratik Parti de kendini Demokratik Sağda olarak tanımlamıştır. Bu durum CHP'nin Türk siyasetindeki ağırlığına ve liderliğine işaret ettiği kadar; demokrasinin ve ideolojik tartışmaların Türk siyasetine yerleştiği anlamına da gelir. Bu durumda ise Ortanın solu ile başlayan sürecin ve CHP'nin katkısı tartışılmazdır.

SONUÇ

Ortanın Solu Politikası, CHP içinde değişen toplumsal yapı ile birlikte, etkisizleşen yapısını canlandırmak; halkla olan ilişkilerini yakınlaştırmak amacıyla başlatılmış bir değişimdir. İsmet İnönü kavramı ortaya attığında kastettiği ideolojik bir dönüşümden ziyade CHP'nin diğer partilere göre konumudur. Ancak CHP'de, genç ve ilerici kanat kavramı sahiplenerek ideolojik dönüşümü amaçlayan bir proje olarak kullanmışlardır.

Türkiye'deki Sosyal Demokrasi geleneği çok geç örgütlenen bir yapı olarak önündeki pek çok örneği dikkate alarak gelişmiştir. Özellikle İskandinav Sosyal Demokrasilerinden İsveç örneği temel bir çıkış noktası olmuştur. Türkiye'de de sosyal haklar ve demokrasi, işçi sınıfının gelişimi ve varlığını koruyan köylü sınıfının bilinçlenmesi ile gündeme gelmiştir.

CHP, değişen yapı ile birlikte tıkanığı noktada bir çıkış yolu aramış ve ülkenin de içinde bulunduğu şartların etkisi ile kendine yeni bir model olarak Sosyal Demokrasiyi seçmiştir. Bundan sonraki temel sorunu ise bu modeli kendi kökleriyle bağdaştırmak ve Türk toplum yapısına uygun model yaratabilmek olmuştur.

Ortanın Solu bir ekip tarafından oluşturulmuştur. Ekibin önemli üyeleri; Bülent Ecevit, Turan Güneş, İbrahim Öktem, Orhan Birgit, Deniz Baykal, Haluk Ülman, Ahmet Yücekök ve İlyas Seçkin'dir. Aralarında belirli bir iş bölümü vardır. Bülent Ecevit karizması ile ekibin vitrini ve lideridir. Turan Güneş, Deniz Baykal, Haluk Ülman, Ahmet Yücekök entelektüel kimlikleri ile ekibin stratejisini belirleyen beyin takımı konumundadırlar. İbrahim Öktem, grubun Parti Meclisindeki ateşli sözcüsü ve paratoneridir. Aynı şekilde Turan Güneş'te böyle bir misyon üstlenmiştir. Orhan Birgit ise 'Komiser' lakabıyla ekibin iletişiminden, koordinasyonundan, basın ve halkla ilişkilerinden, propagandadan sorumludur.

Ortanın Solu ekibi ve ekip içinde özellikle Turan Güneş, oluşturdukları teoride demokratik açıdan özellikle üç nokta üzerinde durmaktadırlar.⁸² Demokratik bir sistemde siyasetin yapılış tarzı, siyaseti oluşturan kurumların birbiri ile olan ilişkileri ve toplumda var olan grupların birbirleri ile olan ilişkileri. Ekonomik açıdan ise tartışılan halkın ihtiyaçlarını ön planda tutarak sanayileşme için gerekli sermaye birikiminin nasıl sağlanabileceğidir. Halkın günlük sorunlarını göz önünde tutmaları ile siyasete rejim tartışmalarının dışında ki noktaları da sokmuşlardır. Verdikleri ekonomik mesajlar halk nezdinde tutulmalarının ana nedeni olmuştur.

Ortanın Solu ekibi koordineli çalışırken, kaliteli kadrolar onlara destek vermiştir. Pek çok akademisyenin Ortanın Solu teorisinin oluşumuna katkısı vardır.

Aşama aşama oluşan teori özellikle 1970'lerden sonra Sosyal Demokrat bir hareket olarak görülmeye başlamıştır. Bunun nedeni Sosyal Demokrat özelliklerin birer ilke olarak Ortanın Solu içerisinde yer almasıdır. 1974 yılına kadar Ortanın Solu, Sosyal Demokrasi ve Demokratik Sol birbirinin yerine kullanılan, aralarında bir ayrım gözetilmeyen kavramlardır. 1974'te sendikaların parti içindeki ağırlığının da etkisi ile Demokratik Sol tanım ön plana çıkmış ve parti tüzüğüne girmiştir. Demokratik Sol düşüncede öncelikle "*Çağdaş evrensel düzene ulusal bir bakış açısından bakma gerekliliği*"⁸³ üzerinde durulmuştur. Bu anlamda Dünya'da Sosyal Demokratik hareketin gelişimi özenle takip edilmiş; 23. Kurultay'da (27 Kasım 1976) Sosyalist Enternasyonal'e üye olma kararı çıkmıştı.

Ortanın Solu parti içindeki nedenlere bağlı olduğu gibi parti dışındaki nedenlere de bağlı bir hareketti. Öncelikle 27 Mayıs ihtilali ile birlikte ortaya çıkan 1961 Anayasası'nın sosyal karakterinin hareket üzerinde büyük bir etkisi vardı. 1961 Anayasası ile özgürleşen ve demokratikleşen ortamda sol fikirler tartışılır hale gelmişti. Dergiler çevresinde örgütlenen sol düşünce 1960'lı yılların düşünce hayatına yön vererek Ortanın Solunu etkiledi.

⁸² Ayşe Ayata ile 21 Şubat 2006 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

⁸³ Faruk Erginsoy, **Demokratik Sola Başlangıç**, G yayınları, İstanbul, 1976.

Siyasi ortamın baskıdan nispeten kurtulması ile 1961 yılında TİP kurulmuş ve ilerici anlamında CHP'nin savunduğu fikirlere rakip olarak aydınları ve gençleri etkilemiştir. Bu nedenle CHP, Ortanın Solu ile TİP'e karşı bir üstünlük elde etmek istemiştir. *“Türkiye'nin sosyoekonomik yapısındaki gelişmeler (sanayi burjuvazisinin gelişimine paralel olarak işçi sayısındaki artış), geniş özgürlükler ortamı, TİP'in kuruluşu ve dünya konjonktüründe sol düşüncenin popülerliği, CHP'nin kendini 1965'ten itibaren “ortanın solu”nda tanımlaması sonucunu doğurdu. ...CHP, 1960'lara kadar göreceli olarak “ulusal” bir parti kimliği taşıyor ve kendini sınıflar üstü görüyordu. Bu tarihten sonra, ülkedeki toplumsal yapının gelişmesiyle birlikte CHP, emekçi kesimlerden yana bir tavır aldı. CHP'nin merkez sol bir parti kimliği kazanmasında TİP'in kurulması önemli bir etki yaptı.”*⁸⁴

1965 seçimlerinde İsmet İnönü'nün kavramı kullanması ile Ortanın Solu, seçimlerin en önemli konusu haline gelir. Oysa bu kavram, İnönü tarafından birden bire ortaya atılmamıştır. Kavramın ortaya çıkışını hazırlayan bir süreç vardır. 1962 yılında Nihat Erim, Yön Dergisine verdiği röportajda kavramı doğrudan ilk kullanan isimdir. Ancak İnönü, tüm CHP'yi simgelediği için o zaman ses getirmeyen kavram 1965'in ve sonrasında en önemli konusu olur.

CHP'deki sol eğilimler adı konulmadan 1965 öncesine gider. 1957 tarihli 13. Kurultay'da kabul edilen Özgürlük Andı ile CHP'de bir demokrasiyi kurtarma misyonu⁸⁵ başlar. Bu durumun en önemli nedeni ise 1950'de iktidarı kaybeden CHP'nin, uygulanan yöntemlerden duyduğu rahatsızlık ve DP'ye karşı bir fark ortaya koyarak iktidara yaklaşmaktır.⁸⁶ Buna neden gerek duyulmuştur. DP, CHP içinden çıkan bir parti olarak CHP ile benzeşen ancak ondan yöntem olarak farklılaşan bir partidir. Bu durumda değişim, iktidarı kaybetmenin etkisi ile CHP

⁸⁴ Hakkı Uyar, *“Türkiye’de Modernleşme Sürecinde CHP’nin Rolü”*, **Sosyal Demokrat Değişim**, Sayı 15, 2000.

⁸⁵ Nurşen Mazıcı, *“27 Mayıs Kemalizm Restorasyonu mu?”*, **Modern Siyasi Düşünce**, Kemalizm c.2, İletişim yayınları, İstanbul, 2001.

⁸⁶ Elisabeth Özdalga, *“Halk ile İktidar Arasında”*, **Demokrasi için Toplumcu Düşün**, Sayı 9, Nisan-Mayıs 1979.

içinde başlamıştır. Böylece toplumsal sorunlar ve reformlar bir bütün halinde görülür.⁸⁷

Değişimin 1965 öncesindeki en önemli dönemeci ise Hürriyet Partisi ile birleşmeden sonra ortaya konan İlk Hedefler Beyannamesidir (1959). İlk Hedefler Beyannamesi 1961 Anayasası'na da kaynaklık etmesi bakımından önemlidir.

1965 seçimlerinde ise Ortanın Soluna ilişkin uygulanacak muhtemel bir programı anlatan ilk belge 1965 Seçim Bildirgesiydi. 1966'da hareketin teorisinin ana hattı olan Ecevit'in Ortanın Solu kitabı yayınlandı. 1969 yılındaki İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz başlıklı seçim bildirgesi ise kendinden sonraki Ortanın Solu ile ilgili tüm belgelere kaynaklık etti. 1973 Seçim Bildirgesi buna göre şekillendirilmişti. Ortanın Solu, parti kurumları tarafından yayınlanan bu belgelerle oluştu ve 1974 yılında Demokratik Sola ulaştı.

Ortanın Solundan Demokratik Sola ulaşıncaya kadar hem parti içinde hem de parti dışında ciddi tartışmalar yaşandı. Daha 1965 Seçimlerinde başlayan tartışmalar; 8'ler Hareketi ile doruk noktasına ulaştı. Bu durum CHP içindeki sol ve sağ kanatların ideolojik bir mücadelesiydi. Bu dönemde CHP içindeki gruplar kabaca şöyle tanımlanabilir: Sağ kanadı temsil eden Feyzioğlu Grubu, merkezde İnönü liderliğinde kendilerini İnönücüler olarak tanımlayan ve İnönü-Ecevit çekişmesinde Kemal Satır liderliğinde Ortanın Soluna muhalefet eden grup, sol kanatta Ortanın Solu Ekibi ve onların daha solunda ise "Sol Kanat". Üçüncü Dünyacılar ise solda yer alan ve Ortanın Solu ekibi ile Sol Kanat arasında dengeyi sağlayan gruptur. Bu gruplar arasındaki en uzun süreli mücadele Satır Grubu ile Ortanın Solu Ekibi arasında yaşanmıştır. Kemal Satır Grubunun da partiden ayrılması ile de Ortanın Solu Ekibi içinde gruplaşmalar başlamıştır. Ekip içindeki aşırı hizipleşme ve parçalanma, 70'lerin ikinci yarısında çok etkili olmuş ve partiyi çok etkilemiştir. 1977 Seçimlerinden 1979'a %41'den %29'a düşüşte, kısa süreli hükümet uygulamalarındaki başarısızlık, siyasal istikrarsızlık, terör olayları, ekonomik krizler

⁸⁷ Özdalga, a.g.m., s.291.

ve düzen değişikliği programının uygulanamamasının yanı sıra Demokratik Sol kadrodaki parçalanmalarında etkisi vardır.

Parti dışındaki muhalefetin ise iki farklı cephesi vardır: Sol Muhalefet ve Sağ muhalefet. Sol muhalefet, CHP gibi güçlü bir partinin kendini solda tanımlaması ile kazanmış olduğu meşruiyetten memnun olmuş ve CHP içindeki bu hareketi desteklemiştir. Ancak daha sonra CHP'nin sol tanımını ile kendi tanımları arasında gördükleri farkla, bunu kendi geleceklerine konan bir ipotek olarak algılamışlar ve muhalefet etmişlerdir.

Sağ muhalefet ise bu ideolojik tanımlamaya karşı, kendini sağda tanımlayarak ve CHP'yi üstü kapalı bir komünizm propagandası yapmakla suçladı. Kısaca CHP'nin içinde başlayan bu dönüşüm partilerin kendilerini ideolojik olarak tanımlamalarına neden oldu.⁸⁸

Bütün bu muhalefet ve tartışmalar içerisinde, eksikliklerine ve yaşanan sorunlara rağmen Ortanın Solu'nun başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Bu başarının faktörleri ise başarılı bir propaganda yöntemi ile kavramın halka anlatılması, işçiyi ve köylüyü düşünen yapısı ile bu kesimlerin desteğini sağlaması, sendikalar ve gençlik örgütlerince desteklenmesi, ilkeli bir tavırla demokrasiyi savunması ve Bülent Ecevit'in karizmasıdır. Halk, 1973'te yerel yönetimlerle Halkçı bir iktidarın neler yapabileceğini görmüş ve yerel yönetimlerin başarılarının katkılarıyla 1977'de CHP tarihinin en yüksek oyunu almıştır.⁸⁹

Halka umut ve aydınlık günler vaat eden hareket çok büyük beklentilerle, elinde sihirli bir değnek varmışçasına iktidar olmuştu. Oysa halka vaat edilen yapı, kısa bir iktidar dönemiyle sağlanabilecek bir dönüşüm değildi. Üstelik ekonomik yapı da çalkantılı bir dönemden geçmekteydi. Petrol Krizi, planlı kalkınmadaki aksaklıklar, toprak reformunun gerçekleştirilememesi, ekonomik yapıyı ciddi şekilde sarsmakta ve CHP'ne yapmak istediklerini sağlayacak kaynak artırımını sağlamamaktaydı. Kaldı ki, MSP ile koalisyon yaparak gelinen ilk iktidar dönemi;

⁸⁸ Ertuğrul Günay ile 22 Şubat 2006 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

⁸⁹ Ertuğrul Çepni ile 4 Haziran 2006 tarihinde yapılan görüşme.

kısa sürmesinin yanında, ilkesel olarak çok farklı olmaları ve Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle herhangi bir başlangıç yapmaya izin vermemiştir. 1978’de kurulan hükümet ise CHP’nin imajını sarsıcı AP’den 11 milletvekilinin koparılması olayı ile gerçekleşmiş ve bu olayın ağırlığı ile birlikte artan şiddet olayları, CHP içindeki parçalanmalar başarısızlığı getirmişti. Devletçi yapıdan karma ekonomiye geçişte yaşanan sıkıntıların bir sonucu olarak Halk Sektörü ve Köy-Kent kavramlarının uygulanamaması, sağ partilerin ve özel sektörün olumsuz tavır ve saldırıları diğer engelleyici faktörler olarak ortaya çıkmıştı. Zaten bu dönemde CHP’nin gerçekten İktidar olduğunu söylemekte mümkün değildir.

CHP’nin Ortanın Solu ile ifade ettiği kavramın siyasi yelpazedeki yeri “*demokrasi ile sol sınırı çizilmiş Ortanın Solu*”dur. Ortanın Solu; insancıl, halkçı, sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçi, ilerici-devrimci ve reformcu, devletçi, planlamacı, özgürlükçü ve Sosyal Demokrasiden yanadır.⁹⁰ Ortanın Solu işçiyi ve köylüyü ön planda tutar. Onların ekonomik kalkınmasını yükseltecek düzen değişikliğini öngörür. Bu bağlamda toprak reformu, köy-kent ve halk sektörünü değişimi sağlayacak araçlar olarak görür.

Ortanın Solu Türk Siyaseti’nde sahip olduğu dinamizm ve halkta bulunduğu destekle hem seçmen davranışları hem de siyasetin yapısı açısından önemli bir dönüşümü işaret eder. Bilinçli bir tercihle yapılmış bir seçimin ve plan, program içinde oluşturulan kalkınma düşüncesinin dile getirilmesinin başarısıdır. Ne yazık ki, sahip olduğu bu alt yapıya rağmen uygulanması gerçekleştirilememiştir. 1980 darbesinden sonra ise siyasal yapı tamamen değişmiş ve Ortanın Solu ile başlayan planlı kalkınmayı öngören, toplumun alt kesimlerini gözetken Sosyal Demokrat hareket zayıflamıştır.

⁹⁰ Bülent Ecevit, **Ortanın Solu**, Kim Yayınları, 1966, ss.17–20.

KAYNAKÇA

Arsiv Belgeleri

Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Múzesi'nde bulunan Orhan Koloğlu Arşivi, CHP Araştırma ve Hazırlık Búrosuna gönderilen Yerel Yönetimlerle İlgili Rapor, 1974.

Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Múzesi'nde bulunan Orhan Koloğlu Arşivi, V. Dalokay, A. İsvan, E. Bagatur, R. Keleş, C. Geray, N. Kayakıran'ın hazırladığı “*Bağımsız ve Güçlü olmak İstiyoruz*” adlı Belediye Gelirleri Yasa Taslağı,1975.

Röportajlar

Ayşe Ayata ile 21 şubat 2006 tarihinde yapılan görüşme.

Ertuğrul Çepni ile 4 Haziran 2006 tarihinde yapılan görüşme.

Bülent Ecevit ile 26 Ocak 2006 tarihinde yapılan görüşme.

Tarhan Erdem ile 28 Aralık 2006 tarihinde yapılan görüşme.

Faruk Erginsoy ile 28 Aralık 2006 tarihinde yapılan görüşme.

Ertuğrul Günay 22 şubat 2006 tarihinde yapılan görüşme.

Altan Öymen ile 27 Aralık 2005 tarihinde yapılan görüşme.

Erol Tuncer ile 20 şubat 2006 tarihinde yapılan görüşme.

Sürelı yayınlar

Dergiler

Akis

Devrim

Forum
Kim
Ortam
Özgür İnsan
Türk Solu
Yankı
Yarın
Yön

Gazeteler

Cumhuriyet
Milliyet
Ulus

Plaklar

Avaz, Ali, “**Karaoğlan (Ecevit Geliyor)**, Evren Plak, NG-78-A, Tarihsiz.

Gülgün, **Uyum**, Ezgi Plak, 45-179, 1977.

Taşkesen, Ali – Kür, İsmet, **Akgünlere**, 45’lik Plak, 1973.

Parti Yayınları

Akgünlere, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1973.

1968 CHP İstanbul İl Kongresi (12-13 Ekim 1968), Doğruluk Matbaası, İstanbul, 1968.

1972 CHP İstanbul İl Kongresi (10-11 Haziran 1972), Çelikkilt Matbaası, İstanbul, 1972.

1976 Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İl kongresi, 11-12 Eylül Fitaş Sineması, 1976.

CHP 20. Kurultayı Parti Meclisi Raporu, Ulusal Basımevi, Ankara, 3 Temmuz 1970.

CHP Program 1976, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1976.

CHP Tüzük 1974, Şevket Ünal Matbaası, Ankara, 1974.

CHP Tüzük 1976, Çaba Matbaası, Ankara, 1976.

CHP'nin Propaganda ve Teşkilat Kitabı, Alaaddin Kırıl Matbaası, İstanbul, 1963.

İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz CHP'nin Düzen Değişikliği Programı, Ulusal Basımevi, Ankara, 1969.

Kitaplar

ABADAN, Nermin, **Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlihi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966.

AHMAD, Feroz,- Bedia Turgay, Türkiye'de **Çok Partili Politika'nın Açıklamamalı Kronolojisi (1945–1971)**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1976.

AHMAD, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945–1980)**, Hil Yayınları, (Çev: Ahmet Fethi), İstanbul, 1996.

AHMAD, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.

AKAR, Rıdvan-Can Dündar, **Karaoğlan**, İmge Kitapevi, Ankara, 2006.

AKAT, Asaf Savaş, **Sosyal Demokrasi Gündemi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

AKSOY, Muammer, **Sosyalist Enternasyonal ve CHP**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1977.

ALTUĞ, Kurtul, **12 Mart ve Nihat Erim Olayı**, 7 Gün Yayınları, Ankara, 1973.

ALTUĞ, Kurtul, **Umudun Tükenişi**, Kervan Yayınları, Ankara, 1971.

ARCAYÜREK, Cüneyt, **Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965–1971**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1992.

Aşırı Solun Geniş Cephe Faaliyeti ve CHP Genel Sekreteri Ecevit, Dünya Yayınları, İstanbul, 1970.

AYKOL, Hüseyin, **Türkiye’de Sol Örgütler**, Pelikan Yayınevi, İstanbul, 1996.

BİLA, Hikmet, **CHP 1919 – 1999**, Doğan Kitapçılık A.Ş. , İstanbul, 1999.

BİLA, Hikmet, **Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1987.

BİLGİN, İsmet, **Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar ve Tatbikatı**, Toker Matbaası, 1969.

1965 Seçim Bildirgesi Özeti, Ulus Gazetesi Eki, 18 Eylül 1965.

BİRGİT, Orhan, **Evvel Zaman İçinde**, Doğan Kitap, İstanbul, 2005.

BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908–2002)**, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

BOZKURT, Celal, **Kemalizm, Marksizm ve Ecevit**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1976.

BOZKURT, Celal, **Siyasi Tarihimizde CHP Dünü, Bugünü ve İdeolojisi**, Ankara, 1967.

CEM, İsmail, **Sosyal Demokrasi Nedir, Ne Değildir?**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984.

CILIZOĞLU, Tanju, **Kırık Politika Anılarıyla Kamil Kırıkoğlu**, Elya Yayıncılık, İstanbul, 1997.

COŞKUN, Alev, **Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1978.

ÇAVDAR, Tefik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950–1995)**, İmge Yayınları, Ankara, 2000.

DEMİREL, Tanel, **Adalet Partisi İdeoloji ve Politika**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Demokratik Sol Düşünce Forumu, Kalite Matbaası, Ankara, 1974.

DUVERGER, Maurice, **Siyasi Rejimler**, (Çev: Yaşar Gürbüz), Remzi Kitapevi, İstanbul, 1963.

ECEVİT, Bülent, **Atatürk ve Devrimcilik**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1970.

ECEVİT, Bülent, **Bu Düzen Değişmelidir**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1975.

ECEVİT, Bülent, **Demokratik Solda Temel Kavramlar ve Sorunlar**, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1975.

ECEVİT, Bülent, **Kurultaylar ve Sonrası**, Şark Matbaası, Ankara, 1972.

ECEVİT, Bülent, **Ortanın Solu**, Kim Yayınları, İstanbul, 1966.

ECEVİT, Bülent, **Türkiye 1965–1975**, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1976.

ECEVİT, Bülent, **Umut Yılı 1977**, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1976.

ERALP, Sadun, **Sosyal Demokrasi'den Sosyal Demokrasi'ye**, Afa Yayınları, İstanbul, 1991.

ERGİNSOY, Faruk, **Demokratik Sola Başlangıç**, G yayınları, İstanbul, 1976.

ERGİNSOY, Faruk, **Türkiye, İşçi Hareketi ve Demokratik Sol**, Oleyis Yayınları, İstanbul, 1971.

ERTEN, Muammer, **Topraktan Parlamenteoya**, (Yay. Haz: Hakkı Uyar), Yayınlanmamış Çalışma, İzmir, 2005.

ESATOĞLU, Selahattin Hakkı, **Kimden Yanasın**, İleri Yayınları, Ankara, 1972.

FEYİZOĞLU, Turhan, **Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2004.

FEYZİOĞLU, Turhan, **Atatürk ve Milliyetçilik**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1986.

FEYZİOĞLU, Turhan, **Demokrasi ve Diktatörlüğe Dair**, İstanbul Matbaacılık, İstanbul, 1957.

FİNCANCI, Yurdakul, **Günümüzde Sosyal Demokrasi**, TÜSES yayınları, İstanbul, 1993.

GİDDENS, Anthony, **Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği** (Çev: Müge Sözen-Sabir Yücesoy), Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

GİDDENS, Anthony, **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi** (Çev: Mehmet Özbay), Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000.

GİRİTLİOĞLU, Fahir, **Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii**, cilt 2, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

GÜNEŞ, Turan, **Araba Devrilmeden Önce**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983.

HOBSBAWM, Eric, **Kısa 20. Yüzyıl (1914–1991) Aşırılıklar Çağı**, (Çev: Yavuz Alagon), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996.

İLERİ, Hasan, **Türkiye'de Sosyal Demokrasi (1908–1998)**, Yorum Basın&Yayın, Ankara, 1998.

İnönü Ortanın Solunu Anlatıyor CHP nedir, Ne Değildir?, Ulusal Basımevi, Ankara, 1967.

İstatistik Göstergeler (1923–2005), CD, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, ISSN 1300, 2005.

İSVAN, Ahmet, **Başkent Gölgesinde İstanbul**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

KARDAM, Ahmet, **CHP Nedir? Ne Değildir?**, Ülke Yayınları, Ankara, 1976.

KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, cilt 2, Kemalizm, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

KIŞLALI, Ahmet Taner, **Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge Kitapevi, Ankara, 2000.

KIVILCIMLI, Hikmet, **Ortanın Solu ve Küçük Üretmenlerimiz**, Diner Matbaası, İstanbul, 1976.

KİLİ, Suna, **1960–1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976.

KİLİ, Suna, **27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1998.

KİRİŞÇİOĞLU, Nusret, **Partilerimiz ve Liderleri (1973–1975)**, Baha Matbaası, İstanbul, 1975.

KOÇ, Süreyya, **Sosyal Demokrasi ve Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1971.

KUMAŞ, Rahmi, **CHP’nin Soyağacı**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1999.

LANDAU, J.M, **Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1979.

LÖKER, Erhan, **Ortanın Solu Cumhuriyet Halk Partisi ve Türkiye**, Tisa Matbaacılık, Anlara, 1969.

Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, cilt 4, Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

MİRKELAMOĞLU, Necip, **Maskeli İkili**, Kaf Yayınları, İstanbul, 2005.

MÜLAYİM, Ziya Gökalp, **Tarımda Düzen Değişikliği**, Ulusal Basımevi, Ankara, 1970.

MÜLAYİM, Ziya Gökalp, **Toprak Reformu ve Kooperatifleşme**, Tekin Yayınevi, 1976.

OKTAY, Ahmet, **Toplumsal Değişme ve Basın**, Bilim-Felsefe-Sanat Yayınları, 1987.

ÖLÇEN, Ali Nejat, **Halk Sektörü**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1974.

ÖLÇEN, Ali Nejat, **Kemalizm’in Ekonomisi**, Güldiken Yayınları, Ankara, 2000.

ÖNER, Murat, **Bir Yol Ayrımı**, Orkide Basımevi, Ankara, 1976.

ÖZBUDUN, Ergun, **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları no:363, Ankara, 1975.

ÖZDALGA, Haluk, **Sosyal Demokrasinin Kuruluşu**, İmge Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 2001.

ÖZDEMİR, Hikmet, **Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.

SAĞLAMER, Kayhan, **Ecevit Olayı Bir Başbakanın Doğuşu, cilt 2**, Belge Yayınları, İstanbul, 1974.

SARIBAY, Ali Yaşar, **Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler**, Alfa Basın-Yayın-Dağıtım, İstanbul, 2001.

SARIİBRAHİMOĞLU, Selim, **Bir Sosyal Demokrasi Deneyi**, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1978.

SATIR, Kemal, **CHP’de Bunalım**, Nüve Matbaası, Ankara, 1972.

SAYILGAN, Aclan, **Türkiye’de Sol Hareketler (1871–1973)**, Otağ Yayınları, İstanbul, 1976.

SELÇUK, Ayhan, **Üçüncü Adam Olayı ve Neden Ecevit**, Selkan Yayınları, İstanbul, 1974.

SENCER, Muzaffer, **Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, Geçiş Yayınları, İstanbul, 1971.

SİMAV, Akın, **Turan Güneş’in Siyasal Kavgaları**, İstiklâl Matbaası, İzmir, 1975.

SORAL, Erdoğan-İlhan Tekeli, **Halk Sektörü Sorunu**, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1976.

Sosyal Demokrasi Platformu 1. Kitap, Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları (Yay. Haz Erol Tuncer, Doç. Dr. Cavit Sıdal, Hanife Yurtseven), Ankara, 2005.

SUNAR, Orhan, **Türkiye’de Sosyal Politika (1923–1973)**, İstiklâl Matbaası, İzmir, 1973.

TANÖR, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, YKY, İstanbul, 2001.

TOKER, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları DP Yokuş Aşağı 1954–1957**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1991.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler, cilt 1**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler, cilt 2**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

UYAR, Hakkı, **İstanbul’un “Tom Alaka”sı ya da Karadenizli Bir Politikacı: Aytekin Kotil (1934–1992)**, yayınlanmamış Çalışma, İzmir, 2001.

UYAR, Hakkı, **1923’ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme**, TÜSES Yayınları, İstanbul, 2000.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Siyasi Partiler ve Sosyalizm**, Anıl Yayınevi, İstanbul, 1963.

ÜNLÜ, Barış, **Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ÜNSAL, Artun, **Umuttan Yalnızlığa TİP (1961–1971)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002.

ÜŞÜMEZSOY, Şener, **Ulusal Sol’da Örgütlenme**, İleri Yayınları, İstanbul, 2006.

YALANSIZ, Nedim, **Türkiye’de Koalisyon Hükümetleri (1961–2002)**, Büke Yayınları, İstanbul, 2006.

YERASİMOS, Stefanos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye (1. Dünya Savaşından 1971’e) c.3**, (Çev: Babür Kuzucuoğlu), Belge Yayınları, İstanbul, 2005.

75. Yılda Düşünceler Tartışmalar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları- İş Bankası Yay., İstanbul, 1999.

YÜCEKÖK, Ahmet, **Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Parlamentonun Evrimi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, no:533, Ankara, 1983.

Makaleler *

ABADAN, Nermin, “1966 Kısmi Senato Seçimlerinin Tahlihi”, **Forum**, Sayı 294, 1 Temmuz 1966.

AHMAD, Feroz, “The Political Power of the Turkish Bourgeoisie Has Been Increasing with Every Decade”, **MERIP Reports**, No.84 (Jan., 1980).

AKAR, Nejat, “Sağlık Açısından Köy-kentler”, **Özgür İnsan**, Sayı 48, 1 Ekim 1977.

ALTINKAŞ, Hakan, “Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma sürecine Etkileri”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 5, 2003.

AKKAYA, Ayhan-Çelik, Fehmiye, “Aranjmandan Anadolu Popa Türkiye’de 1960’lı ve 1970’li Yıllar”, **60’lardan 70’lere 45’lik Şarkılar** (Yay. Haz.: Ayhan Akkaya, Fehmiye Çelik), Bgst yayınları, 2006.

AKSOY, Muammer, “Demokrasi’nin Akıbeti-CHP ve Ortanın Solu”, **Forum**, Sayı 30, 15 Ekim 1966.

ALKAN, Mehmet Ö., “Bülent Ecevit: “Ak Günlerin Karaoğlan’ı”, **Toplumsal Tarih**, Sayı 129, Eylül 2004.

ALKAN, Mehmet Ö., “Plakların Sesiyle Yakın Tarihimiz: Birer Belge Olarak Plaklar”, **60’lardan 70’lere 45’lik Şarkılar** (Yay. Haz.: Ayhan Akkaya, Fehmiye Çelik), Bgst Yayınları, 2006.

ALKAN, Mehmet Ö., “Seçimlerde Plaklı Propaganda Devri: Kendim Seçtim, Kendim Buldum”, **Toplumsal Tarih**, Sayı 123, Mart 2004.

AREN, Sadun, “TİP ve Sosyalizm”, **Milliyet**, 19 Kasım 1965.

* Kaynakçada sadece yazarı olan makaleler verilmiştir. Yazarı olmayan makaleler dipnotlarda belirtilmiştir.

ARIOBA, Çelik, “*Tarımın Önemi, Kalkınma ve Reformdan Beklenen*”, **Özgür İnsan**, Sayı 2, Temmuz 1972.

AVCIOĞLU, Doğan, “*Sosyalist Gerçeklik*”, **Yön**, Sayı 38, 12 Eylül 1962.

AVCIOĞLU, Doğan, “*Gidiş Nereye?*”, **Devrim**, 4 Kasım 1969.

BANGUOĞLU, Tahsin, “*Atatürk’ün Milliyetçiliği*”, **Ortam**, Sayı 11, Ekim 1965.

BAYDAR, Oya, “*45’lik Şarkılarla*”, **60’lardan 70’lere 45’lik Şarkılar** (Yay. Haz.: Ayhan Akkaya, Fehmiye Çelik), Bgst yayınları, 2006.

BELGE, Murat, “*Türkiye İşçi Partisi*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, cilt 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

BEŞKAYA, Ahmet-Alp, Salih, “*Sağ ve Solun Ötesinde: Yeni Üçüncü Yol Arayışları*”, **Liberal Düşünce**, Sayı 36, Güz 2004.

BORATAV, Korkut, “*İktisat Tarihi (1908–1980)*” **Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye (1908-1980)**, cilt 4 (1908–1980) (Yay. Haz.: Sina Akşin), Cem Yayınları, İstanbul, 2000.

BULUTAY, Tuncer, “*Toplumsal Gelişmeler Üzerine Bazı Düşünceler*”, **Özgür İnsan**, Sayı 9, 1 Şubat 1973.

BULUTOĞLU, Kenan, “*İktisadi Sistemler ve Demokratik Sol*”, **Özgür İnsan**, Sayı 30, 1 Nisan 1976.

ÇEVİKÇE, Erol, “*Temel Ekonomik Sorunlar İçin Demokratik Sol Düşüncede Çözüm Önerileri*”, **Özgür İnsan**, Sayı 30, 1 Nisan 1976.

ÇIKIN, Ayhan, “*Türk Tarım Kesiminde Kooperatifler*”, **Özgür İnsan**, Sayı 4, Eylül 1972.

DODD, C.H., “*The Development of Turkish Democracy*”, **British Journal of Middle Eastern Studies**, Vol.19, no.1,1992.

DURUKAN, M. Yaşar, “1960'lara Dergiler Yön verdi”, **Aksiyon**, Sayı 500, 05.07.2004.

ECEVİT, Bülent, “*Atatürk ve Doktrin*”, **Forum**, Sayı 237, 1.Aralık.1962.

ECEVİT, Bülent, “*Rejim*”, **Ulus**, 13 Mayıs 1965.

ERDER, Necdet, “*Türkiye 'de Sosyal Demokrasi 'nin İdeoloji Sorunsalı*”, www.sdd.org.tr (19.06.2006)

ERDOĞAN, Necmi, “*Demokratik Soldan Devrimci Yol'a: 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar*”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 78, 1998.

ERİM, Nihat, “*Ortanın Solu ve CHP*”, **Milliyet**, 4 Eylül 1965.

FEDAYİ, Cemal, “*CHP'nin Sosyal Demokratlaşması sürecinde Kemalizm Tartışmaları: 1961–1980*”, **Liberal Düşünce**, Sayı 36, Güz 2004.

GOLD, Thomas, “*Left and Right: The significance of a Political Distinction*”, **The American Political Science Review**, Vol.92, no.1, Mar. 1998.

İNAN, Şefik, “*Toprak Reformu ve Beş Yönü*”, **Milliyet**, 21 Ağustos 1970.

İPEKÇİ, Abdi, “*İnönü ile Mülakat*”, **Milliyet**, 29 Temmuz 1965.

İYRİBOZ, Nihat, “*Devletçilik Kalkınmamızı Baltalıyor*”, **Ortam**, Sayı 1, 1 Aralık 1964.

KAHRAMAN, Hasan Bülent, “*Cumhuriyet Halk Partisi, Türk Sosyal Demokrasisi; Kavramlar, kökenler ve Gelecek*” **Sosyal Demokrasi Platformu 1. Kitap**, Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları (Yay. Haz: Erol Tuncer, Doç. Dr. Cavit Sıdal, Hanife Yurtseven), Ankara, 2005.

KALAYCIOĞLU, Ersin, “ 27 Mayıs 1960 İhtilali’ne Giden Yol”, **27 Mayıs 1960 Devrimi: Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası**, Editör: Suna Kili, Boyut Kitapları, İstanbul, 1998.

KANSU, Ceyhun Atuf, “*Sosyal Demokrasi Üzerine*”, **Özgür İnsan**, Sayı 4, Eylül 1972.

KARPAT, Kemal, “*The Turkish Left*”, **Journal of Contemporary History**, Vol.1, No.2, Left-Wing Intellectuals between the Wars, 1966,

KAYALI, Kurtuluş, “*Bir Siyaset Adamı Olarak Bülent Ecevit’i Anlamayı Denemek*” , **Tarih ve Toplum**, Sayı 142, Ekim 1995.

KIŞLALI, Ahmet Taner, “ *CHP ve Demokratik Sol*” , **Yankı**, 9–15 Aralık 1974.

KIŞLALI, Ahmet Taner, “*Demokratik Sol Nedir?*” , **Yankı**, 8–14 Temmuz 1974.

KIŞLALI, Ahmet Taner, Korel Göymen, Emre Kongar, Sencer Ayata, “*Kemalizm ve Sosyal Demokrasi*”, **Sosyal Demokrat Değişim**, Sayı 4, 1996.

KOLOĞLU, Orhan, “*Kemalizm’den Atatürkçülüğe, Ortanın Solu’ndan, Demokratik Sol’a Cumhuriyet Halk Partisi*”, **Tarih ve Toplum**, Sayı 141, Eylül 1995.

KOLOĞLU, Orhan, “*Kemalizm’den Atatürkçülüğe, Ortanın Solu’ndan, Demokratik Sol’a Cumhuriyet Halk Partisi II*”, **Tarih ve Toplum**, Sayı 142, Ekim 1995.

KONGAR, Emre, “*Köy Enstitülerinden Köy-kentlere*”, **Özgür İnsan**, Sayı 44,1 Haziran 1977.

KONYAR, Hürriyet, “*CHP’nin Yarı Resmi Yayın Organı: Ulus*” , **Tarih ve Toplum**, Sayı 142, Ekim 1995.

KONYAR, Hürriyet, “*Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde CHP’nin Laiklik Politikasında Değişim*”, **Tarih ve Toplum**, Sayı 125, Mayıs 1994.

KURUÇ, Birsay, “*Batı Avrupa’daki Refah Devleti ve sosyal Demokrasi Deneyimi*”, **Sosyal Demokrasi Platformu 1. Kitap**, Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları (Yay. Haz: Erol Tuncer, Doç. Dr. Cavit Sıdal, Hanife Yurtseven), Ankara, 2005.

MAZICI, Nurşen, “*27 Mayıs Kemalizm Restorasyonu mu?*” , **Modern Siyasi Düşünce**, cilt 2, **Kemalizm**, İletişim yayınları, İstanbul, 2001.

MÜLAYİM, Ziya Gökalp, “*Ortanın Solu ve Tarım Politikamız*”, **Forum**, Sayı 302, 1 Kasım 1966.

ÖZBUDUN, Ergun - Frank Tachau, “*Social Change and Electoral Behavior in Turkey: Toward a ‘Critical Realignment’*”, **International Journal of Middle East Studies**, Vol. 6, 4 Oct. 1975.

ÖYMEN, Altan, “*Ecevit Siyasi Hayatını Anlatıyor*” , **Cumhuriyet**, 25 Ocak 1975.

ÖZDALGA, Elisabeth, “*Halk ile İktidar Arasında*”, **Demokrasi İçin Toplumcu Düşün**, Sayı 9, Ankara, Nisan-Mayıs 1979.

ÖZDEMİR, Hikmet, “*Siyasi Tarih (1960–1980)*”, **Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye (1908–1980)**, cilt 4, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000.

SADUN, Tanju, “*İnönü Kim’e anlatıyor*”, **Kim**, Sayı 369, 12 Ağustos 1965.

SARITAŞ, İbrahim, “*Alman Sosyal Demokrasisi ve Yeni Merkez*”, **Liberal Düşünce**, Sayı 36, Güz 2004.

SAVCI, Bahri, “*8’lerin Yeri ve Yolu*”, **Akis**, 13 Mayıs 1967.

SCHMİDT, Ingo, “*Almanya’nın Korporatist Emek Hareketi Hayatta Kalabilir mi?*” , **Monthly Review**, Eylül 2005, www.sendika.org ,(son erişim: 19.06.2006)

SERYILDIZ, “*Dört Nokta*”, **Özgür İnsan**, Sayı 4, Eylül 1972.

ŞENERDEM, Mustafa, “*Sosyal Devlet Anlamı ve Birtakım Davranışlar Üzerine*”, **Ortam**, Sayı 4, 1 Mart 1965.

TALAS, Cahit, “*CHP Gerçek Hüviyetine Dönecek mi?*”, **Forum**, Sayı 301, 15 Ekim 1966.

TUNAYA, Tarık Zafer, “*TİP Uzun Süre Karma Ekonomiye Taraftar*”, **Milliyet**, 16 Eylül 1965.

TUNAYA, Tarık Zafer, “*TİP’in İstedığı Ortanın Solundan Daha Sol Rejimidir*”, **Milliyet**, 17 Eylül 1965.

TURGAN, Ali, “*CHP tarihine bir bakış: 1961 Anayasası döneminde CHP (1960–1980)*”, **Sosyal Demokrat Değişim**, Sayı 15, 2000.

TURGAN, Ali, “*CHP tarihine bir bakış: 1961 Anayasası Döneminde CHP (1960–1980) II*”, **Sosyal Demokrat Değişim**, Sayı 16, 2000

UYVAL, Hayrettin, “*Dönemeçteki CHP*”, **Forum**, Sayı 301, 15 Ekim 1966.

UYAR, Hakkı, “*CHP’nin 18 Nisan Seçim Yenilgisinin Nedenleri Üzerine*”, **CHP Açısından 18 Nisan 1999 Dâhil Son Dönemde Yapılan Seçimlerin Değerlendirilmesi**, (Haz: Haluk Özdalga-Memet Yula), CHP Genel Merkezi, Ekim 1999.

UYAR, Hakkı, “*Türkiye’de Modernleşme Sürecinde CHP’nin Rolü*”, **Sosyal Demokrat Değişim**, Sayı 15, 2000.

UYAR, Hakkı, “*Türkiye’de ve Dünya’da Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe*”, **Aydınlanma 1923 Bağımsız Kemalist Düşün**, Yıl 8, Sayı 51, 2004 Kış.

ÜLMAN, Haluk–Yücekök, Ahmet, “*CHP’deki Değişikliğin Gerçek Anlamı*”, **Özgür İnsan**, Sayı 1, 1 Haziran 1972.

YALÇIN, Aydın, “*AP ve İşçi Hareketi*”, **Ortam**, Sayı 6, 1 Mayıs 1965.

Tezler:

GÜLER, Cağfer, **Hürriyet Partisi (1955–1958)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993.

ÖZÇETİN, Burak, **Democracy And Opposition In Turkey: Locating The Freedom Party**, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.

YETİŞ, Mehmet, **Cumhuriyet Halk Partisi'nde Ortanın Solu Hareketi'nin Doğuşu ve Gelişimi (1965–1971)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1989.

Erişim Adresleri

www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.html (son erişim: 19.06.2006)

www.akiyon.com.tr/yazdir.php?id=11976 (son erişim: 15.06.2006)

www.chp.org.tr (son erişim: 24.06.2006)

www.jstore.com (son erişim: 24.06.2006)

<http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/yayinlar.html> (son erişim: 24.06.2006)

www.sdd.org.tr (son erişim: 19.06.2006)

www.sendika.org (son erişim: 19.06.2006)

[www. Sosyal Demokrasi.com/sosyaldemokrasi](http://www.SosyalDemokrasi.com/sosyaldemokrasi) (son erişim: 19.06.2006)

www.tbmm.gov.tr (son erişim: 10.06.2006)

http://tustav.org/_php/index.php?YonetimX=GenelListe&TabloX=aa_Liste&KategoriX=DOKUMAN_BELGE (son erişim: 19.06.2006)

<http://www.geocities.com/kitapgazetederigi/eskidergia.html> (son erişim: 19.06.2006)

EK 1: 1965 Seçimlerine İlişkin Karikatür

Bu karikatür 9 Mayıs 1965 tarihinde Ulus Gazetesinde Yayınlanmıştır.

EK 2 Özgür İnsan Dergisinin Kapak Örneği

Özgür İnsan Dergisinin 5. Sayısının Kapağı (Ekim 1972)

EK 3 Ecevit'in Genel Sekreterliği Döneminden Resimler

Ecevit'in Genel Sekreterliği döneminde toplanan bir Parti Meclisi Toplantısı

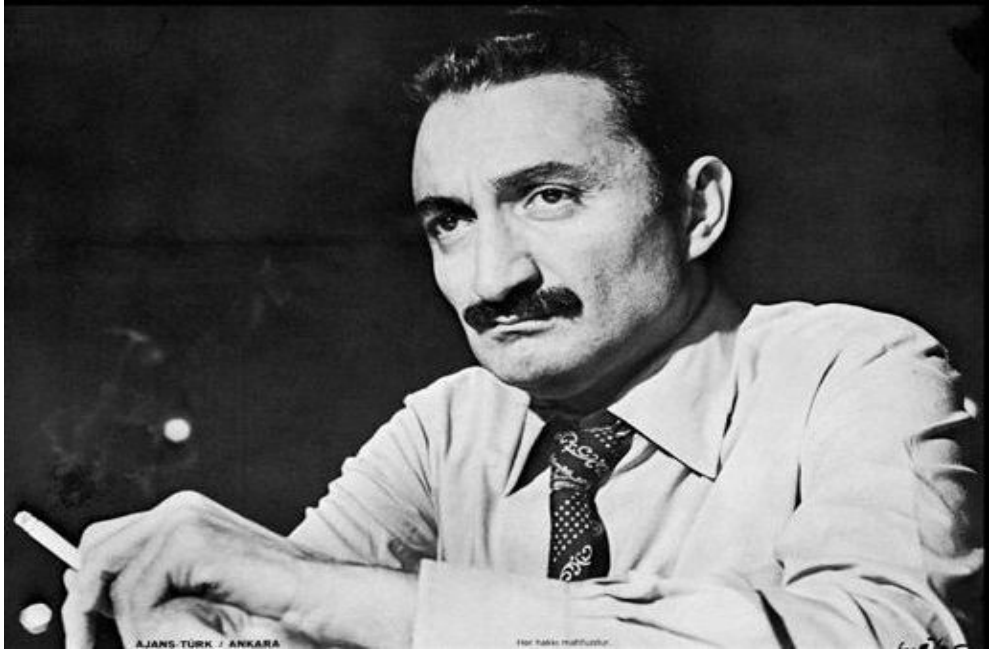

Ecevit'in Genel Sekreterliği Döneminde İnan ve Ecevit

EK 4: 1974 Yılından Resim Örnekleri

Ecevit, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtını Basına Açıklarken

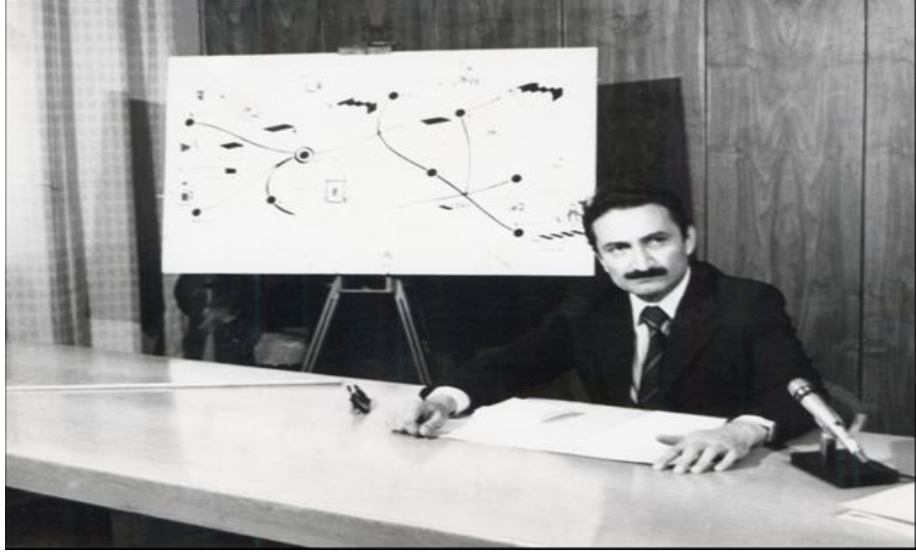
Genel Başkan Ecevit

EK 5: 1977 Yılına Ait Yurt Gezilerinden Fotoğraflar

EK 6: Basınla İlişkiler

Ecevit, 1973 yılında TRT’de Köy- Kentleri anlatırken

Abdi İpekçi ile Röportaj Yaparken